

91.

A székelyudvarhelyi ev. ref. kollegium
Ifjusági könyvtára.

Könyvt. sz. 545
// 266

*A könyvek kimelését, épségben és tisztán
való tartását figyelembe ajánljuk a nemess ta-
nuló-ifjuságnak.
Választmány.*

10 202

~~492~~

SZABÓ KÁROLY.

E 60. II

A RÉGI
SZÉKELYSÉG.

SZÉKELY TÖRTÉNELMI ÉS JOGI
TANULMÁNYOK.

E 492

KOLOZSVÁR.

STEIN JÁNOS

M. K. EGYETEMI KÖNYVKERESKEDÉSE.

1890.

ELŐSZÓ.

A székelység eredetének vita alatt álló kérdése kapcsolatban van a magyar nemzet őstörténelmével; a székely nemzet ősi alkotmánya, köz- és magánjoga, mely még a XVI. század közepén is lényegesen különbözött a Szent István által megalkotott magyar királyság alkotmányától, köz- és magánjogától, azt a kort tükrözi vissza, midőn a magyar nemzet a keresztyénség fölvétele s a királyság megalapítása előtt vérségi kormányrendszer alatt élt.

Ezért tartom a székelység ősi alkotmányának és régi törvényeinek tanulmányozását nemzetünk történelmére nézve kiválóan fontosnak, s mindazon kérdések tisztázását, melyek irodalmunkban a székelység legrégebbi multjára nézve vita tárgyát képezik, történetirodalmunk mellőzhetetlen föladatának.

E föladat megfejtéséhez igyekeztem tehetségem szerint járulni a székely történelem és jog körébe vágó tanulmányaimmal, melyeket a közelebbi tizenöt év alatt különböző folyóiratokban tettem közzé s most összegyűjtve adok át az olvasó közönségnek.

Örvendenék, ha e most együtt újra kiadott tanulmányaimat a szakemberek érdeklődéssel fogadnák, s szíves köszönettel venném, ha azokat alapos bírálat tárgyává téve, a vitás kérdéseket illetőleg az igazság kiderítésében, netaláni tévedéseim helyreigazításával is, közre munkálnának: mert engem e czikkek megírására s közzé tételére egyedül az igazság nyomozásának és földerítésének vágya vezetett.

Kolozsvártt, 1889. május 20-án.

Szabó Károly.

I.

Az Andrássy család 1569-diki csíki
adományleveléről.

Az Andrássy család 1569-diki csiki adományleveléről.

(Megjelent: Századok. 1875. 7. füz.)

A ma virágzó Csik-Szentkirályi és Kraszna-horkai gróf Andrássy család, mint közönségesen tudva van, s mint a család maig is viselt előneve bizonyítja, ősrégi székely eredetű. Ősi birtoka Csik-Szentkirályon feküdt, hol a Csik, Gyergyó és Kászon széki főemberek és lófők eddig ismert leg-régibb összeírásában, — melynek kelte biztosan 1569 előttre tehető, — Andrássy Márton mint fő-ember (primor) van említve.*) Ha látjuk, hogy ezen összeírásban több mint ötszáz csiki lófő székely között főemberekül az Andrássy, Lázár, Becz, Sándor, Mikó, Czakó, Antal, Máté és Fejér családok tagjai közzül összesen csak tizennégyen vannak be-jegyezve s ugyanezen időtájban 1569-ben Andrássy Péter, a főntebb említett Márton fia, Csik-Gyergyó szék királybiróságát viseli: kétségtelennek kell tar-tanunk, hogy az Andrássyak e korban a csiki

---

*) Ezen lustralis összeírást, melynél régibbet a székely földre nézve nem ismerünk, a gyula-fejérvári káptalan levéltárában lévő eredetiből közöltem, Székely Ok-levéltár. II. köt. 269—277. l.

törzsökös székely családok legelőkelőbbjei közzé tartoztak.

Hogy az Andrassy család ősi székely örökségére, csik-szentkirályi birtokára, már 1550-ben, — mikor még székely örökségről adomány keletkezése törvényes lehetetlenség volt, — adományt szerzett magának, újabbkori történetiróink közzül többen állítják, vagyis inkább vizsgálatlanul egymásnak utána mondják. Ezen állítás alaptalanságának kiderítését s egyszersmind az Andrassy család történetére vonatkozó némely tévedések helyreigazítását tűztem jelen értekezésem föladatává.

Irodalmunkban tudtomra legelsőben Kállay Ferencz állítja, hogy Andrassy Márton 1550-ben adománylevelet nyert testvérével (Péterrel) együtt a a szentkirályi birtokra. *) Ezen állításban kettős a tévedés; hogy tudniillik Andrassy Mártonnak Péter testvére volt volna, holott az alább közlendő oklevelek szerint Péter Mártonnak nem testvére, hanem fia volt,**) és hogy az Andrassyak adománylevelöket csik-szentkirályi birtokukra 1550-ben nyerték volna. Az első tévedés annak tulajdonítható,

*) Kállay, Historiiai értekezés: a nemes székely nemzet eredetéről. N.-Enyed, 1829. 115. és 220. l.

**) Ezt Kállay már régibb írók, mint péld. Bartholomaeides után is tudhatta volna, ki az Andrassy család régibb történetét főként Gyöngyösi István Lőcsén 1700-ban nyomtatott Chariciája ajánló levele után dolgozta, s Notitia Comitatus Gömöriensis 152. l. Andrassy Mártonról ezt írja: »Filius ejus ex Catharina Mikó genitus I. Petrus erat.«

hogy Kállay kellő bírálat nélkül dolgozott; mit eléggé igazoltnak vélhetek csak azon egy adat fölemelésével is, hogy ő Andrásfalvi Balázs fiát, Mihályt, ki 1451-ben Maros szék közgyűlésén mint a Maros széki 24 esküdtbírák egyike vett részt,*) Andrási Mihálynak kereszteli s az Andrassy család ősei közzé sorozza;**) holott a Maros széki Andrásfalváról nevezett Balázs fiának Mihálynak, a következő századokban Maros széken főbirtokos Andrásfalvi Balássyak egyik ősének, a csiki Andrássyakkal semmi köze. Kállay második, még lényegesebb tévedésének alapja egy minden hitelesség nélkül való töredékes oklevélmásolat, mely a magyar nemzeti muzeum kéziratárában találtatik. Ha ezen másolatot megtekintjük, Kállay állításának helytelenségéről azonnal meggyőződünk.

A magyar nemz. muzeumban őrzött Széchényi-könyvtár kéziratai között van egy ivrét 424 lapra terjedő kötet, mely Erdélyt illető 149 darab oklevél egyszerű másolatait foglalja magában. Ezen oklevélmásolatok 135-dik számmal jelölt darabjának kivonatát a Széchényi-könyvtár kéziratai catalogusának szerkesztője Brassai Miller Jakab Ferdinánd így adja: »Aliud (fragmentum donationis) eiusdem (Johannis II.) de a. 1550. pro Martino et Petro Andrassy super possessione Siculicali Szent-Király.« (***)

*) Lásd: Székely Oklevéltár I. köt. 163. l.

**) Kállay e. h. 220. l. — Utána írja e tévedést Nagy Iván, Magyarország családai I. köt. 35. l.

***) Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae Széchényiano-Regnicularis. I. köt. 410. l.

Ezen kivonat az a forrás, melyet Kállay minden bírálat nélkül használt; s melyből merítette az 1550-iki adományról szóló föntebbi téves állítását sőt azt is bizvást merem állítani, hogy Kállay ezen forrás után tette az ezen oklevélkivonatban egymás mellett említett Andrassy Mártont és Pétert gondolomra testvérekké.

Kállay tévedését elfogadták, sőt elterjesztették némely újabb történetíróink, kik állítását vizsgálatlanúl utána mondták, a nélkül hogy fáradságot vettek volna magoknak, az általa alapúl használt oklevélkivonattal meg nem elégedve, magát a m. nemz. muzeumban őrzött töredékes oklevélmásolatot megtekinteni; mely esetben bizonyosan meg fogtak volna győződni, hogy az Andrassyak 1550-diki csiki adományleveléről szó sem lehet.

Kövári László Kállay tévedését újabb tévedésekkel tetézi, midőn Andrassy Mártonról beszélvén, ki szerinte 1562. táján halt el, ezt írja: »utódai 1550-ben, ismét 1569-ben csík-szentkirályi jószágokra, mely szent-imrei birtokukkal együtt 42 jobbágyot tett, királyi adományozó levelet vesznek, s jószágukat az eredeti székely birtok természetéből kivetköztetik.« *) Ez állításból látszik, hogy Kövárinak a kolozs-monostori conventi levéltár általa idézett indexe nyomán volt tudomása az Andrassyak 1569-iki csiki adománylevelének létezéséről, s éppen azért nem győzöm eléggé csudálni, hogy magát ezen adománylevelet a convent levéltárában nem

*) Kövári, Erdély nevezetesebb családai. 9. l.

nyomozta s meg nem tekintette. Ez esetben ugyanis kikerülte volna azt a tévedést, hogy akár 1550-ben, akár 1569-ben, Andrássy Márton utódaival nyereszen adománylevelet; mert az általam éppen a kolozs-monostori convent levéltárából közlendő oklevelekből bizonyos, hogy Andrássy Márton 1569-ben még élt *) s éppen ő nyerte II. János királytól 1569. nov. 2-ikán maga és fia Péter csiki főkirálybíró részére adományban a csik-szentsimoni részjószágot, s egy nap mulva nov. 3-ikán külön adománylevéllel az egész Csik-Szentimre helységét s a 42 jobbágytelekből álló csik-szentkirályi részjószágot.

Kövári és Kállay után tévedésbe esett Nagy Iván is, midőn Andrássy Mártonról, kit Kövári nyomán 1562. táján elhaltnak állít, azt mondja, hogy 1550-ben Péterrel együtt adománylevelet kapott a szentkirályi birtokra, honnan azután előnevét vevé a család.**)

Föltűnik előttem ez állításban, hogy Nagy Iván, jóllehet nem csak a csik-szentimrei és csik-szentkirályi, hanem a csik-szentsimoni jószág adományozásáról is bír tudomással, — mely

*) Hogy Andrássy Márton még 1571. aug. 23-ikán is életben volt, kitetszik Bátori István erdélyi vajdának ezen nap kelt parancsából, melyet a budai kamarai levéltárban levő eredeti után közölni fogok a Székely Oklevéltár sajtó alatt lévő III-dik kötetében.

***) Nagy Iván, Magyarország családai. I. köt. 36. l. — Az Andrássyak a kérdéses adományozás előtt is bírtak székely örökséget Csik-Szentkirályon, hol Andrássy Mártont már 1569 előtt mint főembert (primor) találjuk, és így kétségtelen, hogy a Csik-Szentkirályi előnevet az Andrássy család nem az adományozás által kapta.

adományok, mint látni fogjuk, mind 1569-ben keltek, — mégis ezen adományokat mind 1550-re helyezi; miből bizonyos, hogy ő ezen adománylevelet nem ismerte, hanem pusztán Kállay és Kővári hitelére épített.

Én erősen meg lévén győződve, hogy a nemzeti muzeum kézíratai catalogusában említett csikszentkirályi adománylevelél 1550-re helyezett kelte nem lehet igaz, minthogy 1550-ben II. János választott magyar király nem uralkodott és nem adományozhatott, s minthogy általában székely örökségre királyi adományt II. János korában is az 1562-diki székely fölkelés leverése és a székelyek ősi alkotmányának romba döntése előtt lehetetlennek hittem: e kérdés tisztázására nézve legelső lépésnek tartottam magát a nemz. muzeum kézirat-tárában lévő oklevélmásolatot venni vizsgálat alá. Fölkérésemre Pesty Frigyes barátom szíveskedett azt részemre lemásolni s velem közleni. Ezen másolatból a napfénynél világosabb, hogy ezen oklevél keltének évszáma (1550) magában a kérdéses oklevélmásolatban nem létezik, s azt a m. nemz. muzeumi kézírattár catalogusának szerkesztője egészen önkényesen vette föl.

A kérdéses oklevélmásolat ugyanis így hangzik: »Nos Joannes Secundus Electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod nos attentis et consideratis fidei integritate ac fidelibus servitiis fidelium nostrorum Egregiorum Agilium Martini Andrassy de

Szentkirály, et Petri similiter Andrassy filii eiusdem
 Judicis videlicet Regij Sedium nostrarum Siculica-
 lium Csik Gyergyo, quae ipsi Sacrae dicti Regni
 nostri Hungariae Coronae deinde Maiestati nostrae
 ab eo toto tempore, quo Deo duce in hoc Regnum
 nostrum eveci sumus, variis locis et temporibus,
 etiam dum superioribus annis plebs communis
 Siculorum tumultum et seditionem non mediocrem
 contra nostram Majestatem concitasset, in fide eorum
 erga nos persistentes et in reprimenda insurrectione
 ipsa Siculorum plebis penes nos existentes, potis-
 simum autem praefatus Petrus Andrassy in excelsa
 porta Potentissimi Imperatoris Turcarum ac in om-
 nibus expeditionibus bellicis nostris nobiscum per-
 sonaliter existendo, cum summa animi eorum con-
 stantia exhibuerunt et impenderunt, Totales igitur
 et integras possessiones etc. in Szent-Király etc.
 (sequentia nihil habent praeter stilum
 curiae). Datum in oppido nostro Torda tertia
 die mensis 9-bris Anno 1500. ultra non potest
 legi.« — A másolat forrása pedig így van meg-
 jelölve: »Ex apographo Rev. P. Joannis Frivaldszky
 S. Jesu Mathem. Profess. in Academia Claudio-
 polit. nobiscum communicato Tomo II-do Nr 160.«

Kétségtelen ezen oklevélmásolatból, hogy a
 Frivaldszky János által maga részére lemásolt ado-
 mánylevél azon példányában, mely az ő kezében
 forgott, a kelet két utolsó száma az 1500-on túl
 olvashatatlan volt. De világos az is, hogy a muzeumi
 kéziratár catalogusának szerkesztője nagyot bot-
 lott, midőn ezen oklevél keltét, melyben a széke-

lyek 1562-iki lázadása és leveretése világosan említve van, 1550-re határozta.

Miután a muzeumi oklevélmásolat mivoltáról és értékéről e szerint meggyőződtem: magát ezen oklevél eredetijét Kővári útmutatása nyomán, ki az 1569-iki csik-szentkirályi adománylevélről szólva a kolozsmonostori conventre hivatkozott, ezen convent levéltárában hittem nyomozandónak. S csakugyan sikerült is ott II. János király eredeti Liber Regiusában az Andrassy Márton és fia Péter részére 1569-ben kelt két külön adománylevelet megtalálnom. Az első kelt Tordán, 1569. nov. 2-án, s szól a csik-szentsimoni részjószágról; a második, mely kiváltságlevél alakjában függő pecséttel volt kiállítva, kelt Gyulafejérvártt, 1569. dec. 28-ikán, s szól egész Szentimréről és a szentkirályi 42 jobbágytelket tevő részjószágról. Ez utóbbiba szóról szóra át van írva Feltóti András kir. cancelláriai irnok és Csicsói Lázár János királyi iktató embereknek 1569. nov. 17-én kelt jelentése az Andrassyaknak ezen adományozott jószágokba minden ellenmondás nélkül történt beiktatásáról; ezen jelentésben pedig a törvényes szokás szerint szóról szóra be van iktatva II. János királynak Tordán 1569. nov. 3-dikán kelt iktató parancsa, s ezen parancsba a királynak ugyanott ugyanaz nap kelt adománylevele. Ezen adománylevél szövegét a fentebb közlött muzeumi töredékes oklevélmásolattal összehasonlítván, meggyőződtem, hogy a Frivaldszkytól került töredék II. János király Tordán 1569. nov. 3-ikán kelt adománylevelének valamely oly

példányáról volt véve, melyben a kelet utolsó évszámái olvashatlanokká váltak.

A Liber Regiusokba a kir. cancellaria hites tagjai által egyidejűleg beírt oklevelek hitelességét kifogás alá nem eshetőknek kell ugyan tartanunk: mindamellett is óhajtottam volna ezen a Székelyföldre nézve érdekes okleveleket magokból az eredeti példányokból közölhetni. Abban a reményben sőt hitben voltam, hogy ezen oklevelek eredetije a gr. Andrassy család krasznahorkai közös levéltárában bizonyosan föltalálhatók lesznek. Miután azonban Thaly Kálmánnak a gr. Andrassy család levéltáráiról szóló ismertetéséből*) meg kell győződünk, hogy ezen levéltárakban az Andrassy család régibb múltjára, tudniillik Andrassy Péternek Békes Gáspár 1575-diki leveretése után Erdélyből történt kibujdosása előtti időkre, vonatkozó oklevelek teljességgel nincsenek, mit csak annak tulajdoníthatunk, hogy ezen oklevelek a Békes lázadásában főszerepet vitt Andrassy Péter jószágaival együtt elkoboztattak: beláttam, hogy ezen okleveleknek a Liber Regiusban lévő példányok után való közlését nincs miért tovább halogatnom, s magoknak az eredeti példányoknak előkerülésére várakoznom, melyek közzül eddig csak egynek, a csik-szentimrei és szent-királyi adományra vonatkozó 1569. nov. 3-diki beiktató parancsnak, sikerült eredeti példányát a budai m. kir. kamara levéltárában fölfedezni.**)

*) Lásd: Századok. 1874. évf. 248. s. köv. II.

***) Pesty Frigyes velem közlött másolatából közöltem Székely Oklevéltár II. köt. 258—260. l.

Mielőtt azonban ezen okleveleket közzé tennem : nem tartom czélotmtól félrevezető kitérésnek, ha főntebb egyszerűen oda vetett állításomat, — hogy t. i. még 1550-ben, s általában az 1562-ik székely fölkelés leveretése előtt, székely örökségről szóló adomány törvényesen nem kelhetett, s így az Andrássyak álitólag 1550-ben kelt csik-szentkirályi adományleveléről komolyan szó sem lehet, — adatokkal igazolni.

Kállay a székelyföldi adományokra nézve így nyilatkozik: »a törzsökös székelyek kezdettől fogva mind nemesek és adománylevelekkel Zápolya idejéig nem bírtak, sőt a XVI-ik század szinte közepéig alig lehet egy-két adománylevélre akadni a Székelyföldön.« Ily adománylevelet, az Andrássyak általa hitelesnek vélt 1550-diki adományán kívül, Kállay csak kettőt ismer és hoz föl Szapolyai János vajdasága korából, ú. m. II. Lajos 1517-diki adománylevelét, *) melylyel a Kézdi széki szentléleki várat, — Kállay nézete szerint »a székely törvények szelleme ellen« — Szapolyai János vajda magának ajándékoztatta; a második »szól Apor István, László és Mihály részekre 1521-ből, melynél fogva Balaskó János és Imre, úgy Becz Imre részeket, kik 1519-ben a lázadás okai voltak, ajándékban kapták.« **)

Ha ezen, általam is hiteleseknék elismert, ok-

---

*) Kállay, i. h. 50–51. l., hol azonban ezen oklevél hibásan II. Ulászlónak tulajdoníttatik, ki már 1516-ban meghalt.

**) U g y a n o t t.

levelek tartalmát megvizsgáljuk: általok állításomat legkevésbé sem találhatjuk megingatva. II. Lajos 1517-iki adománylevele ugyanis, mely eredetiben a gy.-fehérvári káptalan levéltárában van, szól a szentléleki várról és tartozandóságairól. Úgyde ezen vár azon királyi végvárak (*castra regia finitima*) közzé tartozott, melyeket a Székelyföldön a magyar királyok ősidőktől fogva éppen oly kizáró királyi joggal bírtak és éppen úgy eladományozhattak, mint akár Pozsonyt, Komáromot vagy bármely királyi várat. Ezen székelyföldi királyi várakról és azok jogi természetéről még Kállaynak sejtelme sem volt; most már azonban, miután a székelyföldi királyi végvárak közzül a Kézdi széki szentléleki várat a XIII. század közepétől, az Udvarhely széki Udvard (mai Udvarhely) várat a XIV. század elejéről, a Sepsi széki Várhegyet a XIV. század közepéről oklevelesen ismerjük, és látjuk, hogy ezen várakban a király által kinevezett várnagyok hivataloskodtak*), nem lehet többé kétségbe vonnunk, hogy a Székelyföldön is, — hol egyébiránt a székely örökségekben királyi jog nem létezett, — voltak királyi birtokok, melyek adomány tárgyát képezhették. Világosan kitűnik ez Laczkfi András erdélyi vajda 1353-iki leveléből, melyben I. Lajos király egyenes meghagyása folytán megparancsolja Lökös mesternek, a székelyek és Brassó ispánjának, és Orbán várhegyi királyi várnagynak, hogy a várhegyi királyi végvárat, melyet hajdan a székelyek a régi királyok parancsára a pogányok és besenyők ellen

*) Székely Oklevéltár I. köt. 8., 17., 30. és 62. l.

építettek s legközelebb a berohant tatárok meg-
rongáltak, javíttassák ki és jól erősíttessék meg; a
vártól 200 dülönyire a hegyek közt fekvő Székely-
néz nevű romlott őrtornyot pedig, mint a mely
különben is sem kémlésre sem védelemre nem elég
alkalmas, ha kastélylyá átalakítani nem lehetne,
rombolják le, föntartván azonban a király tulaj-
don- és rendelkezési valamint adományozási jogát
az őrtorony helyéhez. *) Ezeket tudva nem fogjuk
helyeselhetni Kállay nézetét, mely szerint II. Lajos
a szentléleki várat 1517-ben »a székely törvények
szelleme ellen« adományozta volna Szapolyai János
erdélyi vajdának: minthogy a királynak ezen királyi
birtokot eladományoznia teljes jogában állott.

A Kállay által idézett 1521-diki másik ado-
mánylevél, melynek tartalmát ő alaposan nem is-
merte, nem vonatkozik székelyföldi birtokra. Ezen
Segesvártt 1521. mártius 6-dikán kelt adomány-
levélben ugyanis Szapolyai János erdélyi vajda és
székely ispán a hűtlenségben elmarasztalt Balaskó
János, Balaskó Imre és Becz Imre Fejér várme-
gyében Szárazpatakon és Szentjánoson lévő rész-
jóságait s Árokközi nevű földjét, mint elkobzott s
az ő mint vajda bírói kezére szállott jóságokat
adományozta Torjai Apor Istvánnak, Lászlónak és
Mihálynak. **) Ezen adományozás által Szapolyai

---

*) Reseruata tamen in terram proprietate Regie Se-
renitatis prout voluerit usuandí, conuertendi ac donándi.
Székely Oklevéltár II. köt. 63. l.

**) Ezen oklevelet a gy.-fejérvári káptalanban lévő
1584-diki hiteles átirata után közöltem. U g y a n o t t
II. köt. 7. l.

vajda a székelyek ős törvényét, mely szerint a székely hűtlenség esetén fejét igen, de székely örökségét el nem veszthette, nem sérthette meg: mint-hogy a nevezett Csik széki főemberek ezen adományozott jószágai nem a Székelyföldön, hanem vármegyei területen feküdtek, és így hűtlenség esetén valamint törvényesen elkobozhatók, úgy adományozhatók is voltak.

Én az 1562-diki székely fölkelést megelőző időből csak két adományozást ismerek, mely valószínűleg székely örökségre szólott: azonban ezen két eset, mint mindjárt kimutatom, teljességgel nem dönti meg, sőt inkább megerősíti azon általam fölállított tételt, hogy 1562 előtt székely örökségre királyi adomány törvényesen nem keletkezhetett.

Az első ismert ily adományozás Róbert Károly korában történt, kiről tudjuk, hogy a régi magyar alkotmányos törvényeket és szokásokat kellő figyelembe venni nem szerette. A gyulafejérvári káptalan levéltárában eredetiben megvan Róbert Károlynak Déva vára mellett 1324. június 17-dikén kelt parancsa, melyben meghagyja a gyulafejérvári káptalannak, hogy a Lokkászon nevezetű helységekbe, melyeket Sándornak, Apor fiának, és általa Egyednek, Sándor testvére fiának, adományozott, miután a csiki székelyek a beiktatásnak kétszer ellenmondottak, de elébe megidézttetve meg nem jelentek, említett adományosokat iktassa be. *) Kitetszik ezen oklevél szövegéből, hogy Apor fia Sándor a Lokkászon nevű helységet, azaz a mai Kászon széki

*) Lásd: Székely Oklevéltár I. köt. 42. l.

Lok völgyét, mint magtalanúl elhalt emberek jószágait kérte föl és nyerte adományban a királytól. Ezen adományozást a csíki székelyek, ősi törvényök értelmében, mely székely örökségben megszokás esetében sem ismer királyi jogot, teljes joggal érvénytelennek tekinthették; a minthogy a beiktatásnak, László hadnagygyal élükön, két ízben tömegesen ellene is mondtak, a miért aztán a király elébe idéztettek, de ott megjelenni, vagy ügyöket küldötteik által védelmezni, teljes joguk érzetében szükségesnek sem tartották. A dolgok ily állásában kelt a királynak már harmadszor ismételt iktató parancsa. Mily eredménnyel járt el a királyi és káptalani ember a harmadszor is megparancsolt beiktatásban? arról okleveles tudomásunk nincs: de biztosan merem állítani, hogy a csíki székelyek, mint a Lok völgye ősi jogos birtokosai, ezen örökségöket a törvénytelen adományozás ellenére megtartották; mert annak legkisebb nyomát sem lehet találni, hogy az Aporok ezen adományozás következtében valaha a Lok birtokába jutottak volna.

A másik székelyföldi adományozás 1521-ben kelt. Az erd. muzeum kéziratárában megvan Majláth István erdélyi vajdának 1535. nov. 6-dikán kelt eredeti ítéletlevele, melybe szóról-szóra át van írva Szapolyai János erdélyi vajdának Székely-Vásárhelytt 1521. febr. 21-dikén kelt kiváltságlevele, a melyet Szentgyörgyi Tóth János részére, a néhai Szárhegyi Lázár András hűtlenségben elmarasztalt fiainak, Jánosnak és Ferencznek, Kisfaludon, Maros-

Vásárhely mellett elkobzott s általa Tóth Jánosnak adományozott birtokrészére kiadott. E függő-pecsét alatt kiállított kiváltságlevél tartalmából bizonyos, hogy Szapolyai János erdélyi vajda az 1519-diki fölkelésben részt vett Szárhegyi Lázár testvérek kiskaludi részjóságát, a helység felét, mely valószínű székely örökség volt, nem csak eladományozta, hanem az adományos Szentgyörgyi Tóth János ezen jószágba minden ellenmondás nélkül be is iktattatott, s ennek következtében függő pecsétes kiváltságlevelet is nyert. Hogy azonban a Lázár testvérek ezen adományt törvényesnek el nem ismerték, s kiskaludi birtokukat az adományos Szentgyörgyi Tóth János árváitól és örököseitől a legelső kedvező alkalommal, az 1535-dik év tavaszán, tetteleg visszafoglalták, s a fölperes Szentgyörgyi Tóthok ellenében, kik Szapolyai János vajda.1521-diki adománylevelére s hosszas birtoklásukra hivatkoztak, ezen jogi tétellel, hogy a székely, kivéve a hűtlenség esetét és a bűnügyeket, fejét sem vesztheti, de jószágait soha sem szokta elveszteni (*Siculus demptis casibus note infidelitatis, et causis criminalibus, nec caput, bona vero nunquam solet amittere*) erélyesen meg is oltalmazták, kitetszik Majláth István vajdának már fentebb említett ítéletleveléből, mely ez igen érdekes pörben a Lázárok jogát pártolólag nyilatkozik; azonban ezen a székelyföldi akkori viszonyoknál fogva igen kényes és meggondolást igénylő esetben a végeldöntést egyenesen Szapolyai János királyra, a kérdéses ado-

mánylevél egykori kiállítójára háritja!*) S ha látjuk, hogy János király három év múlva, 1538 sept. 29-dikén Segesvártt tartott törvényszékén kelt ítéletlevelével a kérdéses székely örökséget az akkor életben lévő egyik testvérnek Szárhegyi Lázár Jánosnak visszaítéli, és így saját régibb adománylevelét mint törvénytelenül keltet megsemmisíti: **) a legdöntőbb bizonyosságot nyerjük azon állításunk alaposságának támogatására, hogy a székelyföldi jogviszonyok 1562-ben történt gyökeres fölforgatása előtt, székely örökségre adomány törvényesen nem kelhetett; és így az Andrásyak kérdéses 1550-iki csiki adománylevelének léteztét, ha magok az 1569-ben kelt levelek napfényre nem kerültek volna is, méltán kétségbe vonhatnánk, sőt alaposan tagadhatnánk.

Ezek előrebocsátása után közlöm az Andrassy család 1569-ben kelt csiki adományaira vonatkozó okleveleket, melyek között eddig egy sem volt a tudományos közönség előtt ismeretes.

---

*) Ezen igen bonyolult pörben kelt ítéletlevelet, mely az akkori törvénykezési eljárásra rendkívül érdekes világot vet, közöltem Székely Okt. II. köt. 28—39 l.

**) Az erd. muzeum kéziratárában lévő eredetiből közöltem Székely Okt. II. köt. 45—47. l.

II. János választott magyar király a csík-szent-simoni részjószágot, az ország szolgálatára ott általa meghagyott székely darabontok kivételével, Andrassy Mártonnak és fiának Péternek adományozza. Kelt Tordán, 1569. nov. 2-dikán.

Nos Johannes Secundus dei gratia Electus Rex Hungarie Significamus quibus expedit vniuersis Quod Nos attentis et consideratis fide integritate et fidelibus seruitys fidelium nostrorum Egregiorum Agilium Martini Andrassy et Petri similiter Andrassy filij sui que ipsi Sacre primum dicti Regni nostri Hungarie Corone, deinde Maiestati nostre, ad omnes fere fortune flatus, non parcentes personis Rebus et bonis suis, Signanter idem Martinus Andrassy dum Monachi illius fratris Georgij prodicione e Regno nostro in exilium eiecti fuisset*); in Polonia Maiestatem nostram inter ceteros fideles nostros, qui Nostrum in hoc Regnum reditum summis studijs et conatibus anhelabant, personaliter requirendo, nec prius a nobis discedendo, quam unu Nobiscum alacri animo redisset;**)) Petrus vero Andrassy in vniuersis expeditionibus nostris bellicis inter reliquos fideles nostros semper nobiscum personaliter existendo strenuum se coram cunctis Militem prebendo ex vsu nostro et Regni nostri publico forti pectore vsque ad presens tempus exhibuerunt et impenderunt, Totalem et integram portionem nostram possessionariam Siculicalem in possessione Zentt Simon vocata in Sede nostra Siculicali Chyk existente habitam, Totum item et omne Jus nostrum Regium si quod Nos in eadem portione

*) 1551-ben.

**)) 1556-ban.

possessionaria qualitercunque haberemus aut nostram ex quibuscunque causis vñs modis et rationibus concerneret Maiestatem, Simul cum cunctis suis vtilitatibus et pertinentijs quibuslibet terris scilicet arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis syluis Nemoribus montibus vallibus vineis, vinearum promontorijs, aquis fluuijs piscinis piscaturis aquarum decursibus Molendinis et eorum locis, Generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quouis nominis vocabulo vocitatis ad eandem portionem possessionariam et Idem Jus nostrum Regium in eadem habitum de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus Demptis tamen peditibus nostris pixidarjs, si qui forte in eadem prescripta portione possessionaria pro mandato nostro Regio in vsum Regni nostri publicum delecti sunt, Eisdem Memoratis Martino Andrassÿ et Petro similiter Andrassÿ filio eius ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis dedimus donauimus et contulimus Imo damus donamus et conferimus iure perpetuo et irreuocabiliter tenendam possidendam pariter et habendam, Saluo Jure alieno harum nostrarum vigore et testimonio litterarum Quas Nos in formam priuilegiÿ nostri redigi faciemus dum Nobis in specie fuerint reportate. Date in Oppido nostro Thorda Secundo die Mensis Nouembris, Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Nono. *)

A kolozs-monostori convent levéltárából. (Liber Regius Johannis II. fol. 129.)

---

*) Hogy ezen adománylevél következtében az Andrásyak a csík-szent-simoni részjórészába beiktattak-é? nem tudjuk. II. János király Liber Regiusában ezen adományra vonatkozó több levél nem található.

II.

II. János választott magyar király Szent-Királyi Andrassy Mártonnak és fiának Péternek, Csík-Gyergyó szék királybírájának, adományozza az egész Csík-Szent-Imre helységét, s a csík-szent-királyi 42 jobbágytelekből álló részjóságot. Kelt Tordán, 1569. nov. 3-dikán.

Nos Joannes Secundus Dei gratia Rex Hungarie Dalmacie, Croatie etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis Quod Nos attentis et consideratis fide integritate et fidelibus seruitijs fidelium nostrum Egregiorum Agilium Martini Andrassÿ de Zentt kÿralj **) et Petri similiter Andrassÿ filÿ eius dem Judicis videlicet Regÿ Sedium nostarum Siculicalium Chÿk-Gÿrgÿo, que ipsi Sacre primum dicti Regni nostri Hungarie Corone deinde Maiestati nostre ab eo toto tempore quo deo duce in hoc Regnum nostrum ingressi summus varÿs locis et temporibus etiam dum Superioribus Annis plebs communis Siculorum tumultum et Seditionem non mediocrem contra nostram Maiestatem concitasset*), in fide eorum erga. Nos persistentes, et in reprimenda insurrectione ipsa plebis Siculorum penes nos existentes, potissimum autem prefatus Petrus Andrassÿ etiam in Excelsa Porta Potentissimi Imperatoris Thurcarum, ac in omnibus expeditionibus nostris bellicis Nobiscum personaliter existendo cum summa Animi eorum constantia exhibuerunt et impenderunt, Totales igitur et integras possessionem

*) Az Andrassyak Szent-Királyi előneve csík-szent-királyi ősi birtokukról már ezen adományozás előtt használatban volt.

*) 1562-ben.

nostram Siculicalem Zenttimre vocatam, Nec non portionem nostram possessionariam Siculicalem quadraginta videlicet duas sessiones Jobagionales continentem in possessione Zenttkÿ raly vocata omnino in dicta Sede nostra Siculicali Chÿk existentes habitas, Totum item et omne Jus nostrum Regium si quod Nos in eisdem possessione et portione possessionaria predictis qualitercunque haberemus, aut eedem nostram ex quibuscunque causis vÿs modis et rationibus concernerent Maiestatem, Simul cum cunctis suis vtilitatibus et pertinentÿs quibuslibet terris videlicet arabilibus, cultis et incultis agris pratis pascuis campis foenetis siluis, nemoribus montibus vallibus vineis vinearum promontoriÿs, aquis fluuÿs piscinis piscaturis aquarum decursibus **) et eorundem locis Generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quouis Nominis vocabulo vocitatis, ad easdem possessionem et portionem prescriptas, et idem Jus nostrum Regium in eisdem habitum de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus Eisdem memoratis Martino et Petro AndrÁssy ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis dedimus donauimus, et contulimus, Imo damus donamus et conferimus, iure perpetuo et irreuocabiliter tenendas possidendas pariter et habendas, Saluo Jure alieno harum nostrarum vigore et testimonio litterarum, Quas Nos in formam priuilegÿ nostri redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportate. Datum in Oppido nostro Thorda tertio die Mensis Nouembris, Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Nono.

A kolozs-monostori convent levÉltárából (Liber Regius Johannis II. fol. 130. 131.)

**) Itt a Liber Regius szövegéből, a beiró gondatlan-sága miatt, a molendinorum szó kimaradt.

III.

II. János választott magyar király megparancsolja több megnevezett királyi embernek, hogy Szent-Királyi Andrássy Mártont és fiát Pétert, Csik-Gyergyó szék királybíróját, iktassák be egész Csik-Szent-Imre helységébe és a 42 jobbágytelekből álló csik-szentkirályi részjóságba. Kelt Tordán, 1569. nov. 3-dikán.

Joannes Secundus dei gratia Electus Rex Hungarie Dalmatie Croatie etc. fidelibus nostris Egregys et Nobilibus Nicolao literato Tholnaÿ, Paulo literato Waradÿ Joanni Galfÿ Andreae Feltotÿ Joanni Bachÿ Wolphgango Prÿbek Joanni Benkeo, Thome literato Thordensi Joanni Coloswariensi, et Gregorio Lÿzkaÿ, Scribis maioris Cancellarie nostre. Nec non Joanni Lazar de Chÿchÿo Blasio Anthal de Amadefalwa, Thome et Petro Salamon de Taplocza, Michaeli Kowach et Gregorio Chÿko de Zentgÿeorg, Salutem et gratiam. Cum Nos attentis et consideratis fide integritate et fidelibus seruitÿs fidelium Nostrorum Egregiorum Agilium Martini Andrássy de Zentkÿrály et Petri similiter Andrássy filÿ eiusdem Judicis videlicet Regÿ Sedium nostrarum Siculicalium Chÿk gÿrgÿo, que ipsi Sacre primum dicti Regni nostri Hungarie Corone, deinde Maiestati nostre ab eo toto tempore, quo deo Duce in hoc Regnum nostrum ingressi sumus, varÿs locis et temporibus etiam dum superioribus Annis plebs communis Siculorum tumultum et seditionem non mediocrem contra nostram Maiestatem concitasset, in fide eorum erga Nos persistentes, et in reprimenda insurrectione ipsa plebis Siculorum penes Nos existentes, potissimum autem prefatus Petrus Andrássy etiam in excelsa porta potentissimi Imperatoris Thurcarum, ac in omnibus expeditionibus Nostris bellicis Nobiscum personaliter existens, cum summa animi eorum constantia exhibuerun

et impenderunt, Totales igitur et Integras possessionem Nostram Siculicalem Zent Imre vocatam, Nec non portionem possessionariam Nostram Siculicalem quadraginta videlicet duas sessiones Jobagionales continentem in possessione Zent Kÿraly vocata omnino in dicta Sede nostra Siculicali Chÿk existentes habitas, Totum item et omne Jus nostrum Regium, si quod nos in eisdem possessione et portione possessionaria predictis qualitercunque haberemus, aut nostram ex quibuscunque causis vÿs modis et rationibus concernerent Maiestatem, simul cum cunctis suis vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet terris videlicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, Syluis, Nemoribus montibus vallibus, vineis vinearum promontorijs, aquis, fluuijs, piscinis, piscaturis, aquarum decursibus, Molendinis, et eorundem locis, Generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quouis Nominis vocabulo vocitatis, ad easdem possessionem et portionem prescriptas et Idem Jus nostrum Regium in eisdem habitum, de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, Eÿsdem memoratis Martino et Petro Andrassÿ ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis vigore aliarum literarum nostrarum donationalium superinde confectarum saluo Jure alieno, clementer in perpetuum dederimus donauerimus contulerimus et velimusque eosdem in dominium predictarum possessionis et portione possessionarie ac dicti Juris nostri Regÿ in eisdem habiti per vos legitime facere Introduci, Super quo fidelitatibus vestris harum serie committimus et mandamus firmiter, quatinus acceptis presentibus statim simul vel duo vestrum sub oneribus alias in talibus obseruari solitis ad facies prescriptarum possessionum Siculicalium Zent Imre et Zent Kÿralÿ, omnino in dicta Sede Nostra Siculicali Chÿk existentium habitarum, vicinis et commetaneis earundem vniuersis Inibi legitime conuocatis et presentibus accedendo, Introducatis prefatos Martinum et Petrum Andrassÿ in dominium prescriptarum to-

talis possessionis et portionis possessionarie necnon dicti Juris nostri Regy in eisdem habiti, statuatisque easdem et Idem eisdem ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis simul cum cunctis suis vtilitatibus et pertinentys quibuslibet Jure ipsis ex premissis incumbente, perpetuo possidendas si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, Euocetis eosdem ibidem ad decimum quintum diem a die eius modi contradictionis ipsorum fiende computandum in curiam nostram Regiam nostram scilicet in presentiam rationem contradictionis ipsorum reddituros efficacem. Et posthec vos huiusmodi introductionis et stationis vestre seriem cum contradictorum et Euocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et Commetaneorum, qui premissis stationi intererunt nominibus et cognominibus terminoque assignato, vt fuerit expediens, nobis terminum ad predictum fideliter referre vel rescribere debeatis et teneamini. Secus non facturi, presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in Oppido Thorda, tercio die Mensis Nouembris Anno domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Nono.

(P. H.)

Eredetiye az országos levéltárban N. R. A. 1571 csomag, 64. sz. alatt. — Megvan némi leirási eltérésekkel Feltóthi András k. cancellariai irnok és Csicsói Lázár János beiktató királyi emberek Csik-Szent-Imrén 1569. nov. 17. kelt beiktatási jelentésében is, a kolozs-monostori convent levéltárában (Liber Regius Johannis II. 180—184 l.).

IV.

Feltóthi András királyi cancellariai irnok és Csicsói Lázár János jelentik II. János választott királynak, hogy Andrassy Mártont és fiát Pétert egész Csík-Szent-Imre helységébe s a csík-szent-királyi részjóságba minden ellenmondás nélkül beiktatták. Kelt Csík-Szent-Imrén 1569. nov. 17-dikén.

Serenissimo Principi domino Joanni Secundo Dei gratia Electo Regi Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. Domino nostro clementissimo. Sacra Maiestas Regia Domine et Princeps nobis clementissime perpetuorum fidelium Seruitiorum nostrorum in gratiam Maiestatis Vestrae Sacre humillimam oblationem. Vestra nouerit Maiestas Sacra, Nos litteras eiusdem Introductorias et Statutorias, pro parte Egregiorum Agilium Martini Andrassÿ de Zentkÿralÿ et Petri similiter Andrassÿ filÿ eiusdem Iudicis videlicet Regÿ, Sedium Siculicalium Chÿk et gÿrgio, Inter alios in eisdem nominatim conscriptos, Nobisque preceptorie sonantes et directas, summo quo decuit cum honore et obedientia recepisse in hec verba. Joannes Secundus dei gratia electus Rex stb. (Lásd föntebb III. sz. alatt.) Nos itaque mandatis Maiestatis Vestrae per omnia vt tenemur obedire satisfacere volentes, die decima quinta Mensis Nouembris, ad facies totalium et integrarum possessionum Zent Imre, ac Zentkÿralÿ vocatarum in dicta Sede Chÿk existentium consequenterque portionis possessionarie in eadem possessione Zentkÿralÿ habite quadraginta videlicet duas Sessiones Jobbagonales continentis, vicinis et commetaneis earundem vniuersis videlicet Nobilibus agilibus, Petro Adorÿan, Thoma Imre, Alberto Adorÿan, Michaele Chÿko de Borozlo, Elia Chÿko, Gregorio Thamas, Walentino Barto demÿndzent. Joanne Chÿako Thoma Nagÿ Alexandro Nagj de Zentlelek, Michaele Chÿato, Matheo Balas, Joanne

lwkacz, Walentino Barrabas, Paulo Antal de Zentkÿralÿ, Georgio Janos, Benedicto Fodor, Benedicto Bekeo, Thoma Marton, Benedicto kowacz, lwka Balo, Antonio kÿs Barrabas, ac altero Antonio Nagÿ Barrabas, francisco Benedek de Zentimre Paulo Antal de Amadefalwa. Andrea Pal de kothormanÿ, Benedicto Nagÿ de Zentgeorgÿ, Blasio Endes, Michaele Pal, et Emerico Chÿeke primipilis de Zent Sÿmon. Item Circumspectis Agilibus francisco Nagj Judice in dicta Zentlelek Andrea kÿs gergelÿ Benedicto Peteo Emerico Marton in Menessag. Nicolao gal Judice in Mÿntzent, Stephano Boldÿzar, pedite in twsnad Joanne Chÿato similiter pedite in Zent Sÿmon, Joanne Szeoke Judice et Gregorio Chÿeke Jurato Ciue Maiestatis Vestrae Sacrae Jobbagonibus in Zentgeorgÿ possessionibus commorantibus alÿs etiam quam plurimis inibi legitime conuocatis et presentibus accessimus, Introduximusque prefatos Martinum et Petrum Andrassÿ in dominium prescriptarum totalium et Integrarum possessionis Zent Imre, ac portionis possessionarie in predicta possessione Zentkÿral habite quadraginta uidelicet duas Sessiones Jobbagonales continentis ac predicti Juris Maiestatis Vestre Sacre in eisdem habiti, Statuimusque easdem et Idem eisdem ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis, simul cum prescriptis cunctis suis vtilitatibus et pertinentÿs quibuslibet Jure ipsis ex premissa donatione Maiestatis Vestre sacre Incumbenti, perpetuo possidendas, Tribus diebus legitimis et sufficientibus, pro Regni consuetudine, in faciebus dictarum possessionis, Necnon portionis possessionarie in prenotata possessione Zentkÿralÿ habite moram continuam faciendo. Nullo penitus contradictore apparente. Seriem autem huiusmodi executionis nostre, prout per nos est peracta, simul cum vicinorum et cometaneorum Nominibus, cognominibus Maiestati Vestre Sacre fideliter rescripsimus. Quam Deus optimus, Maximusque felicissimam ad uota conseruare dignetur. Date in predicta possessione Zent Imre, tertio die diei Introductionis et Statutionis nostre prenotate Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Nono.

Eiusdem Maiestatis Vestre Sacre humiles ac fideles seruitores Andreas Feltothÿ Scriba Cancellarie Maiestatis Vestre Sacre, et Joannes Iazar de Chÿcho.

II. János király 1569. dec. 28-dikán kelt kiváltságleveléből, melyet alább V. s z. alatt közlünk.

V.

II. János király Andrassy Mártonnak és fiának Péternek, az általa nekik adományozott egész Csík-Szent-Imre helységre és a csík-szent-királyi részjószágra, melyekbe beiktatásuk minden ellenmondás nélkül megtörtént, függő pecsétes kiváltságlevelet ad.

Kelt Gyula-Fehérvártt, 1569. dec. 28-dikán.

Nos Joannes Secundus Dei gratia Electus Rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. Memorie commendamus tenore presentium Significantes quibus expedit vniuersis, quod pro parte et In personis fidelium Nostrorum Egregiorum Agilium Martini Andrassÿ de Zentkÿral, et Petri similiter Andrassÿ filÿ eiusdem, Judicis videlicet Regÿ Sedium Nostrarum Siculicalium Chÿk et Gyrgio, exhibite sunt Nobis et presentate quedam littere fidelium Nostrorum Egregiorum Nobilium, Andreae feltotÿ Scribe Cancellarie nostrae et Joannis Chÿchio *) hominum videlicet Nostrorum Regiorum Relatorie in Simplici papiro clause confecte, Sigillisque eorundem cera viridi obsignate, Continentes in se modum et seriem, legitime Introductionis et Statutionis per eosdem pro parte ipsorum Martini et Petri Andrassÿ super totalibus et Integris possessione Siculicali Zentimre vocata, Necnon portione possessionaria Siculicali quadraginta videlicet duas Sessionis Jobbagonales conti-

---

*) A Liber Regiusban így áll a beíró gondatlansága miatt, Joannis Iazar de Chÿchy helyett.

nenti, in possessione Zentkÿralÿ vocata omnino in dicta Sede Nostra Siculicali Chÿk existentibus habitis item toto et omni Jure nostro Regio in eisdem possessione et portione possessionaria qualitercunque habito ipsos ex perennali donatione nostra concernentibus, ad Mandatum Nostrum Regium presentibus vicinis et commetaneis earundem absque ulla contradictione peracte tenoris infrascriptj Supplicatumque est Nobis pro parte eorundem prefatorum Martini et Petri Andrassÿ humillime vt Nos easdem litteras ac omnia et Singula in eisdem contenta ratas, gratas et accepta habentes, presentibusque litteris nostris verbotenus inseri et Inscribi, ac in formam priuilegÿ nostri redigi facientes eisdem Martino et Petro Andrassÿ ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis Jurium suorum vberiore ad cautelam extradarj et emanari facere dignaremur, quarum quidem litterarum tenor Relatoriarum superscriptio sic se habet. Serenissimo Principi domino Joanni Secundo stb. (Lásd föntebb IV. s z. a.) Nos igitur premissa humillima Supplicatione Nostrae pro parte Annotatorum Martini et Petri Andrassÿ modo quo supra porrecta Maiestati Regia Benignitate exaudita et clementer admissa, prescriptas litteras Relatorias ac omnia et singula in eisdem contenta, ratas gratas et accepta habentes presentibus litteris Nostris verbotenus sine diminutione et augmento aliquali, inseri et Inscribi, ac in formam priuilegÿ nostri redigi fecimus nullo penitus in faciebus ipsarum possessionis et portionis possessionarie tempore stationis vt premissum est coram ipsi hominibus Nostris Regÿs, Sed neque demum coram Nobis contradictore apparente. In Cuius Rei Memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras priuilegiales pendentis et autentici Sigilli nostri munimine roboratas eisdem memoratis Martino et Petro Andrassÿ ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis Jurium suorum vberiore ad cautelam dandas et concedendas duximus. Date in Ciuitate nostra Alba Julia in festo Innocentium Sanctorum. Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo Nono supradicto.

A kolozsmonostori convent levéltárából. (Liber Regius Joannis II. 180—184. l.)

Kevés az, a mit ezen oklevelekből az Andrássy-család két tagjának, Mártonnak és fiának Péternek, történetére tanulhatunk; hogy t. i. Andrássy Márton egyike volt azon erdélyi főembereknek, kik a Martinuzzi által 1551-ben Erdélyből kitudott Izabella királynét és fiát Lengyelországban 1556. fölkeresték s Erdélybe visszahozták, hogy ugyanő fiával Péterrel együtt a székely nép 1562-diki fölkelésének leverésében II. János király oldala mellett küzdött, hogy Andrássy Péter II. János minden hadjáratában személyesen részt vett, a török udvarnál követ-ségben járt, s 1569-ben Csík-Gyergyó szék király-biróságát viselte: azonban csak ezen kevés, de teljes hitelű adatból is, mint kimutattam, régibb íróink több tévedését meg lehet czáfolnunk és helyreigazítunk.

Bár sikerülne az Andrássy család régibb történetét is, melyet Gyöngyössi István, Bartholomaeides, Budai Ferencz, Nagy Iván, a Sz.-István korában élt Andorás hőstől hoznak le, az Andrássy család netalán lappangó régibb oklevelei napfényre kerültével hasonlóan igazolni s teljes hitelességüvé emelni; a mi által, meg vagyok győződve, a Székely-föld régi múltjának földerítésére bizonyosan érdekes adatokat fognánk nyerni.

II.

Egy székely örökségi per
1535—1538-ban.

Egy székely örökségi per 1535—1538-ban.

(Megjelent »Századok« 1875. 9. füz.)

A »Századok« közelebbi (7-ik) füzetében »Az Andrassy család 1569-diki csiki adomány-leveléről« czimű értekezésemben azt a tételt állítottam föl, hogy még 1550-ben, a mely évre helyezték hibásan némely történetíróink az Andrassyak valósággal 1569-ben kelt csiki adomány-leveleit, »székely örökségről adomány keletkezése törvényes lehetetlenség volt,« s kimondottam határozottan, hogy »a székelyföldi jogviszonyok 1562-ben történt gyökeres fölforgatása előtt székely örökségre adomány törvényesen nem kelhetett.«

Mint a Magyar Történelmi Társulat folyó évi május 7-én tartott üléséről szóló titkári jelentésből értesültem,¹⁾ ekkor fölolvastott értekezésem, kétségtelenül a föntebbi jogi tételek miatt, a társulat több tagjai között élénk eszmecserére adott alkalmat, úgy hogy értekezésem közzé tétele után, — a mint a jelentés mondja, — »a fennforgó kérdés további tisztázása körül alkalmasint érdekes tudományos vitának nézhetünk elébe.«

---

¹⁾ Századok. 1875. 5-dik füzet.

Én a tudományos vitát oly kérdések fölött, melyek eddig teljesen tisztába hozva nem voltak, melyekre nézve tehát a nézetek és vélemények joggal eltérők és ellentétesek lehetnek, a tudomány érdekében szükségesnek és hasznosnak vallom, s azt kerülni vagy el nem fogadni szégyennek tartanám. A mennyiben tehát e kérdésben kimondott meggyőződésemet szerintem kétségbevonhatatlan hitelű s döntő erejű bizonyságokkal támogathatom és igazolhatom, a tudományos vitában részt venni s így az igazság kitisztázásához tehetségem szerint járulni kötelességemnek ismerem.

Minthogy értekezésemben az általam a székelly örökségek jogi természetére nézve kimondott s a kilátásba helyezett tudományos vita tárgyát képezendő jogi tételek igazolására egyik legerősebb érvül hoztam föl, hogy Szapolyai János király a Maros széki Kisfalud helységét, melyet a hűtlenségben elmarasztalt Szárhegyi Lázár Jánostól és Ferencztől elkoboztatván, 1521-ben, mint erdélyi vajda, Szentgyörgyi Tóth Jánosnak adományozott volt, 1538-ban az akkor életben lévő egyik testvérnek, Lázár Jánosnak visszaitélte, és így saját régibb adomány-levelét mint törvénytelenül keltet megsemmisítette: hogy azok, kik a kérdéses székelly jogi tételre nézve velem ellenkező nézetben vannak ezen akkor általam csak röviden érintett érv alapos vagy alyptalan voltáról meggyőződhesenek, szükségesnek látom az ezen ügyre vonatkozó s eddig ismeretlen okleveleket az eredetiek után közzé tenni, s ezek alapján a Lázárok és

Szentgyörgyi Tóthok hosszas és bonyodalmas, de jogtörténelmi szempontból igen érdekes székely örökségi perének keletkezését, folyamát és végeredményét előadni.

Meg vagyok győződve, hogy az általam közlendő oklevelek, melyek az akkori törvénykezési eljárásra is igen érdekes világot vetnek, jogtörténelmi szempontból méltán magokra fogják vonni szaktudósaink figyelmét, s szerencsémnek tartom, ha értekezésemmel, — melyet, ha az ezen kérdés fölött folytatott eszmecserére s a kilátásba helyezett tudományos vitára nem gondoltam volna is, magáért a tárgyért érdemesnek tartottam és szándékoztam kidolgozni, — a székely jogtörténelem még annyi tisztázandó kérdései között egynek földerítéséhez teljesen hiteles és meggyőző erejű adatokat szolgáltathatok.

Mielőtt azonban magát a kérdéses per folyamát részletesen előadnám, múlhatatlannak látom annak előzményeit, a per tárgyát képező székely örökséget, a perben állott felek személyeit, az eddig ismert s az általam most közlendő oklevelek adatai nyomán röviden megismertetni.

A Maros széken, Maros-Vásárhely, akkor Székely-vásárhely mezőváros közel szomszédságában fekvő Kisfalud, — melynek egész határa, a benne lévő nemesi udvar-házzal, a Maros vizén lévő malommal, és a hozzá tartozó székely örökségekkel úgy-

mint három lófősséggel együtt, volt az általam fejtegetendő per tárgya, — már a XV-ik században mint önálló község jó elő oklevelekben ¹⁾ s csak 1852-ben egyesítettett közigazgatási tekintetben a vele tőszomszéd Názánfalvával, melylyel már különben is egybe van épülve. ²⁾

Ezen Kisfalud helységét, minden tartozandóságával, nevezetesen három lófősséggel együtt, melyek egyike Meggyes nemben Dudor ágra, másika azon nemben Kürth ágra, harmadika Halom nemben Názán ágra való volt, Gyergyai vagy Szárhegyaljai Lázár András csiki főember (primor), a mostani Szárhegyi gróf Lázárok egyik őse, az 1506-diki agyagfalvi székely nemzeti gyűlés elnöke s az akkori székely főurak leghatalmasabbika, 1507-ben megvásárolta esztergomi nemes Székely Ferencztől, néhai Bertalan fiától, 1000 arany forintért, melyet az tőle szükségeire időnként fölvelt volt. ³⁾ Az örökbe-valló levél, melyben Székely Ferencz három leányának s valamennyi rokonának terhét és lehető sérelmét magára vállalta s magának és örö-

---

¹⁾ 1451, 1453 és 1496. Székely Oklevéltár I. köt. 160., 166. és 284. l.

²⁾ Benkő Károly, Maros szék ismertetése 319. l.

³⁾ Ezen, az akkori pénzviszonyokhoz s az erdélyi vármegyei birtokok akkori csekély árához képest föltűnő nagy ár bizonyítja, mily becse volt már ezen korban is a sűrű népességű székely földön a székely örökségeknek. Kisfalud és Názánfalva határa együtt is alig tesz valamivel többet 2000 holdnál.

köseinek semmi jogot fön nem tartott, Szentgyörgyi és Bazini gróf Péter országbíró, erdélyi vajda és székelyek ispánja előtt és pecsétje alatt, kelt Budán 1507. november 13-dikán. Ezen örök eladásra Lázár András II. Ulászlótól királyi megegyezést kért és nyert, mely kelt Budán 1507. november 28-dikán.¹⁾ Így szerzett jogot Lázár András, ki neje Szentannai Gyulakuti Borbála után Maros széken már különben is tekintélyes birtokos volt, a Maros széki Kisfalud birtokához.

Kisfaludhoz azonban Szentannai vagy Szentgyörgyi Tóth Miklós²⁾ Maros széki főember is jogát tartotta, a mennyiben Székely Ferencz ezen egész helységet, a benne levő nemesi udvarházzal és három kerékü malommal együtt, bizonyos összegben neki és fiainak Jánosnak és Balázsnak még régebben elzálogosította volt. S elgondolhatjuk, hogy ezen birtokkérdés ügye nem csekély befolyással lehetett a Szentgyörgyi Tóthok és Lázár András közt kifejlődött ellenségeskedésre, mely annyira ment,

---

¹⁾ II. Ulászló ezen levele, melyben a netalán ezen helységben lappangó királyi jogot is Lázár Andrásnak adományozza, a bele szórúl szóra átírt örökbe valló levéllel együtt át van írva Majlád vajda 1535-diki ítélet-levelébe, melyet közlök Függelék II. sz.

²⁾ Tóth Miklós és fiai egy mindjárt említendő 1509-diki levélben Szentannai, 1508. és 1519-diki levelekben (Székely Okl. I. köt. 317. és 344. l.), valamint az alább közlött 1535. és 1538-diki ítélet-levelekben mindig Szentgyörgyi előnevet viselnek. Hihető, hogy nemcsak Maros-Szent-Györgyön, hanem a szomszéd Maros-Szent-Annán is bírtak.

hogy a hatalmas Lázár András Szentgyörgyi Tóth Miklóst, mert bizonyos ügyben a székely nemzeti gyűlés elé idéztetve meg nem jelent, de azért is, mert fia János a székelyek egymás közt kihirdetett tilalma ellenére Szentgyörgyi és Bazini Péter erdélyi vajda szolgálatába állott, a székely nemzet gyűlése által már az 1508-dik év első felében a székelység kebeléből számkivettette s Benefalva és Kisfalud nevű helységeit négy malommal s minden ingó és ingatlan javaival együtt lefoglaltatta.²⁾

Kisfaludra nézve azonban Lázár András a Szentgyörgyi Tóthokkal ezután nem sokára teljesen kiegyezett. 1509. április 18-dikán ugyanis Tóth Miklós és fiai, János és Balázs, Szentgyörgyi és Bazini Péter erdélyi vajda előtt Majoson, Maros széken, személyesen vallották, hogy miután őket azért az összegért, melyben nekik Kisfaludi Székely

---

²⁾ Kitetszik ez II. Ulászló Budán 1508. július 16-dikán kelt leveléből, melyben megparancsolja Perényi Imre nádornak, Szentgyörgyi és Bazini Péter erdélyi vajdának, és Somi Józsa temesi ispánnak s az ország alsó részei kapitányának, hogy Szentgyörgyi Tóth Miklóst a székelyek által elfoglalt jószágaiba helyezték vissza, s közte és a székelyek közt tegyenek igazságot. Székely Okl. I. köt. 317. l. — Hogy Szentgyörgyi Tóth Miklós ezen száműzetése alkalmával ellene a főszerepet Lázár András vitte, bizonyítja Szapolyai János erdélyi vajda 1519-diki ítélet-levele, melyben mondja, hogy a múlt időkben néhai Szentgyörgyi Tóth Miklóst néhai Szárhegyi Lázár András és társai üzték ki a Székelyföldről, a mikor benefalvi volt jobbágyait a székely nemzeti gyűlés szabad székelyekké tette. Székely Okl. I. köt. 344. l.

Ferencz egész Kisfaludot elzálogosította volt, Szárhegyi Lázár András teljesen kielégítette, Székely Ferenczet ezen összegre nézve teljesen megnyugtatták, Kisfaludot Lázár András birtokába bocsátották, s azon örökbevalláshoz, melyet Székely Ferencz Lázár András részére tett, megegyezéseket adták. ¹⁾

Az így törvényesen megszerzett Kisfaludot Lázár András békében bírta mind haláláig. ²⁾ Halála után azonban fiai közzül János és Ferencz a székelyeknek Szapolyai János vajda ellen 1519-ben intézett s mint látszik többször ismételt támadásaiban részesek lévén s a vajda törvényszéke által hűtlenségi bűnben marasztaltatván fej- és jószágvesztésre ítéltettek, és így Kisfalud őket illető részét, mely a helység határának Maros-Vásárhely felől eső fele részét tette, elvesztették. Ezen elkobzott s a vajda mint bíró kezére került részt János vajda aztán 1521. február 18-ikán Szentgyörgyi Tóth Jánosnak, néhai Miklós fiának, és örököseinek adományozta. Mindjárt más nap, febr. 19-dikén megtörtént ezen fele rész kihasítása s az adományos Tóth János beigtatása: ki is a beigtatás után harmad napra febr. 21-kén Maros-Vásárhelyt János vajdától ezen adományozott bir-

---

¹⁾ Ez oklevelet, Majlád vajda 1535-diki ítélet-levelébe beírva, lásd: F ü g g e l é k II. s z.

²⁾ Még 1514-ben életben volt. Székely Oklt. I. k ö t. 327. l., de már 1519. sept. 19-dikén mint Egregius quondam Andreas Lazar de Zarhegy van említve. U. ott 345. l.

tokra függő pecsétes kiváltság-levelet nyert.³⁾ Így s ezen czímen jutott Kisfalud fele a Szentgyörgyi Tóth János birtokába.

A Lázár testvérek, János és Ferencz, valamint vajda korában is küzdöttek Szapolyai János ellen a fölkelte székelyek élén, úgy részt vettek később a székelyek azon mozgalmában is, melyeket ezek, mint I. Ferdinánd párhívei, János király ellen több ízben támasztottak. Lázár Ferencz, ki, mint látszik, örökölte atyja hatalmas befolyását a székelyekre, a mohácsi vész után egy ideig János király pártjához csatlakozott ugyan, s ezért tőle Erdélyben több jószágot nyert, nevezetesen adományba kapta Vécs várát is, melyet János király Verböczy István főcancellariustól cserélt volt be: de nem sokára, már 1528-ban, a Ferdinánd király hívei élén állott, mint Ferdinándnak erdélyi három

---

³⁾ Ezen kiváltság-levelet, Majlád vajda 1535-diki ítélet-levelebe átirva, lásd Függelék II. sz. — E szerint a két Lázár testvér némely székelyek házáinak fölégetése és széthányatása miatt marasztaltatott el örökös hűtlenségben. — Ugyanez időtájban, 1521. mart. 6. adományozta az Aporknak János vajda Balaskó János és Imre s Becz Imre csiki főemberek Fejér vármegyei száraz-pataki és szent-jánosí részjószágait, mint a kik némely székelyek házaít fölégették s a királyi felség és az ő személye ellen fölkeltek. Lásd: Székely Okt. II. köt. 7. 1. Hogy a két Lázár testvér hűtlensége címén 1521-ben Kisfaludnak csak fele koboztatott és adományoztatott el, abból bizvást következtethetjük, hogy ekkor még a helység másik fele a hűtlenségben részt nem vett többi Lázár testvérek birtokában maradt.

nemzetbeli párthívei legfőbbjeihez, Bethlen Elekhez, Pempflinger Márkhoz és Lázár Ferenczhez intézett levele bizonyítja, melyben tudatja velök, hogy erdélyi vajdává Perényi Pétert nevezte ki.¹⁾ Ezen elpártolásáért fogatta aztán őt el 1529-ben Báthori István, János király erdélyi vajdája, ezért marasztaltatott el örökös hűtlenség és felségsértés bűnében; minek következtében az azelőtt János királytól nyert adományokat s így a vécsi várat és uradalmat is elvesztette. Ezt János király 1529. július 22-dikén Lippán kelt adomány-levelében oly záradékkal, illetőleg biztosítással, adományozta Ártándi Pál máramarosi főispánnak és testvérének Balázsnak, hogy ha némely hívei kérelmére Lázár Ferencz fejének megkegyelmezne is, e várat neki vissza nem adja, hanem az Ártándiak birtokában hagyja. Bizonyosnak tarthatjuk, hogy Lázár Ferencz a János király levelében említett kegyelmet megnyerte, sőt okleveles nyomát is találjuk, hogy 1536. elején János király kegyében is részesült. Ez év márczius 27-én kél ugyanis János király parancsa a kolos-monostori conventhez, hogy Gyergyai Lázár Ferenczet igtassa be a felségsértő Harinai Farkastól a Kolos vármegyei Akna nevű helységben elkobzott részjóságba. Azonban még ezen 1536-dik évben Majjiád István, János király erdélyi vajdája, Lázár Ferenczet, mint Bethlen Farkas történetirő

¹⁾ Említi ezen levelet, mint a gr. Bethlen család levéltárában lévőt, Kállay, A nemes székely nemzet eredetéről. 216. l.

mondja, nem tudni mi okon, — de kétségtelenül azért, mert Ferdinánd király részére működött, s egyik legtekintélyesebb főnöke volt a Ferdinánd pártjának Erdélyben, különösen a székelyek közt, — elfogatta és Szász-Régenben lefejeztette. Így vesztette ő életét, mielőtt a Szentgyörgyi Tóthok ellen Kisfaludért 1535-ben testvérével Jánossal közösen folytatott pert János király végítélettel befejezte, és így magát atyja örökségébe törvényesen visszaig-tathatta volna.¹⁾

Lázár Ferencz testvéréről Jánosról, ki a Maros széken is főbirtokos Apafi családból vett nőt, s 1549-ben írta meg magyar nyelven kelt végrendeletét, kevesebb adatot ismerünk. Hogy azonban ő is tekintélyes állású és befolyású férfiú volt, kitetszik egy 1534-dik évi levélből, mely szerint 1534. nov. 2-dikán, midőn János király biztosai a szebeniekkel a béke iránt egyezkedtek, ezen egyezkedésnél Lázár János, Tomori Miklóssal és Kegyes Mihálylyal, mint Erdély három nemzetének egyik megbízott küldöttje működött közre.²⁾

Az 1521-ben Szapolyai János akkor erdélyi vajda által a hűtlen Lázár testvérektől elkobzott s eladományozott Kisfaludot Szentgyörgyi Tóth

---

¹⁾ A Lázár Ferencz életére és pártállására vonatkozó adatokat bővebben kifejtve lásd: gr. L á z á r M i k l ó s n á l, A g r. L á z á r c s a l á d. 113—119. l.

²⁾ Lásd bővebben gr. L á z á r M i k l ó s e. h. 47—51. l. — Az említett egyezkedési oklevelet közölte Eder, Simigianushoz írt jegyzeteiben, S c r i p t. r e r u m T r a n s. T o m. II. V o l. I. 135—137. l.

János és örökösei birták egész 1535 elejéig. Időközben azonban azt a Lázár testvérek, ha csak rövid időre is, visszafoglalták. Kitészik ez magának Szentgyörgyi Tóth Mihálynak a perben tett nyilatkozatából, mely szerint a Lázárok Kisfaludot csak akkor birták, midőn Ferdinánd király vett erőt Erdélyben, minthogy a Lázárok akkor is, valamint azelőtt is, hűtlenek voltak.

János király és Ferdinánd párthívei között Erdélyben a jószágok elfoglalása s fegyveres erővel visszavétele ezen viharos idő viszontagságai között gyakori, úgy szólván mindennapi dolog volt. Ezen türhetetlen állapotnak végre is az 1534-dik évi ősszel János király által tartott erdélyi országgyűlés az által akart véget vetni, hogy törvényczikket alkotott, melynek értelmében a két király közötti villongások alkalmával bárki által bármi módon elfoglalt jószágok mindenkinek, még azon hűtleneknek is visszaadandók voltak, a kik János király hűségére már visszatértek vagy ezután visszafognak térni.¹⁾

¹⁾ Ezen János király által 1534. oct. 18-dikára Tordára hirdetett, de később oct. 28-ra Szebenbe áttett s ott tartott erdélyi országgyűlés kétségtelenül igen fontos törvényczikkei mind a mai napig ismeretlenek. Eddig csak a braszaiakhoz intézett királyi meghívó levél és a gyűlés elhatalasztására s áttételére, valamint a Gritti megöletése miatt népszerűvé lett Majlád István vajdává kineveztetésére vonatkozó adatok vannak közzétéve Fraknói által. Magyar országgyűlési emlékek I. köt. 470. és 473. l. — Az elfoglalt jószágok visszaadásáról szóló törvényczikkről csak Majlád vajda 1535-diki ítélet-leveléből értesülünk. Lásd: Függelék II. szám.

Ezen törvényczikk erejében s János király kegyelem-levelében bízva foglalták aztán vissza erőhatalommal 1535. elején a Lázár testvérek a Szentgyörgyi Tóthoktól Kisfaludot, mint törvényes székely örökségeket. S ezen foglalás adott alkalmat a Szentgyörgyiek és Lázárok közt folyt s 1538-ban János király végítéletével befejezett perre.

A pert 1535-ben az aprilis 23-dikát megelőzőt napokban Szentgyörgyi Tóth Mihály, a Kisfaludot 1521-ben adományban nyert de már akkor elhalt Tóth János testvére, a maga és említett Tóth János árvái nevében Maros szék törvényszéke előtt indította meg. Előadta itt, hogy a közel múlt napokban Lázár János és Ferencz az ő Kisfalud nevű helységöket az ottani két kerekű malommal és minden tartozandóságával hatalmasúl elfoglalták és törvénytelenül bitorolják, mely elfoglalással nekik 200 forintnál több kárt tettek. Erre az alperes Lázárok azt válaszolták, hogy ők Kisfaludot nem hatalmasúl, hanem a legközelebbi őszi országgyűlés végzése s a király helybenhagyása következtében foglalták el, mely szerint a múlt zavargások alkalmával bárki által bármí módon elfoglalt jószágok mindenkinek, még a hűtleneknek is, kik a király hűségére visszatértek volt vagy most visszatérnek, visszaadandók; ők nem illetéktelen bitorlók, hatalmaskodást nem követtek el, a felpereseknek kárt nem tettek s az egész keresetben ártatlanok. A felperes ez ellen azt vetette, hogy a Lázárok Kisfaludot az említett országgyűlési végzés s a királyi kegyelem erejénél fogva el nem foglalhatták volna,

minthogy azon helységet a felperes Szentgyörgyi Tóthok már a János és Ferdinánd király közötti villongások ideje előtt is bírták, mire nézve a szék kapitányának, bíráinak és esküdtjeinek tudomására hivatkozott. A szék ítélete így hangzott: Minthogy a szék bírái magok is tudják, hogy a felperesek a kérdéses helységnek már a két király közötti villongások ideje előtt is birtokában voltak, az alperesek azt az említett országgyűlési végzés és királyi megegyezés erejénél fogva vissza nem foglalhatták, hanem ha vissza akarták foglalni, tartoztak volna törvény útján keresni, minthogy az ország végzése s a király megegyezése nem az azelőtt, hanem a mostani két király közötti zavargások alatt elfoglalt jószágok visszaadásáról szól. S minthogy az alperesek a törvény és országos szokás útján kívül foglaltak, azért a felperesek javára a székely hatalmaskodás bírságában 24 márkában marasztaltatnak el, a felperesek pedig utasíttatnak, hogy ha kárukat meg akarják téríttetni, a törvény útján keressék. A szék ezen ítéletével egyik fél sem lévén megelégedve, az ügyet a vajda törvényszéke elébe föllebbezték.

A pert akkori szokás szerint Maros szék saját küldöttje Harasztkereki Nagy Péter széki esküdt bíró által terjesztette a Fogarasban 1535. április 23-dikán tartott vajdai törvényszék elé, mely ezen ügy tárgyalását, Majlád vajda perhalasztó parancsa következtében, csak azon évi november 6-dikán vette föl.

Ekkor a vajdának Segesvártt, a székelyek és

szászok közgyűlése alkalmával tartott törvényszékén, — melynek tagjai voltak a vajda, Martinuzzi György váradi püspök, kincstartó és tanács úr, Tomori Miklós budai várnagy, Babai Péter alvajda, Kőrösi Ferencz vajdai főjegyző, s ezeken kívül némely erdélyi nemesek és székelyek, — a felperes Szentgyörgyi Tóth Mihály, valamint az alperes Lázárok ügyvédjökkel együtt jelentek ugyan meg, de személyesen is élénk részt vettek a tárgyalás menetében. Miután mindkét fél ügyvéde bemutatta a vajda említett halasztó levelét, melyben az ügy addigi folyása le volt írva, a felperes fél ügyvéde következőleg adta elő keresetét, hogy az alperes Lázárok Kisfalud hatalmas elfoglalásáért ne csak a székely bírságban, hanem a nagyobb hatalmaskodás tettében és fejvesztő ítéletben, s annálfogva fejök s minden jószágok elvesztésében marasztaltassanak el. Az alperesek ügyvéde erre azt válaszolta, hogy székely ember, hűtlenség esetét és bűnügyeket kivéve, fejét sem, jószágait pedig soha sem szokta elveszteni. Föltéve tehát, hogy az alperesek hatalmasul foglalták volna el az említett helységet, akkor is maradnának a 24 márka bírsággal és a jogtalanul elfoglalt jószág visszabocsátásával. Úgy de sem a bírságot fizetni sem a jószágot visszabocsátani nem tartoznak; mert készek elégséges bizonyossággal igazolni, hogy azon jószágok őket igaz joron illetik, azokat az említett zavarok előtt is ők bírták s ezen zavarok közben veszítették el. Ezen válaszra Szentgyörgyi Tóth Mihály, mintegy magával küzködve, azt felelte vissza, hogy ő

nem örömet ugyan, sőt akaratja ellen, mindjárt olyan valamit akar előterjeszteni, hogy az alperesek ellene többé semmit se igazolhassanak.

Ezen nyilatkozatra heves, ingerült jelenet következett. Mindkét fél nagy tömeg emberével nyomult a törvényszék színhelyére. »Világos volt, — mond az ítéletlevél, — hogy ha a felperes föltett szándékát, melyre nézve haboz vala, végrehajtja, abból az egész székely országban nagy lázadási mozgalom támad: mert azt beláttuk, hogy az a dolog, kivált az alpereseket tekintve, nem csak magokat a feleket érdekli. Mi azért inkább az ország mostani állapotját mint magát a felek perét véve fontolóra, jónak láttuk a feleket külön-külön hallgatni ki, azért is, hogy ha valahogy egyesség magvát vethetnők el közöttük.«

Kiküldvén tehát a bírák a feleket, előbb a felperest hivaták be s megkérdezik, mit adhat olyast elő, a mi ellen az alperesek többé semmit sem igazolhatnak? ki is azt mondá, hogy az alperes Lázárok János király vajdasága idejében örök hűtlenségben, fej- és jószágvesztésben marasztaltattak el, erről az ítélet-level is kezénél van, s a peres jószágot ezen czímen s ezen jogon adományozta volt a mostani királyi felség az ő bátyjának néhai Tóth Jánosnak. Attól az időtől, tudniillik néhai Lajos király idejétől fogva pedig, — a mikor János király, mint akkori vajda, s az alperesek, mint hűtlenek és lázadók, közt voltak ugyan, de Ferdinánd és János király között még nem voltak viszálykodások, melyekről szól az elfoglalt jószágok

visszaadására hozott országgyűlési végzés, — az alperesek a peres jószágot soha sem bírták, csak mikor Ferdinánd király vett erőt Erdélyben; mint-hogy akkor is, mint előbb is, hűtlenek voltak, és utoljára is nem régen hatalmasúl foglalták el kezeikből, míg ő maga valamint néhai testvére János és annak árvái soha sem voltak hűtlenek. Szeretné azért, — mondá, — megérteni, mi okon kellene őket megfosztani azoktól a jószágoktól, melyek különben is néhai atyjáéi Tóth Miklóséi voltak, melyeket Lázár András, az alperesek atyja, ki ezen jószágokra akkor is mindig áhítozott, jogtalanúl és hatalmasúl foglalt volt el, úgy, hogy midőn egykor Tóth Miklós betegen feküdt majosi birtokában, háza ablakán egy zacskóban 200 forintot vettetett be, de a mely jószágok később az ő néhai testvérének Tóth Jánosnak hű szolgálataiért vissza lettek adományozva. S midőn a bírák kérdezték, hol van a levél, melylyel azon jószágok visszaadattak, előmutatá Szapolyai János vajdának pergamenen nyílt alakban függő pecséttel kiadott 1521-diki kiváltság-levelét, mely bizonyítja, hogy említett Tóth János a hűtlen Lázár Jánostól és Ferencztől elkobzott s a vajda által neki adományozott kisleludi jószágba minden ellenmondás nélkül beigtattatott s annak örökös birtokában a vajda bírói tekintélyénél fogva megerősített. ¹⁾

A törvényszék ekkor őt kiküldvén, az alperes Lázárokat szólíttatá be, s kérdeze tőlük, mily ok-

---

¹⁾ Lásd : F ü g g e l é k I. sz.

levéllel igazolhatják, hogy azon jószágok őket igaz jupon illetik s az említett zavarok előtt is az ő birtokukban voltak? Mire azok hasonlóan pergamenen, nyílt alakban, függő pecséttel kelt két kiváltság-levelet mutatának elő, kinyilatkoztatván, hogy jóllehet ők a felperes által szemökre hányt hűtlenséget nem tagadhatják, de már a királyi felség nékiek azért kegyesen megbocsátott, a jószágok pedig őket a bemutatott levelekben foglalt jupon és czímen illetik, s azokat a királyi felség az ország törvénye és szokása szerint senkinek sem adományozhatta volna, mivel székely jószágok. A székely pedig, akárhogy marasztaltassék és ítéltessek el, miként az ország decretuma tartja, jószágait és örökségeit soha sem veszti el, hanem azok örököseire s rokonaira szállanak.¹⁾ A bemutatott levelek elsejében, mely kelt Budán 1507. nov. 28-dikán, II. Ulászló királyi megegyezését adja azon Budán 1507. nov. 13-dikán kelt örökbe-vallásra, melyben Székely Ferencz Kisfalud helységét tartozandóságaival nevezetesen három megnevezett lófősséggel együtt Lázár Andrásnak 1000 forintért örökösen eladta. A másikon pedig, mely Majoson 1509. apr. 23-dikán kelt, Szentannai Tóth Miklós és fiai János és Balázs bevallván azt, hogy Szárhegyi Lázár András azért az összegért, melyben nekik Székely Ferencz Kisfaludot elzálogosította volt, teljesen eleget tett, Székely Ferenczet ez összegre nézve megnyugtatják,

¹⁾ Hasonl. Werbőczy, Decret. Tripart. III. rész. 4. cím. 30. cikk.

Kisfaludot Lázár András birtokába bocsátják, s Székely Ferencz főntebb említett örökbe-vallásához megegyezésüket adják.¹⁾

Miután a bírák az alpereseket is kiküldötték, s a felek által bemutatott leveleket megolvasták, az ügy érdemére nézve mindnyájan egy értelemmel abban állapodtak meg, hogy mivel az ország decretuma szerint igaz, hogy az elítélt székely jószágát és örökségét nem veszti el, minthogy a felperesek az alpereseknek nem hűségét, becsületét vagy fejét, hanem csak a kérdéses jószágot keresték, fejüknek pedig a király már kegyelmet adott: azért a felperesek a hűtlenséget az alpereseknek szemökre nem vethetik. S minthogy a király a kérdéses jószágot a felpereseknek salvo jure alieno, tehát az alpereseknek azon jószághoz való joga főnmara-dása mellett adományozta, a mely jogok a legjobbak, a felperesek jogainál sokkal jobbak, erősebbek és derekabbak; azért a felperesek azon jószágot az említett adomány erejénél fogva nem bírhatják, sőt el sem foglalhatták. A dolog így állván, akárhogy is ki az alperesek azon jószágból, az országgyűlés említett végzésének s a király helybenhagyásának erejénél fogva azt visszafoglalhatták, s azért őket semmi bírságban el nem lehet marasztalni, sőt a kereset alól egyszerűen föl kell menteni és a jószág birtokában békében meg kell hagyni.

---

¹⁾ Mind e két levél át van írva Majlád vajda 1535-diki ítélet-levelébe. F ü g g e l é k II. s z.

»Minthogy azonban, — a mint Majlád vajda az ítélet indokolásában mondja, — a felek előterjesztéseit, feleleteit és válaszait a főntebb említett okon, hogy tudniillik egymásra szitkokat ne szórjanak s abból nagyobb háborúság ne származzék, nem egészen törvényszerűleg, azaz nem a felek szemtől szemben létében s fülök hallatára, hanem külön-külön hallgattuk ki; jóllehet Tóth Mihálynak újra meg újra külön eléggé tanácsoltuk, hogy ezen dolgán másként segítsen, ha talán egyesség útján az alperesektől valamit kaphatna, s az alpereseket is igyekeztünk rá bírni, hogy álljanak az egyezésnek; minthogy azonban ilyes intéseinkben egyik fél sem akart megnyugodni, s azért is, mert a felek előterjesztéseit és válaszait nem egészen törvényszerűleg hallgattuk ki: érett tanácskozás után úgy láttuk, hogy birói határozatunkat magok a felek hallatára kimondanunk se nem illik, se nem lehet. De mivel mindazáltal nyilván láttuk, hogy ha kimondanók is, abban Tóth Mihály teljességgel nem akarna megnyugodni, azt mondá ugyanis, hogy ha látja, hogy Felséged adománya itt mi előttünk neki nem használ, azt Felségednek visszaviszi s ott majd többet is beszél az alperesekről, — kinek is mondók, hogy Felséged adománya neki semmiben sem sérelmes, mert Felséged mások joga sérelme nélkül adományozott, — s mivel világos volt, hogy ezen ügy három forintnál többet érő székely örökség dolgában forog, és így az ország decretuma értelmében azt Felséged színe elébe lehet vinni és föl kell terjeszteni: a főurak, nemesek és székelyek

érett tanácsából a feleknek a Felséged előtti megjelenésre jelen levelünk keltének hatvanadik napját tűzvén ki, ezen ügyet és pert egész folyamával együtt Felséged színe elé tartottuk följobbezendőnek érettebb megfontolás és kellő befejezés végett. Tegye Felséged a felek közt ebben azt, a mit tennie vagy jog szerint vagy Felséged tetszése szerint jobbnak fog látszani.«¹⁾

Ezen a felek előtt ki sem hirdetett ítélet, illetőleg indokolt följobbezés értelmében, a felek a kitűzött hatvanadik napon meg is jelentek János király előtt: azonban ügyöket a király ekkor s azután is ismételve elhalasztotta, s törvényszékével csak akkor tárgyalta, midőn maga és országa ügyében 1538-ban Erdélybe érkezett, a mikor már a Lázár testvérek egyike Ferencz nem volt életben.

Hogy ezen időközben a per alatti Kisfaludot Szentgyörgyi Tóth Mihály, gyaníthatólag Lázár Ferencznek Majlád vajda által 1536-ban történt lefejeztetése után, visszafoglalta s 1538-ban is a király végítéletének végrehajtásáig bírta, kitetszik abból az egyességből, melyet Maros-Vásárhely tanácsa, az általa a városnak tett károk s a polgárokon elkövetett sértések ügyében vele Majlád vajda előtt M.-Vásárhelyt 1538. május 9-dikén kötött. Ennek ugyanis utolsó pontja azt tartja, hogy ha Tóth Mihály Kisfalud határán szántatni s vettetni akar, szántóföldjeit szokás szerint sövénynyel keríttesse

---

¹⁾ Majlád vajda ezen ítélet-levelét lásd: Függelék II. s z.

körül, hogy a városiak barmai vetéseire ne mehessenek; ha pedig be nem kerítették, földjét tőlük ne tilalmazhassa, s barmaikat onnan be ne hajthassa. ¹⁾

János király ezután nem sokára június 4-dikén hozott végítéletével, melyet július 29-én Segesvárt adott ki titkos függő pecsétje alatt, adta vissza végre törvényesen Lázár Jánosnak és örököseinek Kisfaludot, mint székely örökséget, minden tartozandóságaival: miután törvényszéke bíráival együtt Majlád vajda fölterjesztett ítéletét a törvénykezés kellő rendjén, igazán és igazságosan, az ország dicséretes törvénye és szokása szerint hozottnak elismerte, minden pontjában helyben hagyta és megerősítette. ²⁾ Néhány nap múlva pedig aug. 2-án Alsó-Bajomban kelt parancsában meghagyta Nagy-Bessenyei Léta Jánosnak, a királyi törvényszék jegyzőjének, hogy Lázár Jánost ezen visszaitélt birtokba a szomszédok és a Maros széki kapitányok és bírák jelenlétében igtassa vissza; ³⁾ mi mindjárt harmad nap augusztus 4-én Apafi György főhadnagy, Sárdi Lázár Ferencz főbíró, Maros-Keresztúri Pető György albíró és számos szomszéd jelenlétében meg is történt. ⁴⁾

Így ismerte el, illetőleg saját régibb vajdai

---

¹⁾ Eredetije M.-Vásárhely város levéltárában. Közölve Székely Oklevéltár II. köt. 43. l.

²⁾ Lásd: Függelék III. sz.

³⁾ Lásd: Függelék IV. sz.

⁴⁾ János királynak ezt bizonyító levelét, mely kelt Tordán 1538. aug. 7-dikén, lásd: Függelék V. sz. —

adomány-levele érvényének megtagadásával, így szentesítette János király azt a székely östörnyekből kifolyó jogelvet, hogy a székely örökségről szóló vajdai vagy királyi adomány, — a milyen az ő vajdasága és királysága idejében, mint Majlád vajda ítélet-levelének főntebb idézett helyéből láthatjuk, sok lehetett, — ha tetteleg mint a zavaros idők folyamában keletkezett visszaélés létezett is, még az ő korában törvényellenes és így magában érvénytelen és semmis volt.

FÜGGELÉK.

I.

Nos Joannes de Zapolija Comes perpetuus terre Scopusiensis Waywodaque Transsiluanus et Siculorum Comes Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, Quod cum nos debitum habentes respectum ad preclara Egregij Joannis Thoth de Zenthgijewrgh seruiciorum merita, quibus ipse in plerisque rebus et factis debitisque locis et temporibus non parcendo corpori, et Rebus suis semper indefesse nobis gratum se reddere studuit, et acceptum, volentes propterea Nosquoque eidem aliquo Munificencie antidoto occurrere, atque subuenire, Totales porciones possessionarias Nobilium et Agilium Joannis et francisci filiorum condam Andree lazar de Zarhegh, in possessione kijsfalwd vocata, in confinibus

---

Hogy Lázár János Kisfaludot ettől fogva haláláig békésen bírta, kitetszik 1549-diki végrendeletéből, melyben nem csak gyergyai, csíki és kászoni, hanem Maros széki birtokairól: Szent-Annáról, melyet anyjáról örökölt, és Kisfaludról is rendelkezik.

oppidi istius Zekelwasarhel vocati existentes habitas, Que ex eo quod ijdem Joannes et franciscus Racione incineracionis atque combustionis, et minusiuste depopulacionis et distraccionis domorum quorundam Siculorum, in Nota perpetue infidelitatis coram nobis ordine Judiciario comdempnati sunt, Eedemque porciones, ad nostras Judiciarias deuenerunt manus, simulcum omni Jure nostro, si quod in hijsdem porcionibus possessionarijs habere dinosceremur, pariter cum cunctis earum vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, sub suis veris metis, et antiquis existentes Memorato Joanni Thoth suisque heredibus et posteritatibus vniuersis dederimus donauerimusque et contulerimus, et ad earundem porcionum possessionariarum statucionem faciendam et peragendam nostrum hominem videlicet Magistrum Albertum de Zalonkemen, sedis nostre Judiciarie Notarium, de Sede nostra Judiciaria transmisissemus, Idem exinde ad Nos reuersus nobis retulit, eomodo, Quod ipse feria tertia proxima post dominicam Inuocauit altero scilicet die collacionis nostre prescripte, ad faciem possessionis kijsfalwd predictae nonnullis vicinis et commetanéis eiusdem presertim vero Nobilibus et Agilibus Mathia litterato de fratha, Blasio de Band Paulo Sijkesd de Jed Petro Berzethe de Zewerd, dominico Zabo, Ambrosio Captas, et Anthonio dersij de predicta Wasarhel, In ibi legitime conuocatis et presentibus accedendo, Ibique eandem possessionem In duas rectas et equales diuisissent et sequestrassent partes, Quarum directam et equalem medietatem a parte predicti oppidi Wasarhel habitam, porciones vtputa prefatorum Joannis et francisci Lazar simulcum medietate cuiusdam Molendini Ibidem habiti, alijs eciam cunctis vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet Memorato Joanni Thoth, suisque heredibus et posteritatibus vniuersis, vigore premissae nostre donacionis statuisset perpetuo possidendam, Nullo contradictore apparente, Quaquidem relacione prefati Magistri Alberti exaudita, quia ex Serie premissae suae exequucionis Idem termino in scripto Juxta nostram requisicionem ad faciem dicte possessionis kijsfalwd consequenterque porcionum prefatorum Joannis et

francisci Lazar in eadem habitarem vicinis et commetaneis eiusdem vniuersis In ibi legitime conuocatis et presentibus accessisse, et pretactam Medietatem dicte possessionis kijsfalwd, Memorato Joanni Thoth, suisque heredibus et posteritatibus vniuersis statuisset, et commisisse reperiebatur, Iccirco Nos cum Regni Nobilibus Nobiscum in Iudicio existentibus, prescriptam medietatem dicte possessionis kijsfalwd, Eidem Joanni Thoth, suisque heredibus et posteritatibus vniuersis, ordine quo supra statutas relinquimus et committimus cum dictis vniuersis vtilitatibus Jure sibi ex premissis attinente, in sempiternum tenere et habere Auctoritate nostra Iudiciaria mediante Saluo Jure alieno In Cuius Rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras priuilegiales pendentes et attentici (Igy) Sigilli nostri munimine roboratas Eidem duximus concedendas, Datum in oppido Zekelwasarhel predicto Tercio die termini prenotati Anno domini Millesimo Quingentesimo vigesimo primo.

Majlád István erd. vajda 1535. nov. 6-dikán kelt ítélet-leveléből. (Lásd alább II. sz. alatt.)

II.

Serenissimo principi et domino domino Joanni dei gracia Hungarie Dalmacie Croacie etc. Regi, domino suo clementissimo Stephanus Maijladh vajjwoda Transsiluanus et Sicularum comes etc. Seruiciorum suorum humillimam commendacionem perpetua cum fidelitate, Vestra Nouerit Maiestas Sacra, Quod nobis Sabbatho, in crastino festi beati Emerici Ducis, vnacum Reuerendissimo domino fratre Georgio electo Ecclesie Waradiensis, Thesaurario et Consiliario, ac Magnifico Nicolao Thomorij Castellano Budensi, Necnon Egregijs Petro Babaj Franciscoque Kewrewssij Amicis Maiestatis vestre Sacre, Item vicewajjwoda Magistroque prothonotario nostris, alijsque nonnullis harum parcium Transsiluanarum Nobilibus et Siculis, in congregacione generali

eorundem Sicularum et Saxonum hic in ciuitate Segeswariensi constitutis et existentibus paulus. . . . . pro Egregio et Agili Michaeli Thoth de Zentgijewrgh penes eum personaliter astante ac (pro orphanis) condam Joannis Thoth fratris sui, vt actoribus ab vna, ac paulus litteratus Brasouiensis, pro Egregijs et agilibus Joanne et Francisco Lazar de Gijewrgio Eidem similiter personaliter adherentibus, velut in causam attractis partibus ex altera, In figura nostri Iudicij comparentes, Quasdam litteras nostras prorogatorias, seriem cause inter ipsas partes vertentis in se continentes, nostro Iudiciario conspectui vtrinque presentauerunt, In quibus inter cetera continebatur Quod die beati Adalberti Episcopi et Martiris nouiter preterito In Fogaras partibus prescriptis modo premissis coram nobis comparentibus Agilis Petrus Nagh de Harazthkere(k Juratus) Sedis Maros, per modum interrogacionis Nobis declarasset in hunc modum, Quomodo tunc proxime preteritis diebus prefatus Michael Thoth actor, in sua ac predictorum orphanorum personis, contra prenomatos in causam attractos per modum querulose accionis propossuisset tali modo, Qualiter ijdem in causam attracti tunc similiter precedentibus diebus, possessionem ipsorum actorum kisalwd vocatam, in contigua vicinitate oppidi Zekelwasarhel in ipsa sede Maros existentis, adiacentem, simulcum Molendino duarum Rotharum Ibidem constructo, alijsque cunctis utilitatibus et pertinencijs eiusdem quibuslibet, de Manibus eorundem Actorum, Nescitur quo Jure et titulo sibiipsis occupando vsurpassent, Et erga se indebite conseruarent, eciam ad tunc, In qua quidem occupacione et conseruacione, ijdem in causam attracti annotatis actoribus plusquam Ducentorum florenorum dampna intulissent, potencia mediante, In preiudicium eorundem actorum manifestum, Quo audito ijdem in causam attracti respondissent ex aduerso, se se prescriptam possessionem et Molendinum predictum non potencialiter sed iuxta Regni constitutionem et annuenciam Sacre Vestre Maiestatis in autumno nouissime transacto, super Remissione bonorum quorumcunque, eciam infi-

delium in hijs preteritis disturbiorum temporibus per quoscunque et qualitercunque occupatorum, Qui ad fidelitatem Vestre Maiestati prestandam et obedienciam obseruandam redijssent, vel iam redirent, factam occupassent, Et ex eo non indebite conseruarent, Nec ipsis actoribus quicquam potencie vel dampni intullissent, Sed in premissa totali accione et adquisicione eorundem actorum Innocentes forent penitus et Immunes, In cuius Responsionis contrarium annotatus actor obuiasset hocmodo, Qualiter ipsi in causam attracti antelatam possessionem et Molendinum virtute preallegate constitutionis Regni et Annuencie Vestre Maiestatis occupare minime potuissent, Quia prelibati actores eiusdem possessionis et Molendini eciam ante tempora prescriptorum disturbiorum Inter Maiestatem Vestram Sacram et Ferdinandum Regem versatorum in dominio fuissent et possedissent eandem et Idem, prout hoc eciam ad scitum Egregiorum et Agilium Capitanei, ac Judicum et assessorum dicte Sedis Maros submisissent, Et ex eo contra eosdem in causam attractos propter premissam patratam potenciam vinculumquoque Regni proposuissent, Et exinde Eedem partes ab ipsa sede Maros sibipsis Juris equitatem postulassent impertiri, Quibus perceptis Eadem Sedes Judicando adinuenisset eomodo, Quod quia iuxta premissam obieccionem dicti actoris, in dominio antelate possessionis et Molendini eciam ante tempora pretactorum disturbiorum inter Maiestatem Vestram Sacram et Ferdinandum Regem habitorum, eosdem actores fuisse, Ipsiquoque scirent, Ideo prelibati in causam attracti eandem possessionem et Molendinum vigore premissae constitutionis Regni et Annuencie Vestre Maiestatis de manibus dictorum actorum occupare minime potuissent, Sed si ipsam occupacionem facere voluissent, via Juris debuissent procedere, quia ipsa Regni constitucio et Annuencia Vestre Maiestatis non de bonorum antea occupatorum, sed temporibus predictorum modernorum duorum Regum Remissione fuisset facta, Bona autem predicta manibus ipsorum actorum antea deuenissent, Et quia ipsi in causam attracti extra processum Juris et

consuetudinis Regni occupassent, ob hoc in onere potencie Siculicalis vigintiquatuor Marchas facienti conuicti haberentur contra actores prenotatos, ijdem vero actores prescripta eorum dampna super ipsos in causam attractos, si recuperare vellent, lege et consuetudine Regni mediante accipere valerent, Cuius quidem Sedis Judicio ijdem in causam attracti simpliciter se se potenciam penitus nullam fecisse dicentes, predictus vero actor super paruo onere potencie non contenti, ambe partes ad presentem terminum nostram in presenciam appellassent, et Sedes ipsa, medio ipsius nunccij transmisisset causam predeclaratam maturius deliberandam, et terminandam, A quo quidem termino causa ipsa partes inter easdem seriebus earundem litterarum prorogatoriarum ventilanda ad presentem terminum dilatiue deuenit, In quo quidem termino procuratore actoris allegante, Quod antefati in causam attracti propter pre-tactam possessionis et Molendini potenciarum occupationem, de lege et consuetudine Regni, non solum in onere Siculicali, sed in facto maioris potencie et Sentencia Capitali, Ex eoque in amissione capitum et omnium bonorum Juriumque possessionariorum atque Rerum quarumlibet deberent conuinci, Quo audito procurator ipsorum in causam attractorum respondit ex aduerso, Qualiter Siculus demptis casibus Note infidelitatis, et causis criminalibus, nec caput Bona vero nunquam solet amittere, Dato ergo quod eciam si potencialiter occupassent ipsi in causam attracti prescriptam possessionem et Molendinum prenotatum, denique peruenirent cum pretacto onere vigintiquatuor Marcharum et Remissione bonorum indebite occupatorum, Verumtamen nec illud onus soluere, nec bona ipsa remittere tenerentur, Nam ipsi parati essent sufficienti documento verificare, Quod illa bona ipsos bono Jure concernerent, et ante pre-tacta disturbia ipsi possedissent sed in hijsdem disturbijs excidissent de manibus eorum, In cuius responsionis contrarium, annotatus actor, per se quasi hesitando allegabat, se non quidem sponte sed inuitum statim tale aliquid velle proponere, Quod prefati in causam attracti contra eum

amplius non verificarent quicquam, Quo percepto quia videbamus ambas partes cum magna hominum caterua incedere, et manifestum erat Quod si actor illud propositum de quo hesitabat exprimeret, mox in toto Regno Siculicali magna exinde sedicionis fieret commocio, Illud namque negocium, non solas ipsas partes presertim ex parte in causam attractorum tangere intelligebatur, Nos itaque presentem statum Regni Maiestatis Vestre Sacre magis quam litem ipsarum parcium perpendentes, Easdem partes seorsum duximus examinandas, In eum eciam finem si quod semen concordie in medio ipsorum valeremus seminare, Exmissis ergo de nostri presencia ipsis partibus, deinde prius accersito prefato actore, Inquirendo quidnam haberet tale proponere propter quod non possent in causam attracti contra eum amplius quicquam verificare, Dicebat eos tempore Waijwodatus Maiestatis Vestre Sacre Nota perpetue infidelitatis et Sentencia capitalj, ac amissione cunctorum bonorum et Jurium possessionariorum, atque Rerum ipsorum quarumlibet irretitos esse et Innodatos, Vnde litterasquoque Sentencionales pre manibus suis haberet contra eos confectas et emenatas, et Bona ipsa tali Jure et titulo fuissent per Maiestatem Vestram Sacram dicto condam Joanni Thoth fratri suo collata, et ab illo tempore Serenissimi videlicet principis domini condam Ludovici Regis, dum videlicet quamvis inter Maiestatem Vestram Sacram eotunc tanquam Waijwodam et ipsos in causam attractos, tanquam infideles et rebelles fuerint Attamen inter Ferdinandum Regem et Maiestatem Vestram Sacram, disturbia de quibus premissa Regni constitucio et annuenciam Maiestatis Vestre Sacre super remissione Bonorum infidelium ad fidelitatem redeuncium facta fuisset, nondum extitissent, ijdem in causam attracti bona illa nunquam possedissent, Nisi quando prefatus Rex Ferdinandus preualuisset in hoc Regno, Nam et eo tunc ita infideles fuissent, Sicut antea, et postea Quod nuper vltimatim occupassent potencialiter de manibus ipsorum actorum, Verum predictus condam frater suus Joannes Thoth, et ipse quoque actor ac eciam prefati

orphani Maiestati Vestre Sacre nunquam fuissent infideles, Istis ergo bonis que et alioquin olim Nicolai Thoth progenitoris ipsorum prefuissent, Et quia ad ista eadem bona condam Andreas Lazar pater ipsorum in causam attractorum eciam eo tunc semper inhiasset, Dum semel predictus Nicolaus Thoth progenitor ipsorum actorum in quadam possessione sua Maios vocata egroteratur, Idem Andreas Lazar ducentos florenos, in vno sacculo per fenestram domus in qua iacebat fecisset introponere, et tuncquoque sic indebite et potencialiter occupasset, et que iam pro fidelitate et seruicijs dicti condam fratris sui Joannis Thoth modo premissis fuissent ipsis restituta, Intelligere vellent, qua ratione deberent ipsi actores priuari. Nobis itaque interrogantibus, vbinam essent littere, cum quibus bona ipsa fuissent ipsis restituta, Tunc produxit et exhibuit litteras in pargameno patenter et priuilegialiter editas, Sigilloque Majestatis Vestre Sacre waijwodali in pendenti consignatas hunc tenorem continentes, Nos Joannes de Zapolija Comes perpetuus Terre Scepusiensis Waijwodaque Transsiluanus et Siculorum Comes stb. (Lásd fõntebb 1521. I. sz. alatt). Quibus exhibitis ipsum actorem de nostri presencia exmittentes, Annotatos in causam attractos fecimus accersiri, Quos similimodo interrogando, quali documento vellent verificare Quod prescripta Bona ipsos bono Jure concernerent, et ante pretacta disturbia, ipsi possedissent, Tunc et ipsi obtulerunt binas litteras ambas similiter in pargameno patenter et priuilegialiter in pendentibus sigillis confectas et emanatas Allegantes Quod quamuis ipsi infidelitatem ipsam, quam actor ipsis obijceret, negare non possent, Verum tamen Maiestas Vestra Sacra ex Innata sua benignitate et gracia speciali illam eis clementer indulgendo iam remisisset, et relaxasset, et eosdem de ea absoluisset, Bona autem ista eosdem eo Jure et titulo concernerent, sicut in ipsis litteris haberentur, que Maiestas Vestra Sacra de Jure et consuetudine Regni sui conferre nemini potuisset, quia Siculicalia essent. Siculus autem eciam qualitercunque conuictus, et sentenciatus, sicut Juxta

continenciam pretacti generalis decreti premissum est, bona et hereditates nunquam ammittit, sed ad heredes fratresque eius deriuantur, Quarum quidem litterarum prime tenor is est.

Nos Wladislaus dei gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, Quod pro parte et in persona fidelis nostri Egregij Andree Lazar de Gijergijo, sew Zaarheghallija exhibite sunt Nobis et presentate quedam littere Spectabilis et Magnifici Petri Comitis de Bozijn, et de Sancto Georgio, Judiciscurie ac Waijwode Transsiluani, et Sicularum Comitis fassionales in papiro patenter confecte, quibus mediantibus Nobilis Franciscus filius condam Bartholomei Zekel de Strigonio, Totalem possessionem suam kijsfalwd vocatam, sed et domum et Curiam Nobilitarem in eadem kijsfalwd in medio terre Sicularum in fine penes oppidum Zekelwasarhel vocatam in sede Maroszeek appellata existentes, et habitas simulcum Molendino suo prope Eandem possessionem kijsfalwd in facie fluuij Maroswijze dicti constructo decurentis, cunctis eciam alijs hereditatibus Siculicalibus, puta, tribus primipilatibus litteris in eisdem lucidius expressis, Memorato Andree Lazar suisque heredibus et posteritatibus vtriusque Sexus vniuersis, pro Mille florinis auri sub certis modis clausulis et condicionibus in tenore earundem litterarum contentis et expressis dedisse contulisse et perpetuasse dinoscebatur, tenoris infrascripti Supplicatum itaque extitit Maiestati nostre in persona prelibati Andree Lazar, vt easdem ratas gratas et acceptas habentes, presentibusque litteris nostris priuilegalibus verbotenus inseri et inscribi facientes, premissis donacioni, collacioni et perpetuacioni, ac omnibus et Singulis dispositionibus in tenore earundem litterarum expressis nostrum consensum Regium prebere dignaremur beniuolum pariter et assensum. Quarum quidem litterarum tenor talis est,

Nos Comes Petrus, Comes de Sancto georgio, et de Bozijn etc. Judexcurie Serenissimi principis domini Wladislai dei gracia Regis Hungarie Bohemie etc. Necnon waijwoda

Transsijluanus et Sicularum comes, Memorie commendamus per presentes, Quod Nobilis franciscus filius condam Bartholomei Zekel de Strigonio, onera et quelibet grauamina Nobilium puellarum Catharine, Margarethe et Cristine filiarum aliorumque cunctorum fratrum et consanguineorum suorum, quos infrascriptum tangeret negocium, in se et cunctas hereditates suas assumppendo, coram nobis personaliter constitutus, sponte et libere confessus est et retulit in hunc modum, Quomodo ipse digna mentis consideratione pensatis, perspicacique meditatione recensitis multimodis illis fauoribus sincerisque complacencijs Egregij Andree Lazar de Gijergijo sew de Zarheghallija, quibus ipse a plerisque iam temporibus prompta semper sollicitudine et animi integerrima constancia, eidem Francisco adesse studisset, pariter et prodesse, Tum igitur horum intuitu, Tum vero pro illis Mille florenis auri, quos Idem Franciscus ad nonnullorum negociorum suorum expeditionem successiue iam leuasset, et accepisset, Totalem possessionem suam kjsfalwd vocatam, Sed et domum et Curiam Nobilitarem, in eadem kjsfalwd, in medio terre Sicularum, in fine penes oppidum Zekelwasarhel vocatum, in districtu, seu sede Maros Zeek appellata existentem, et habitas, simulcum molendino suo prope eandem possessionem kjsfalwd in facie fluuij Maroswijze dicti constructo decurrentis, cunctis eciam alijs hereditatibus Siculicalibus, puta tribus primipilatibus, quorum scilicet primum in genere Megyes, in linea Dudor, Secundum modo simili in genere Meggijes ac linea kijwrth, Tertium vero in genere Halom et linea sew arbore Naznan nuncupatis haberetur, Alijsque vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, Terris scilicet arabilibus, cultis et incultis Agris pratis pascuis campis, fenetis Siluis, Nemoribus montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthorijs, fluuijs, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, Molendinis et eorundem locis, Generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quouis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem de Jure, et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus Memorato Andree Lazar, suisque

heredibus, et posteritatibus vtriusque sexus vniuersis, dedisset, donasset, et contulisset, Jure perpetuo, et Irreuocabiliter, tenendas, possidendas, pariter et habendas, Nullum Jus, Nullamue Juris, et dominij proprietatem, Si quod et quam ipse, filieque et fratres sui prenotati in eisdem pronunc habuissent, vel in futurum habere sperassent, *) In et ad prefatum Andream Lazar, suosque heredes et posteritates vtriusque sexus vniuersos, transtulisset pleno Jure atque cum effectu, Assumendo Nichilominus prefatus franciscus oneribus sub premissis in se leuatis, Memoratum Andream Lazar in pacifico dominio dicte possessionis, Necnon domus, et Curie Nobilitaris Molendinique et dictorum primipilatum pertinenciarum, et vtilitatum earundem successiuis semper temporibus tueri, protegere, et conseruare, proprijs suis laboribus, et expensis Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Bude in festo beati Briccij episcopi et confessoris Anno domini Millesimo Quingentesimo septimo.

Nos igitur Supplicacione, pro parte prefati Andree Lazar nostre modo quo supra porrecta Maiestati, Regia benignitate exaudita, et clementer admissa, prescriptas litteras dicti Petri Comitiss Judiciscurie nostre, fassionales, Non abrasas non cancellatas nec in aliqua sui parte suspectas, Sed omni prorsus vicio et suspicione carentes, presentibusque litteris nostris priuilegialibus, de verbo ad verbum sine diminucione, et Augmento aliquali insertas, quo ad omnes earum continencias, clausulas, et Articulos, Eatenus quatenus, Eedem Rite, et legittime existunt emanate, viribusque earum veritas suffragatur, Ratas, gratas, et acceptas habentes, premissis dacioni, collacioni et perpetuacioni alijsque omnibus et singulis disposicionibus superius

---

*) Itt a szövegből, az oklevél leírójának vagy fogalmazójának gondatlanságából néhány szó kimaradt s e miatt az értelem is szenvedt; a szokásos «sibiipsis reseruando» szavakkal azonban az értelem könnyen helyreállítható.

in tenore earundem litterarum contentis nostrum Regium consensum prebuimus, Immo prebemus beniuolum, pariter et assensum, Et Nichilominus debitum habentes respectum, ad fidelitatem et fidelium seruiciorum Merita prefati Andree Lazar que ipse sacre in primis huius Regni nostri Hungarie Corone et deinde Maiestati nostre, pro locorum et temporum varietate, cum omni fidelitatis constancia exhibuit, et impendit, Totum et omne Jus nostrum Regium, quod in prescriptis possessione kjsfalwd, Necnon domo et Curia Nobilitari, ac Molendino et Tribus primipilatibus, alijsque cunctis suis vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, Terris scilicet Arabilibus, cultis et incultis, Agris pratis pascuis campis fenetis, Siluis, Nemoribus, Montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthorijs Aquis fluuijs, piscinis, piscaturis, Aquarumque decursibus, Molendinis et eorundem locis, Generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quouis Nominis vocabulo vocitatis, ad eandem de Jure, et ab antiquo spectantibus, qualitercunque haberemus vel successu temporum habere possemus, aut Nostram, ex quibuscunque causis vijs, Modis et Racionibus, nunc concernerent, vel in posterum concernere possent Maiestatem, Memorato Andree Lazar, suisque heredibus et posteritatibus vtriusque sexus vniuersis, dedimus, donauimus, et contulimus, Immo damus donamus et conferimus Jure perpetuo et Irreuocabiliter tenendum, possidendum, pariter, et habendum, Saluo Jure alieno, harum nostrarum quibus Secretum Sigillum nostrum quo vt Rex Hungarie vtimur est appensum, vigore et testimonio litterarum mediante, Datum Bude dominico die proximo ante festum beate Cecilie virginis et Martiris, Anno domini Millesimo Quingentesimo septimo, Regnorum nostrorum Hungarie Anno decimo octauo, Bohemie vero Tricesimo octauo.

Alterius vero continencia verbalis hec est,

Nos Comes Petrus Comes de Sancto Georgio, et de Bozijn, Judexcurie Serenissimi principis, domini Wladislai, dei gracia Regis Hungarie, Bohemie etc. Necnon Waijwoda

Transsiluanus et Siculorum Comes, Memorie commendamus, Quod Nobiles Nicolaus Thoth de Zenthanna, ac Joannes et Blasius filij eiusdem, coram nobis personaliter constituti, sponte et libere sunt confessi, retuleruntque nobis in hunc modum. Quod quia ipsis Egregius Andreas Lazar de Zaarhegh, de et super illa pecuniarum Summa, pro qua alias Nobilis franciscus filius condam Bartholomei Zekel de kjsfalwd Totales eandem possessionem kjsfalwd in sede Siculicali Maros appellata existentem ac domum et Curiam Nobilitarem suas, in eadem possessione kjsfalwd habitam, preterea quoddam Molendinum Trium Rotarum, in fluuio Maros vocato in territorio eiusdem possessionis kjsfalwd decurrenti constructum vigore certarum litterarum fassionalium Impignoraticiarum, superinde confectarum, eisdem inscripsisset atque impignorasset, plenariam impendisset solucionem, atque satisfaccionem, Ob hoc ipsi superinde ad plenum contenti, Memoratum Franciscum filium annotati condam Bartholomei Zekel super prescripta pecuniarum summa, per antefatum Andream Lazar, eisdem Nicolao Thoth ac Joanni et Blasio, modo antelato deposita, atque persoluta, Quittum expeditum ac modis omnibus absolutum, reddidissent et commisissent, prescriptasque possessionem kjsfalwd, ac domum et Curiam Nobilitarem, in eadem possessione vt prefertur habitam, Necnon Molendinum trium Rotarum, Memorato Andree Lazar, quiete et pacifice remisissent, et resignassent, Ceterum idem Nicolaus Thoth, ac Joannes et Blasius filij eiusdem, debitum habentes respectum ad preclara prelibati Andree Lazar beneficiorum et multiplicium complacenciarum merita, Que ipsis Idem Andreas Lazar, In diuersarum Rerum et Negotiorum ipsorum expeditionibus, large exhibuisset atque impendisset, Illi fassioni et inscripcioni, quam alias prefatus Franciscus, filius annotati condam Bartholomei Zekel, super prescriptis possessione kjsfalwd, ac domo et Curia Nobilitari in eadem habita, Necnon Molendino trium Rotarum, In prescripto fluuio Maros, vt prefertur constructo, prefato Andree Lazar, vbicunque et qualiterunq; fecisset, ipsorum

consensum prebuisent beniuolum pariter et assensum, Immo reddiderunt Remiseruntque et prebucrunt, coram Nobis Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante, Datum in possessione Maijos, feria quarta proxima ante festum beati Georgij Martiris, Anno domini Millesimo Quingentesimo Nono.

Quibus presentatis, eosdemque in causam attractos, de nostri presencia similiter exmittendo, Tenoribus omnium earundem litterarum perlectis, et bene intellectis, quia secundum continenciam pretacti generalis decreti verum esse apparebat, Quod Siculus Sentencionatus, bona et hereditates non amitteret, Ex quo vero non intelligebatur, Quod actores fidem, aut honorem vel capita, in causam attractorum, requirerent, sed bona dumtaxat prescripta, Capitibus siquidem ipsorum Maiestas Vestra Sacra gratiam fecisse perhibebatur, Ob hoc actores premissam infidelitatis Notam, in causam attractis objicere non posse videbantur, Maiestas siquidem Vestra Sacra, bona Ipsa actoribus Saluo Jure alieno contulisse cernebatur, Juribus ergo in causam attractorum in illis bonis, saluis permanentibus, Que quidem Jura optima, Juribusque actorum, longe meliora, efficacioraque et pociora, esse apparebant, Tunc eosdem actores, illa eadem bona, virtute premissae collacionis Maiestatis Vestre Sacre tenere, et possidere minime valere, Immo nec occupare potuisse, Et hijs sic habitis, qualitercunque exidissent in causam attracti, de ipsis bonis, sed vigore antelate constitutionis Regni et annuencie Maiestatis Vestre Sacre reoccupare valuisse, Et eos propterea in Nullo onere conuinci sed ab impetitione actorum simpliciter absolui, et exonerari, et In dominio ipsorum bonorum Jure ipsis ex premissis incumbenti, perpetuo possidendorum, pacifice relinqui debere, et permanere valere, Nobis omnibusque predictis, vnanimiter, et perspicue agnoscebatur, De Quorum consilio permaturato, Quia prescripta proposita, et allegata, et responsa parcium, propter Racionem prenotatam, Ne scilicet conuicia iacerent in alterutrum, et exinde Maiora consurgerent Jurgia, quasi non omnino Juridice, hoc est

eisdem partibus coram et facie ad faciem non audientibus, sed seorsum audiimus, quamuis ergo prefato Michaeli Thoth, actori, iterum seorsum satis et sufficienter insinuaerimus pronuntiando, et declarando, vt huic negotio suo aliter prouideret, si forte per concordiam ab ipsis in causam attractis aliquid habere possent, quia Jure et Justicia mediante bona ipsa rehabere non valerent, Et eosdemquoque in causam attractos, satagebamus inducere, vt concordie starent, Quia tamen talibus nostris admonicionibus Neutra parcium voluit acquiescere, Et ex quo proposita Responsaque et allegata parcium sicut prefertur non omnino Juridice audieramus, Ideo Judiciariam quoquo deliberacionem nostram ipsis partibus coram audientibus pronuntiare non decere, neque posse videbatur, Sed quia tamen, aperte videbamus, Quod eciam si pronuntiaremus Annotatus Michael Thoth, super ea minime contentari vellet, Dicebat enim, Quod vbi collacionem Maiestatis Vestre Sacre sibi hic coram nobis non prodesse videret, Eidem Maiestati Vestre Sacre reduceret, Et illic pluraquoque diceret, circa ipsos in causam attractos, Cui diximus, collacionem Maiestatis Vestre Sacre sibi in Nullo derogare, Maiestas enim Vestra Sacra saluo Jure alieno contulisset, quia tamen causa ipsa, in facto hereditatis Siculicalis, supra valorem trium florenorum, verti et Juxta continenciam articuli generali decreti, in presenciam Maiestatis Vestre deduci posse, et transmitti debere Intelligebatur, et ipse Michael Thoth sic ut prefertur deducere voluit, Nos itaque de eorundem dominorum ac Nobilium et Siculorum consilio prematuro, partibus antedictis pro termino coram Maiestate Vestra Sacra comparendi, Sexagesimum diem datarum presencium prefigentes, causam et differenciam prenotatam, cum tota sua serie, in presenciam Maiestatis Vestre Sacre duximus transmittendam, Maturius deliberandam, et fine debito terminandam, faciet Maiestas Vestra Sacra partes inter easdem superinde Id quod, vel Juri, vel Maiestati Vestre Sacre, melius faciendum videbitur expediri, Datum loco et ter-

mino in prenotatis, Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo quinto.

János királynak 1538. július 29-iki leveléből (Lásd alább III. sz. alatt).

III.

Nos Joannes Dei gracia Rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. Memorie commendamus tenore presencium Significantes quibus expedit vniuersis, Quod nos feria tertia proxima post festum Ascensionis domini nunc proxime preteritum, vna cum nonnullis dominis Prelatis, Baronibus Magistro prothonotario, et Regni nostri Nobilibus, Sedis vtpote nostre Judiciarie Assessoribus, in oppido nostro Zekelwasarhel constitutis in eadem sede nostra Judicaria . . . . . sedentibus Matheus . . . . . de Zenthgyiewrgh pro Egregio Joanne Lazar de Gyewrgijo, ... ab vna, ... cum literis procuratorijs, partibus ex altera Juxta continenciam literarum Spectabilis et Magnifici Stephani Majlad . . . . . Sicularumque nostrorum Comitum adiudicatoriarum pariter et Transmissionalium coram nobis comparentibus, ... *) litteras waijvodales Adiudicatorias Transmissionales in papiro clause confectas, sigilloque prefati Stephani waijwode nostri in exteriori margine impressiue confirmatas vtrinque nobis exhibuerunt et presentauerunt hunc tenorem continentes. Serenissimo Principi domino suo clementissimo stb. (Lásd fõntebb 1535-rõl II. sz. alatt). A quoquidem Sexagesimo die prescripti festi diui Emerici ducis et confessoris In prescripto Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo quinto transacto preteriti, causa parcium prescripta, partes inter easdem, serie-

*) A kipontozott helyek az eredeti pergamenen, melyet valaha a nedvesség igen megrongált, teljességgel olvashatatlanok.

bus literarum nostrarum, prorogatoriarum, diucius ventilanda Nobisque medio tempore, Nostris et Regni nostri Rebus et negocijs exigentibus, ad has partes dicti Regni nostri Transsilvanas feliciter ingredientibus, vltimatim predictam feriam terciam proximam post Idem festum Ascensionis domini proxime preteritum, Consequenterque de transmissione prefati Stephani Waijwode nostri, median- tibus prescriptis literis nostris *) Adiudicatorijs, pariter et Transmissionalibus, Maiestatis nostre in presenciam modo dilatiuo deuenta, et deducta attigisset, Qua instante, pre- fatisque procuratoribus parcium Antedictarum coram Nobis comparentibus, suisque partibus causa in premissa per Maiestatem nostram Juris equitatem Justicieque comple- mentum, ac finalem deliberacionem, elargiri supplicantibus, Vnde Nos visis perlectisque et diligenter Ruminatis, teno- ribus et continencijs prescriptarum literarum Waijwodalium Adiudicatoriarum, transmissionalium, Quia deliberacio cause prescripte, per Annotatum Stephanum Waijwodam nostrum, debito Juris ordine, veroque, et iustomodo, ac Juxta pre- dicti Regni nostri et parcium ej subiectarum, laudabilem legem, et consuetudinem lata, et pronunciata fore, ex Isdem tenoribus, et continencijs prescriptarum literarum Waijwo- dalium Adiudicatoriarum, pariter et Transmissionalium superius verbaliter insertarum comperiebatur manifeste, Ob hoc huiusmodi Judicium, siue Judiciaria deliberacio, pre- fati Stephani Waijwode nostri, partes inter prefatas vt premittitur factum, et celebratum, in omnibus suis punctis, clausulis, et articulis, acceptari, approbari, Ratificarique, et laudari, prescriptaque totalis possessio kjsfalwd, sed et domus et Curia Nobilitaris, in eadem in medio terre Si- culorum nostrorum penes iamfatum oppidum Nostrum Zekelwasarhel, in predieto districtu, sew sede Maros zeek, appellata, existens situata, simulcum antedicto Molendino, prope eandem possessionem kjsfalwd, per fluuium Maros-

---

*) Az eredetiben világosan nostris áll, tévedésből suis helyett.

vijz dictum constructo, cunctis eciam alijs hereditatibus Siculicalibus, puta tribus primipilatibus, quorum vt preferitur primum in genere Meggijes in linea dwdor, Secundum in eodem genere Meggijes, ac linea kwrth, Tercium vero in genere Halom linea sew Arbore Naznaam nunccupatis, haberetur, Alijs denique vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, ad eandem de Jure, et ab antiquo spectantibus, pertinereque debentibus, Memorato Joanni Lazar, suisque heredibus, et posteritatibus vniuersis, in perpetuum adiudicari, reddique, et restitui debere, Nobis ac prefatis dominis prefatis, Baronibus, Magistroque prothonotario, et Regni nostri Nobilibus, dicte vt puta sedis nostre Judicarie assessoribus, Nobiscum in discussione et examine presentis cause existentibus cernebatur manifeste, Pro eo Nos de eorundem dominorum prelatorum et Baronum Magistri prothonotarij et dicte sedis nostre Judicarie assessorum, consilio et deliberacione prematura, premissam Judicariam deliberacionem annotati Stephani waijwode nostri, per eundem causa parcium in predeclarata, ordine prenarrato vt premittitur factam, quoad omnes earum continencias, clausulas, et articulos acceptantes, laudantes, approbantesque, et Ratificantes, Et Nichilominus prescripta totalis possessio kijosfalwd, simulcum prescriptis hereditatibus Siculicalibus, puta prefatis, tribus primipilatibus, in prescriptis tribus generibus, et lineis, domoque et Curia Nobilitari, in eadem possessione habitis, Necnon Molendino, ac cunctis alijs vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, quouis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem vt preferitur, de Jure et ab antiquo spectantibus pertinereque debentibus, prenominato Joanni Lazar, suisque heredibus, et successiue posteritati, in perpetuum adiudicanda, ac eidem, per alias litteras nostras adiudicatorias pariter et occupatorias, superinde confectas, contradiccione pariter et Inhibicione predicti Michaelis Thooth in causam attracti et aliorum quorumlibet preuia Racione non obstante, reddi et restitui, per eundem, pristino Jure ipsi incumbenti, tenenda, possidenda, pariter et habenda, debere decernentes, atque comit-

tentes, Immo decreuimus et commisimus Auctoritate nostra Judiciaria Jureque et iusticia mediante, Harum nostrarum pendentis et autentici Secreti Sigilli nostri, quo vt Rex Hungarie vtimur, munimine roboratarum, vigore et testimonio litteratum mediante. Datum in Ciuitate nostra Regia Segeswar Quinquagesimo Sexto die termini prenotati Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo octauo.

Lecta est et extradata per me magistrum Georgium posa prothonotarium presencie Regie Maiestatis.

Eredetiye pergamenen, ívrétű könyv alakban, egykori függő pecsétje híjával, az erd. Muzeum kéziratárában, a krasznai Cserey-könyvtárral együtt vásárolt oklevelek közt.

IV.

Joannes Dei gracia Rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fideli nostro Nobili Joanni Letha, de Nagh Bessenijew Curie Nostre Notario. Salutem et gratiam. Noueris quod in examine, et discussione cuiusdam Cause et difference inter Egregium Joannem Lazaar de Gijrgijo, vt actorem ab vna, ac Nobilem Michaelem Thooth de Zenthgijewrg, veluti in causam attractum partibus ex altera, Racione et pre-textu possessionis kjsfalwd vocate, in contigua vicinitate oppidi nostri Zekelwasarhel, in Sede Maros existentis, Simulcum Molendino duarum Rotarum, ibidem constructo, necnon trium primipilatuum, quarum primum in genere Meggijes, in linea dwdor, Secundum similiter in eodem genere Meggijes in linea kijwrth, Tercium autem in genere Halom, in linea Naznan nuncupatorum, Coram No' is mote, et per Nos adiudicate, predicta possessio kjsfalwd, ac idem Molendinum, necnon primipilatus, cum omnibus eorundem vtilitatibus, et pertinencijs quibuslibet, Certis et racionabilibus de causis eidem actori, heredibusque suis in perpetuum adiudicari, statuique debere sunt comperti, prout hec omnia series et continencie aliarum litterarum nostra-

rum adiudicatoriarum, superinde confectarum, clarius declarant, et exprimunt, ad quarum quidem possessionis et Molendini, ac primipilatum Restatucionem peragendam, Tu per Nos de Curia Nostra Regia transmitti debere videbaris, Pro eo, fidelitati Tue harum serie committimus et mandamus, Quatenus acceptis presentibus, Statim, Tu ad facies dictarum possessionis kijosfalwd et Molendini, necnon primipilatum, vicinis et commentaneis, ac Capitaneis, et Iudicibus dicte Sedis Maros, inibi legitime conuocatis, dictam possessionem kijosfalwd, et idem Molendinum, necnon primipilatum, simulcum predictis cunctis earum vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, memorato Joanni Lazaar Statuas et committas, ac relinquo per Eundem et eiusdem successiuam posteritatem perpetuo tenendam, vtendam, possidendam, pariter et habendam, Contradiccione pariter et inhibitione prefati Michaelis Thooth, et aliorum quorumlibet preuia racione non obstante Et tandem Seriem huiusmodi Restatucionis, Maiestati nostre, fide tua mediante, suo modo refferre debeas, et tenearis, Secus non facturus, presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in possessione Also Baijon, feria sexta proxima post festum ad vincula Beati petri Apostoli, Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo octauo.

János király 1538. aug. 7-én kelt leveléből. (Lásd alább V. sz. a.)

V.

Nos Joannes Dei gracia Rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. Memorie commendamus tenore presencium, Significantes quibus expedit vniuersis, quod fidelis noster Nobilis Joannes letha de Nagh Bessenjew, Curie Nostre Notarius, Maiestatis nostre veniendo in presenciam, exhibuit Nobis et presentauit quasdam litteras Nostras preceptorias in simplici papiro patenter Confectas, Sigilloque Nostro Secretali ab intra in inferiori margine impressiue consignatas hunc tenorem continentes, Joannes dei gracia

Rex Hungarie stb. (Lásd IV. sz. a.) Quibus exhibitis et presentatis, idem Joannes Letha, fassus est et retulit Nobis in huncmodum, Quomodo Ipse die dominico proximo post festum beati petri Apostoli ad vincula proxime preteritum, ad facies predictarum possessionis kysfalwd ac Molendini ac primipilatuum accessisset, vicinis et commetaneis eiusdem vniersis et Signanter Egregijs Georgio Appaffij de Appanaghffalwa Capitaneo, francisco Lazaar de Saard Judice, Georgio Pethew de Maroskerezthwr vice Judice, Sedis Maros, Balthasare polijak de Zekelffalwa, Item Agilibus Thoma kewpeczij Judice, Sebastiano Nijerghes, Balthasare Ferenczij, Bernardo Izlajj, inhabitatoribus oppidi Zekelwasarhel, Andrea Sardij, Alberto Wancha, de Zekelffalwa predicta, francisco Orban, Martino kijs et oswaldo Istok de Maros Zenth Anna, in ibi legitime conuocatis, dictam possessionem kjsfalwd ac idem Molendinum, necnon primipilatus, simulcum predictis cunctis earum vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, Memorato Joanni Lazar actori Statuisset, commisisset, ac relinquisset, per eundem suosque heredes et vniuersam successiuam Ipsius posteritatem, in perpetuum vtendam, tenendam, possidendam, pariter et habendam, Contradiccione pariter et inhibicione, prefati Michaelis Thooth, et aliorum quorumlibet, preuia racione non obstante. Incuius quidem Restatucionis Testimonium firmitatemque perpetuam presentes litteras Nostras, quibus Secretum Sigillum nostrum, quo vt Rex Hungarie vtimur, in pendenti est appensum, dicto Joanni Lazaar duximus concedendas, Datum in oppido nostro Thordensi Quarto die Restatucionis prenotate, Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo octauo.

Lecta et extradata per me magistrum
Georgium Posa, prothonotarium
presencie Regie Maiestatis.

Egykorú hiteles átíratata pergamenen, könyv alakban, melynek függő pecsétje elveszett, az erd. Muzeum kézirat-tárában a krasznai Cserey-könyvtárral együtt vett oklevelek közt.

III.

A „székely“ nemzeti névről.

A „székely“ nemzeti névről.

(Megjelent: »Századok« 1880. 5. füz.)

A székely nemzet nevét Kézai Simon krónikájában *Zacul*, a bécsi képes és a pozsonyi krónikában *Zecul*, Thuróczynál *Sekel*, a váradi regestrumban *Scecul* (*centuria Sceculzaz* és *villa Scecul*), Béla király névtelen jegyzőjénél, a budai krónikában s okleveleinkben a XIII-dik század elejétől fogva, *Siculus* alakban találjuk. Ezen utóbbi alakot látjuk használva, mint az eredeti székely név latin fordítását, mind a hivatalos latin iratokban mind latinúl író tudósaink munkáiban. Hogy a *Siculus* név csak a tudósok által volt használatba véve s nem a soha sem létezett *sziköl* vagy *sziköly* kiejtés után alakult, arról meg vagyok győződve; ellenben bizonyosnak tartom, hogy a főntebb elősorolt többi változék az életben használatban volt *szakol*, *széköl*, *székel*, vagy lágyítva *szakoly*, *széköly*, *székely* kiejtéseknek felel meg. A magas és mély hangú *szakoly* és *székely* éppen úgy viszonylik egymáshoz, mint magyar és magyar, család és cseléd, kavár és kever stb. szavaink.

A székely név eredetének s jelentésének kimagyarázását többen többféleképpen kísértették meg, nézetem szerint mind szerencsétlenül. Bonfini, Werbőczy, Werancsics és Sigler, kik a székelyek scytha eredetét hirdetik, a székelyek latin *Siculus* nevét a *Scytha*, illetőleg *Scythulus*, névvel hozzák összekötésbe, melyből Werbőczy szerint a latin *Siculus* elnevezés némi megromlással alakult volna. Engel, ki a székelyeket Etelközből a bolgárok és besenyők által kivert s akkor Erdély keleti hegyei közzé menekült magyarok maradékainak tartja, a székely nevet igazán gyermekes és tarthatatlan szójátékkal *szökely*-re fordíti, s azt állítja, hogy ezen általa gyártott *szökely* szó, mely nyelvünk törvényei szerint soha nem képződhetett, *szökevén*yt (*fugitivust*) jelentene. Benkő József, ki az Attila korabeli húnok székét vagy táborhelyét a székelyek mai hazájába helyezi, a honnan indultak volna hadjárataikra s hol mint védett helyen tartották volna biztosságban nejeiket, gyermekeiket, véneiket s vagyonaikat, így okoskodik: »haec propterea regio vocabatur iis szék hely, id est sedis locus, sive sedes habitationis, permansionis, statio: quia lingua vernacula szék sedem, hely autem locum valeat.« Szerinte tehát *szék hely*-nek a húnok a mai székelyföldet hívták, s annak lakóját *szék hely*inek nevezték, melyből később a *h és i* elhagyásával a *székely* s ebből a helyesebb *Székelius* helyett a latin *Siculus* név alakult. Timon Sámuel, ki a székely névnek a *szék hely*-ből való származtatását, mint némely tanúltabb

székelyek véleményét fölemlíti, de nem tartja elfogadhatónak, azt állítja, hogy a *székely* elnevezés régi szó, mely őrt jelent. Szerinte ugyanis »Magyarország némely urodalmaiban, mint a regécziben, a hegyek és erdők őreit mai napig is (1754-ig) székelyeknek nevezik.« Timon nézetét fogadták el mind azok, kik az erdélyi székelységet valamelyik magyar király által telepített határőrök maradékainak tartják, mint Pray és Fejér György, ki szerint a *székely* név nem nemzeti, hanem foglalkozási név, mely megfelel az *őrök* nevének: ezen véleményt hirdeti a nagy tekintélyű nyelvész Hunfalvy Pál is, ki a Timon egyszerűen oda vetett értelmezését nyelvészetileg is igazolni törekszik.

Hunfalvy Pál a székelyeknek Magyarországból történt telepítésére nézve bizonyosággal hozza föl a székely nevet is. »Ezt bizonyítja a *székely* (*székely*) név is, mely azt teszi: *széken túli*, vagy *szék megetti*, mint az *erdely* (*erdő-elv*) szónak jelentése is: *erdőn túli*, *erdő megetti*. A kifejezés *székely* valóban a német *mark* (*mark-graf*) szónak felel meg, mit *bánságnak* nevezünk (a 162. lapon), nem mervén a magyarosabb és helyesebb *székely*-t alkalmazni. Merte ám a régi nyelvszokás, midőn a szónak értelme még világos vala; mert székelyek az ország nyugoti határain is valának Sopron-, Pozsony-, Nyitra-vármegyékben. Jelesen Sopronyban a Vág helységbeli *székelyek* (*Siculi de Wagh*) tűnnek elő, Árpás mellett, mely fészke vala a besenyőknek; a nagyszombati apáczák földje egy nagy erdőig ért a *szék-*

kelyek felé stb., pedig a nyugoti székelyek valóság szerint besenyők valának. A székely nem jelent hát külön népfajt, hanem határőrzőt, ki bármilyen eredetű is lehetett.«¹⁾

Nem ereszkedem e helyen a magyarországi székely telepek mivoltának vitatásába, — mit külön értekezésben szándékozom fölvilágosítani, — hanem szorítkozom a föllállított nyelvészeti tétel bírálataira, mely szerint a székely szó a szék és elv szavak összetételéből alakult, székelv pedig megfelel a német mark-nak, bánság-nak (és így bizonyos határszéli területet jelentene), a székelv-ből alakult székely név pedig annyit tesz, mint határőrző.

Én ezt a szószármaztatást és értelmezést azzal, a mit Hunfalvy mondott, bebizonyítottnak nem látom, sőt éppen nyelvészeti uton kimutathatónak hiszem, hogy a székely név a szék és elv vagy elve szavak összetételéből nem alakult, s ha létezett volna is székelv, székelve összetett szavunk, annak határőr jelentése igazolatlan és így elfogadhatatlan volna.

Vizsgáljuk meg a régi elve (túl) viszonyszóval való összetétellel alakított helyneveinket. Én ilyen csak hármat ismerek: 1. Erdőelve, Erdőelű, Erdőel, melyből lett az Erd'el vagy Erd'él = Erdely vagy Erdély név. 2. Havaselve, Havaselű, Havasel = Havaselföld (az újabb

---

¹⁾ Hunfalvy Pál, Magyarország ethnographiája. 301., 302. l.

korban hibásan Havasalföld.) 3. Hidelve (ultra pontem), Kolozsvárnak a belvárosból tekintve a Szamos hidján túl fekvő külvárosa. Negyedik volna a Hunfalvy által fölvetett Székelve vagy Székely helynév, melyből a székelvi s ebből a székely vagy széköly melléknév képződött volna.

Hogy a székely név széköly szójarási változéka a régi korban élt, azt a régi forrásokban található Zekul, Zecul, Scecul leírás után kétségbevonni nem lehet; hogy a székely nevet maga a székely nép egy része maig is székölynek vagy székő-nek ejti, azt, mint alább látni fogjuk, Hunfalvy is elismeri, miután e kiejtést a székelyföld egy részén éppen úgy hallhatta, mint magam is akárhányszor hallottam. E kiejtésből pedig bizonyos, hogy a székely névben levő e, mely szójarásilag ö-re változik, nem lehet más, mint közép e (é). Ugy de az elve (túl) viszonyzó el gyökében, (melyből képződött elő, elől, előtt), közép e-t nem találunk, hanem mély e-t, mely ö-vé nem változhatik. Nincs magyar szójarás, mely az előtt, elő, elébe, elve stb. szavakat ölott, ölö, ölébe ölve stb. alakban ejtené. A valóban az elve viszonyzó összetételével képzett három helynévben és azok származékaiban a mély e-nek ö-re változása nem tapasztalható; az Erdőelve-ből lett Erdely, Erdély, s ebből erdelyi vagy erdélyi, de nincs és nem volt, mert nem lehetett, Erdöly, erdölyi kiejtés. Havaselvéből lett Havaselföld, havaselföldi vagy havas-

eli vajda, de nincs H a v a s ö l v e, H a v a s ö l f ö l d, h a v a s ö l i. A H i d e l v e helynévből képződött a hidelvi melléknév, de nincs és nem lehet H i d ö l v e, h i d ö l v i, h i d ö l i vagy h i d ö l y. Miután pedig a székely név széköly és székő' változéka élt és ma is él, bizonyos, hogy e névben közép e (é) van, mely szójárásilag ö-vé változott és változik; s miután az elve szóban nem közép é, hanem mély e van, mely mint kimutattam, ö-re nem változhatik: kétségtelen, hogy a székely, szójárásilag széköly, név a Szék és elv vagy elve szavak összetételéből, a képzelt Székelvéből, nem származhatott.

Ha Székelv, Székelve helynév, mint Hunfalvy fölveszi, valaha létezett volna, vajon gondolható-é, hogy míg Erdőelve, Havaselve, Havaselföld, krónikáinkban, íróinknál s oklevelekben századokon keresztül olvasható, míg a Hidelve név ősi alakjában maig is él, csak a Székelve, Székeltű, székelvi szó veszett volna ki nyelvünkől annyira, hogy annak sem a régi íróknál, sem a népnél semmi nyomát fölfedezni ne lehessen. Hiszen lehetetlen kétségbevonni, hogy íróinknak s magának a népnek a székely (Hunfalvy szerint eredetileg székelv) szót sokkal többször kellett emlegetni és használni, mint H a v a s e l v é t, H a v a s e l f ö l d e t, h a v a s e l i v a j d á t, mely szavak régies alakja még XVII. századi levelekben is olvasható. S gondolhatjuk-é, hogy ha a Hidelve külváros nevét a kolozsvári nép e név keletkeztétől maig föntartotta, a Székelvét a

mintegy fél milliónyi székelység s az összes magyarság végkép elfelejtette volna? Pedig hogy a Székely, Székely név sem írónknál sem a népnél nem maradt fön, azt maga Hunfalvy is határozottan vallja, ezt írván a Nagy János által e szót illetőleg tett ellenvetésekre írt czáfolatában: »Székelyt, Székelyt nem találtam ugyan még: azonban Erdeueleu, Erde-elv, Erde-el hasonlatosságára feltehető, a miből Székely és Székő' lett¹⁾.« Hogy Hunfalvy s bárki Székelyt, Székelyt nem talált, nagyon természetesnek találom, mert a mi nem létezett és nem létezik, azt senki föl nem találhatja. Hunfalvyt azonban ez a nem találás, mely nagyon is óvatosságra inthette volna, legkevésbé sem tartóztatta attól, hogy szószármaztatásának helyességén éppen nem kételkedve, azt mint kétségbevonhatatlan igazságot hirdesse. Hiszen szerinte az Erdő elő stb. hasonlatosságára feltehető, hogy a Székely elnevezés létezett, a miből Székely és Székő' lett. Vajon azt, a minek megtörténte föltehető, jogosítva van-e bármily nagy tudományos tekintély is megtörtént ténynek állítani s történelmi igazság gyanánt hirdetni? Hiszen ha ez a történetírónak szabad volna, nagyon könnyű lenne bármely ujoncz írónak, ki Hunfalvy éles elméjével s roppant tudományos készségével éppen nem rendelkezhetik, szem nem

¹⁾ Hunfalvy Pál, **A székelyek**, Felelet a székelyek scythahún eredetűségére. Budapest 1880. 32. l.

látta, fül nem hallotta történelmi tényeket kigondolni, kiokoskodni, s valóság gyanánt hirdetni. Akkor ugyan a történetírónak nem tudom miért volna szüksége a források kutatására, az adatok tanulására, bírálására.

Lehetetlennek tartom, hogy Hunfalvy Pál, kit mint az igazságot komolyan kereső s a meggyőződésre kétségbevonhatatlan bizonyítékokat követelő iudóst őszintén tisztelek, maga is ne érezze, hogy ha komolyan gondolkodó embert említett szószármaztatása igazságáról meg akar győzni, arra nem elég a föltehetőség megemlítése, nem elég bármily elmés okoskodás, hanem hiteles bizonyító adatok s megdönthetetlen érvek szükségesek; mert igaza van Pauler Gyulának, midőn ezt mondja: »egy bizonyos adat többet ér, mint száz bármily éles elméjű combinatio.« S bizonyosnak hiszem, hogy Hunfalvy Pál tőlem, ki a székely név általa kigondolt eredetének igazságáról meg nem győződhettem, azt nem kívánhatja, hogy e pontra nézve előtte mint nyelvészi tekintély előtt meghajoljak, kétségeimet, ellenvetéseimet elhallgassam, s arra, mit bizonyítatlanul mondott, mint mester szavára esküdjem; sőt komolyságától, igazságszeretetétől nem várhatok egyebet, mint azt, hogy vagy megczáfolja ellenérveimet, vagy ha azok igazságáról meggyőződik, nem fog tovább ragaszkodni kimondott, de tarthatatlannak ismert állításához. Én részemről a legnagyobb készséggel kinyilatkoztatom, hogy ha Hunfalvy Pálnak sikerülend a székely név általa kigondolt származását és jelentését adatokkal s érvekkel igazolni,

én leszek a legelső, a ki ellenérveim megczáfolását azonnal elismerem, és az általa kivivott tételt igaznak hirdetem.

A kérdés mostani állásában azonban, — ezt Hunfalvy Pál is méltányosan megengedheti, — meggyőződésem ellenére ezt tennem lehetetlen. Hogyan ismerhessem én el a *székely* = *székely* névszarmaztatás alaposságát, midőn ez összetett szóban az egyik s éppen a fő alkotó elem, a *szék* szó, értelmét maga e szóösszetétel alkotója: Hunfalvy sem ismeri, vagy legalább is homályosnak mondja. »Én az elő, *elv* szót sehol sem magyaráztam *ör* szóval — mondja Hunfalvy Nagy János ellenvetésére tett czáfolatában, — mert azt nem jelenti; de a *székely*-et vagy *székely*-t magyaráztam a »*marchia*« szóval. Ebben homályos a *szék*, t. i. annyiban, hogy az úgynevezett magyarok földjét kellene rajta érteni.« Megvallom, hogy ha Hunfalvy előtt homályos, előttem még homályosabb, sőt teljesen hihetetlen, hogy a *székely*-en, azaz a székesfehérvári földön, éppen a magyarok (talán az erdélyi magyarok?) földjén túl eső földet lehessen és kelljen érteni: mert én soha nem hallottam, soha sem oklevelekben sem íróknál nem olvastam, hogy *szék* egy jelentésű volna akár általában a magyarok, akár csak az erdélyi magyarok földével, s azt sem hiszem, hogy a magyarok azokat a földeket, melyek az általok lakott területeken túl feküdtek, például Árvát, Liptót, Szepeszt, Thuróczot stb. valaha *székely*-nek nevezték, s még kevésbé hihetem, hogy az ily székesfehérvári földek lakóit *szék-*

kelyek-nek hívták s az ily földek lakói határ-
örök voltak volna.

A szék szó értelmének homályosságán azonban Hunfalvy okoskodása fön nem akad. »Egyébiránt — így folytatja ellenvetését — sok egyéb is még homályos. Miért nevezték p. o. a székely jobbágyokat »földön lakók«-nak? hol laktak hát a főnépek, a lófök és a gyalogok vagy darabantok? Miért nevezték a megyék vagy a magyarok földjét lakság-nak? Nem tudom.« Az első kérdésre, a székelyek közt földesúri hatalom alatt álló jobbágyok »földön lakó« elnevezésére nézve nem valami nehéz dolog a kellő fölvilágosítást megadni. A székely nép, a lakó szó valódi és maig is élő értelménél fogva, nagyon helyesen nevezhette és nevezte az előkelő székely birtokos által saját székely örökségére telepített jobbágyot, ki nem tulajdon birtokán, hanem az ura által neki szolgálatért átengedett földön lakott, földön lakó-nak; valamint minden magyar helységben maig is lakó-nak azt hívják, a ki más házában bérben lakik, míg a ház urát, ha tulajdon házában lakik is, a magyar nép lakó-nak nem nevezi. A székely a főembert, lóföt, gyalogot, ki saját szabad földjén lakott, s annak éppen oly tulajdonosa volt, mint Magyarország leghatalmasabb főura a maga urodalmainak, éppen a lakó szó igazi értelménél fogva nem hívhatta lakó-nak, földön lakó-nak: jóllehet azon nem kételkedhetünk, hogy még a legeggyügyübb székely is tudta, hogy a főember, lófő és gyalog, ki tulajdon földjét bírja és lakja, bizonyosan nem

a levegőben, hanem a földön lakik. Éppen a lakó szó valódi értelméből fejthető meg az erdélyi vármegyékben jobbágyság által lakott területre alkalmazott, valamint Bihar vármegyében is föltalálható s Hunfalvy által idézett lakóság elnevezés is. Ezen kifejezés alatt a jobbágyok (mások földjén lakók) által bírt terület volt értve; a nemesek által bírt tulajdonokat (allodiumokat), a városok s kivált-ságolt helyek, p. o. Kolozsvár, Torda, Dézs stb. területét, melyen jobbágyok nem laktak, a szászok vagy székelyek által lakott székeket lakóság-nak senki sem nevezte s nem nevezhette; az erdélyi régi törvényekben előforduló lakóság soha nem is vonatkozik ezen területekre, hanem csak a vármegyei jobbágyságra.

A szék szó fölvett értelmének homályossága által okozott kényelmetlenségén Hunfalvy ily könnyedén áttévén magát, egyenként felsorolja a Magyarországhban s Erdélyben (Nyitrában, Hevesben, Veszprémben, Baranyában, stb.) találtató Szék nevű helységeket, melyeknek azonban az általa vitatott Székely = székely elnevezéshez semmi közét sem mutatja ki, s mégis mindjárt e helynevek pusztá felsorolása után rögtön kimondja a döntő végítéletet: »A székely szó csakugyan székely = marchia.« Ez az, a mit nem csak így pusztán parancsolólag kimondani, hanem bizonyítani is kellene; ez az, a mit bizonyító adatok nélkül elhinni nem bírok. Ily modorban kimondott állítás ellen, — melyre pedig Hunfalvy a székelyek régi történelmének egész rendszerét építi, — elég lett volna,

azt hiszem, hasonló modorban azt válaszolni, hogy »a székely szó csakugyan nem székely, nem marchia.« De én érvekkel akartam harcolni s csak érvek által engedem magamat meggyőzetni. Okát adtam, miért tartom lehetetlennek, hogy a székely vagy Hunfalvy által is elismert székely név a szék és elv (elve) összetételéből alakult volna; okát adtam, hogy ha a szék-elv szót mint létezettet föltételezzük is, miért nem fogadhatom el annak Hunfalvy által állított jelentését, mely szerint szék-elv ezt tehette volna: magyarok földjén túl fekvő föld; indokoltam kétkedésemet a fölött, hogy a magyarok földjén túl fekvő földnek (a képzelt Szék-elvnek) mulhatatlanul határországnek, marchiának kellett légyen lenni. Helyesek, alaposak voltak-é érveim s ellenvetéseim, annak eldöntését nyugodtam merem minden el nem fogóult s ép nyelvérzékkel bíró magyar ember ítélete alá bocsátani.

Bizonyítsa be Hunfalvy Pál, hogy a szék-elv, székely, szék-elvi = székely, székely elnevezés valaha az ő okoskodásán kívül létezett, bizonyítsa be, hogy az általa teremtett Szék-elv-ben a szék szó a magyarok földjét jelenthette és jelentette; bizonyítsa be, hogy a magyarok lakta földön túl fekvő földek valósággal határorségek, marchiák voltak: akkor, de csak akkor, én is elhiszem, hogy a székely név jelentése annyi, mint határőr. Addig azonban, azt hiszem, jogosan megmaradhatok a mellett, hogy a székely nemzeti név eredeti ősrégi jelentését éppen úgy nem

értem, s fölvilágosító adatok hiánya miatt nem is érthetem, mint a hogy nem értem, s Hunfalvy sem érti, a besenyő, kún, kozár s számos más nemzeti név s még számosabb helynevünk ősrégi valódi jelentését.

Hunfalvy szerint a történelem nem mese, s a mese nem történelem. Ezt szívesen aláírom; de mellé jegyzem még ezt is, hogy a történelemben pusztá okoskodással bármily elmésen kigondolt hypothesis történelmi valósággá varázsolni nem lehet. Pusztá okoskodás, úgy nyelvészeti mint történelmi téren, bizonyító adatok nélkül, lehet igen elmés, igen hangzatos és tetszetős, de marad pusztá okoskodásnak. S ha valamely, bár legjobb hiszemmel igaz gyanánt hirdetett történelmi tételnek, mint Hunfalvy állításának, hogy az erdélyi székelyek a magyar királyok által Szent-László kora után Magyarországból telepített határőrök voltak, pusztá okoskodásnál egyéb alapja nincs, az alap megdőltével az egész arra épített következtetés is összedől.

IV.

A magyarországi székely telepekről.

A UNIVERSITY MICROFILMS

A magyarországi székely telepekről.

(Megjelent: »Századok« 1880. 6. füz.)

Magyarország különböző vidékein találunk XIII. és XIV. századi hiteles oklevelek bizonyosága szerint kisebb-nagyobb székely telepeket. Vajon ezen telepek lakóit azért nevezték-e székelyeknek, mint Timon Sámuel, Pray és Fejér György véleménye nyomán Hunfalvy Pál is bizonyosnak hirdeti, mert lakosai határőrök voltak, s mert a székely név ősrégi eredeti jelentése nem egyéb volt, mint határőr, ¹⁾ vagy pedig a magyarországi székelyek azért viselték e nemzeti nevet, mely szerintem határőrt soha nem jelentett, mert az erdélyi székelység véreből származtak s a székely földről szakadtak ki, ezen kérdést igyekezem a fönmaradt gyér adatokból lehetőleg tisztába hozni.

Hogy a székely földről, nevezetesen Kézdi székből, V. István idejében (1257—1272) az Aranyos mellékére tekintélyes számú székelység telepedett ki, melynek hűséges hadi szolgálataiért V. István s utóbb fia IV. László a tordai vár Aranyos nevű földjét, a későbbi Aranyos székét, örök birtokul

---

¹⁾ Hunfalvy Pál, Magyarország ethnographiája. 301. 302. l.

adományozta, IV. Lászlónak 1289-ben kelt s későbbi királyaink által többször megerősített adományleveléből kétségtelen. Hogy pedig már Aranyos szék megszállása előtt is voltak Magyarországon, Biharban, Pozsonyban, s több vármegyében is székely telepek, kitetszik a mindjárt fölhozandó adatokból, melyek azonban arra a kérdésre, hogy e telepek mikor, melyik királyunk idejében alakultak, fölvilágosítást nem adnak.

Magyarországon székely telepeket ismerünk:

I. Bihar vármegyében. A bihari székelységről az 1217. évre a nagy-váradai regestrumban találunk emlékezetet. Ennek egy adata szerint a bihari várjobbágyok közt voltak székelyek, kik Székölszáz nevezet alatt egész századot alkottak. Ezek társuknak s így várjobbágnak állították Dőst, ki magát szabadnak mondotta. A király parancsára a bihari ispán ez ügyet megvizsgálván, kihallgatta a bihari várjobbágyokat, Lukács hadnagyot és társait, kik Dőst várjobbágnak vallották; minthogy azonban erre esküt tenni nem mertek, az ispán Dőst a király poroszlója és a tanúskodott bihari várjobbágyok előtt szabadnak nyilatkoztatta.¹⁾

¹⁾ Anno ab incarnatione domini 1217, regnante gloriosissimo rege Andrea, Símore Uaradiensi episcopo existente, Gyula comite palatino, Nimcha comite Bichoriensi, Anniano lectore et notario, Bichorienses de centuria Sceculzaz, et horum precipue Tenkeu de villa Ebey impecierunt quendam liberum hominem nomine Deum, dicentes quod eorum esset conciuís. Deus autem dixit se liberum esse omnino. Nimcha itaque comes Bichoriensium, ex precepto regis eos discuciens, interrogauit responsa

Ezen székelyektől vette nevét a Bihar vármegyei Székelyhíd mezőváros s a ma már oláhok által lakott Székelytelek falu. Ez utóbira, mely Geszthez 2 mértföldre esik, vélem vonatkoznak a váradi regestrum 265. §-át, melyben olvassuk, hogy a Geszt helységből való Kalád néhány ellopott juhát a Székely falubeli Betánál (apud Betam de villa Scecul) találta meg. Székelytelepre mutat még Biharban a Telegd helynév is, mely hajdan Udvarhely szék neve volt s melytől a régi telegdi esperesség vette nevezetét. Tudjuk, hogy az Adorján székely nem egyik ága Telegd nevet viselt, s föltűnő, hogy nem csak a Telegd ág, hanem az Adorján nem nevét is föltaláljuk Biharban, Székelyhídtől egy pár óra távolban, a Berettyó partján Szent-Imre falu közelében fekvő régi Adorján vár nevében. De még föltűnőbb, hogy Székelyhídtől egy órára találjuk Albis falut, melynek neve a Kézdi széki Albissal teljesen egyezik. Mindezen nyomok azt igazolják, hogy a bihari várjobbágyok Székölszáz nevű százdának a székely földről, a helynevek útmutatása

---

ioubagionum Bichoriensium, scilicet Luce Hodnogionis, Petri, Bibac, Tegegu et aliorum. Qui cum pefatum Deum et ipsi castrensem esse dixissent, posuit hoc super iuramentum eorum. Quibus iurare non audentibus, castrenses condemnauit et predictum Deum liberum esse denunciauit, atque per Ioancham comitem pristaldum regis, praesentibus prenominatis castris ioubagionibus, libertatem eius nobis fecit contestari. Regestrum de Varad. 208. §. Endlicherenél Monumenta Arpadiana. 692. l.

szerint a mai Udvarhely és Kézdi székéből, kiszakadt tekintélyes telepnek kellett lenni.

A bihari székely telep eredetét a csiki székely krónikában föntartott hagyomány Sz.-István korába helyezi. E krónika emlékeztén a keresztyén és pogány székelyeknek a székely földön vívott harczeit, a keresztyén Apor Sándornak, — ki ifjabb Gyula ellenében István király hadait behívta s győzelemre segítette, — saját fiai ellen folytatott küzdelméről, kik Bálványos várából törtek ki ellene s kiket István király segélyhadaival győzött le, azt mondja, hogy ezen győzedelem emlékére István király a hét erdő földén túl a havasban kápolnát emeltetett Becseknek, Apolt rabonbán fiának, fiaival. Becsek fiai voltak Kőrös, Csala, Bánd, Győrfi, Tapolcz, llanes, Tivád, »kiket azután — mond a krónika — Magyarország királya igen bő földdel adományozott meg; azon időben ugyanis Sály a Magyarországon mag nélkül elhalván, alkalmat ada az igen bő adományra; de a legnagyobb fiúnak Kőrösnek a magyarországi föld nem tetszett s azért fiaival együtt visszatért« stb.¹⁾ Ha látjuk, hogy Sályi ma már félig magyar, félig oláh falu, mely egykori birtokosa nevét viseli, a bihari Székelytelek szomszédságában fekszik, ha tudjuk, hogy e falu magyar lakosai közt a székely eredetök felől fíról fira örökölt hagyomány maig is él, ha tekintetbe vesszük a bihari székely gyarmatokra utaló helynevek nyomatékos voltát, a csiki székely krónikában fön-

---

¹⁾ Székely nemzet constitutiói. 280. l.

tartott hagyomány alaposágát, melyet a váradi regestrum föntebb közlött adata is támogat, nem lehet okunk kétségbe vonni, s a bihari székelyek kiköltözését a székely földről bizvást első királyunk korába helyezhetjük.

II. Szabolcs vármegyében. Eddig a Szabolcs vármegyei székelységről csak két oklevélből volt tudomásunk. Az egyik szerint, melynek kivonatát az egykori tiszántúli kerületi tábla előtt folyt Uketyevith-Farkas perben bemutatott oklevelek jegyzékéből Nagy Gábor tette közzé,¹⁾ kérdés támadván Sényői Pálnak, Domokos fiának, és társainak székelysége fölött, miután a király I. Lajos őket székelyeknek el nem ismerte, 1346-ban parancsot adott az esztergomi és egri káptalannak, hogy ez ügyben vizsgálatot tartsanak; miután pedig a vizsgálatból azok igazi székelysége kiderült, a királyi felség is elismerte őket igazi és kétségtelen székelyeknek, úgy hogy ez iránt kiváltság-levelet fölmutatni ne tartozzanak, s a hol nekik tetszik, ott szabadon lakhassanak. A másik oklevélben, mely 1320. aug. 11-én Sirok vára alatt kelt, Dózsa erdélyi vajda bizonyítja, hogy Mihály mester, Mihály fia, (a Kállayak őse,) minthogy vele együtt a király szolgálatában hadjáraton van, a Szabolcs vármegyében az ispán előtt folyó perében való intézkedésre ezen levelet előmutató szolgálit, Apród Miklóst

---

¹⁾ Fejéernél Codex Dipl. Regni Hung. Tom IX. Vol. VII. l. 51. s innen közölve Székely Oklevéltár. I. köt. 52. l.

és Székely Domokost bizta meg.¹⁾ Az itt említett Székely igen hihetően egy személy a fön-
tebbi oklevélben említett Sényői Pál apjával Domokossal, kinek valódi székelységét és így nemesi szabadságát később I. Lajos király elismerte. Hogy főurak szolgálatában, milyenek voltak Szabolcsban a Kállayak ősei, nemesek, birtokos nemesek is állottak, s az ily szolgálat e korban nem volt meg-
alázó, nem szükség fejtegetnem.

Ezen két oklevélhez van szerencsém most két eddig kiadatlan oklevelet közleni I. Károly király korából, melyek kétségtelenné teszik, hogy Szabolcs vármegyében valódi székely vérből származott székely telep létezett. Az egyikben, mely kelt Visegrádon 1326. ápril 25-dikén, I. Károly meghagyja minden birtokos nemesnek, különösen pedig Nagy-Semjéni Mihály fiainak, Lászlónak és Mihálynak, (a Kállayak őseinek,) hogy Péter székelynek, ki János királyi tárnokot megölte, minden nálok vagy falvaikban találtató javait szolgáltassák ki;²⁾

1) Causam suam...Nicolao dicto Aprout et Dominico dicto Zekul servientibus suis commisit. Anjoukori Okmánytár. I. köt. 573. l. — Eredetije a m. nemz. Muzéumban (a Kállay család levéltárában).

2) Az oklevél teljes szövege: Karolus dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis vniuersis nobilibus et possessionatis hominibus quibus presentes ostendentur, specialiter Ladislao et Michaeli filijs Michaelis de Nog Semijen, salutem et graciam. Fidelitati vestre firmiter et districte precipiendo mandamus, quatenus, vbicunque et apud quoscunque vestrorum vel in villis quorumcunque vestrorum Beke tauerni-

a másik kelet nélküli oklevélben pedig Dezső szabolcsi alispán és szolgabírái bizonyítják, hogy János, Rézsöl fia, a székelyek nemzetségéből, kinyilatkoztatta János királyi udvari tárnok, Egyed az egri káptalan embere, a székelyek nemzetségéből való Székely Miklós ispán és a nádor embere Márton előtt, hogy Lengyel Jánost a közöttök per tárgyául szolgált tényekre nézve teljesen fölmentette, úgy hogy ezen ügyet többé bíró elébe vinni ne lehessen.¹⁾ Mint-hogy ezen levélben János tárnok, kiről a fön-

cus aule nostre exhibitor presencium res et bona Petri Siculi, qui Johannem filium Nicolai tauernicum aule nostre interfecit. posset reinuenire, eadem res et bona sibi statuere et assignare debeatis, et nichil de eisdem rebus occultare vel retinere presumatis. Datum in vijsegrad quarta feria proxima ante octauas beati Georgy martyris. Anno domini M-o CCC-o XX-mo Sexto. Eredetije hártján a m. nem z. M u z e u m b a n. (Kállay levéltár XIV. sz. 190. sz.)

¹⁾ Nos magister Deseu vice magistri Jacobi Comitiss de zoboc et quatuor Judices de eodem. damus pro memoria. quod constitutus coram nobis Johannes filius ressul de genere Siculorum presentē magistro Johanne Tauarnico aule domini regis, egidio sacerdote capituli agriensis. Comite Nicolao. Siculo de genere Siculorum. Martino homine domini palatini et professus est voluntate spontane nullō cogente nec coacte, vt Johannem dictum Lengel. in omnibus actibus et factis inter eos ventilatis, reddidit penitus et omnino expeditum. nec in processu temporum per quempiam dictam causam prefhatus Johannes in presencia cuiuscunque iudicis debeat excitare. Eredetije. hártján a m. nem z. M u z e u m b a n. (Kállay levéltár XIV. sz. 171. sz.)

tebbi 1326-diki királyi parancsban mint Székely Péter által megöltről van szó, még mint élő szerepel, bizonyos, hogy ezen kelet nélküli levélnek 1326. apr. 25. előtt kellett kelni.

A szabolcsi székelyek emlékét tartja fenn a Szabolcs vármegyei Székely falu, mely Sényőtől, hol az I. Lajos által igazi székelynek elismert Sényői Domokos és fia Pál lakott, egy óra távolságra esik. Ezen helységre vonatkozóan tartom a váradi regestrum azon pontját, melyben olvashatjuk, hogy a Széköly falubeli királyi lovászok, u. m. Teka és Tóbiás, megtámadták a király ugyanazon falubeli tárnokait, u. m. Zotát és Tamást, azt mondván hogy sehonnaiak, kik is tüzes vas próbára Váradra küldetve ott egymással kiegyezkedtek. ¹⁾ S ezt annyival biztosabban tehetőnek vélem, mert az általam föntebb közlött két oklevélben is a szabolcsi székelyekkel szemben mint ellenfeleik királyi tárnokok vannak emlegetve. Székely gyarmatra mutat továbbá Szabolcsban a Székely és Sényő falutól délre mintegy három órára eső Szakoly helység neve is, mely a Széköly, Székely névnek mély hangú változéka s mint ilyen Kézai krónikájában is föltalálható.

Az idézett oklevelek a szabolcsi székelyek jogi állásáról nem adnak ugyan teljes fölvilágosítást: de annyit belőlök bizvást következtethetünk, hogy a szabolcsi székelyek a XIII. és XIV. században

---

¹⁾ Regestrum de Varad. 17. §. Endlichernél, Monumenta Arpadiana 644. l.

királyi szolgálatban állottak, nevezetesen Székely helység székely eredetű lakosai, kik az ugyanazon helységben lakó királyi tárnokokkal szemben ellenséges állást foglaltak el, királyi lovászok voltak, s kétségtelenül valamelyik királyunk által voltak királyi birtokra telepítve. Látjuk továbbá I. Lajos leveléből, hogy igazi székelynek elismertetni annyit tett, mint szabad embernek lenni, kinek vele született nemesi szabadsága bizonyítására kiváltságlevélre szüksége nincs. Hogy végre a szabolcsi székelyek, mint általában a középkorban hazánkban a külön fajú népségek, a besenyők, kúnok, jászok, oroszok, saját nemzetségükből való ispánjok alatt állottak, kétségtelenné teszi a legutóbb közlött oklevélben előforduló Comes Nicolaus Siculus de genere Sicularum kifejezés. Ez a székely eredetű Miklós ispán a Székely János és Lengyel János közt Szabolcs vármegye törvényszékén folyt perben nézetem szerint mint a szabolcsi székelyek ispánja vett részt a székelyek nemzetségéből való egyik peres fél ügyének eligazításában.

III. Pozsony vármegyében. A Pozsony vármegyei Boleráz helység 1258-ban kelt határleírásában említve van a nagy erdő (magna sylva, a mai Fejér hegység) a székelyek felé (versus Siculos), hol három határ ütközött össze: a bolerázé, solymosé és a székelyké.¹⁾ Ugyanezen hármastart említi I. Lajos király 1364-diki levele is, mint

¹⁾ Töredékesen Fejérnél Cod. Dipl. VI. I. 159. l. teljesen közölve. Ugyanott. IV. I. 372. l.

a mélyek közzül egyik a székelyek földje, a másik Diós határát képezi, mely helységet régen Solymosnak neveztek.¹⁾ A Fejér hegység mindkét oldalán lakott székelység emlékét tartja fenn a Pozsony vármegye nyugoti határszélén fekvő Székelyfalva (tótul Szekula) helység neve.

De nem csak a Fejér hegységben, hanem a Vág mellékén is volt ugyancsak Pozsony vármegyében tekintélyes székely telep. Kitetszik ez IV. Béla év nélkül (1235—1270) kelt leveléből, melyben a Vág vidéki székelyeket (Siculi de Wagh), kik egykor saját ispánjuk által terheltetve hozzá folyamodtak s kiket akkor e nyomástól fölszabadítván arra kötelezett, hogy száz fegyveressel tartozzanak neki és az országnak minden hadjáratban szolgálni, mint-hogy őt minden hadjáratában e köteleztetésükön feljül is híven szolgálták, azon kegyben részesíti, hogy ezentúl nem megszabott számban, hanem, mint a nemesek, fejenként tartozzanak vele együtt táborozni.²⁾

Jól tudom, hogy Jerney, ki azt vitatja, hogy a krónikáinkban a XII. századra vonatkozólag gyakran egymás mellé helyezett Siculus és Bissenus, valamint az okleveleinkben használt Spiculator (Őr) és Sagittarius (ijász) nevezet mind azon egy fajra, a határőrséget képezett besenyőkre vonatkozik, ezen vági székelyeket a Sopron vármegyei

¹⁾ Az oklevél ezen helyét idézi Jerney, Keleti Utazás. II. köt. 257. l.

²⁾ Fejér, Cod. Dipl. V. III. 157. l. s innen Székely Oklevéltár. I. köt. 14. l.

Vág helység lakosainak állítja, csak azért, mert ezen Vág faluhoz egy pár órára fekszik a Rába partján Árpás, melynek lakosai okleveles bizonyosság szerint besenyők voltak, kik más régi oklevelekben Sagittariusoknak is vannak nevezve. S látom, hogy Hunfalvy Pál, Jerney nyomán haladva, abban a nézetben van, hogy a Magyarország nyugoti határain lakott székelyek »valóság szerint bessenyők valának.«¹⁾ De én Jerney és Hunfalvy e hibás föltevésen alapuló s bizonyíthatatlan állítását nem fogadhatom el; mert meg vagyok győződve, hogy azon korban, midőn kinek-kinek hova, mely zászló és ispán alá tartozását, jogait és szabadalmait a vérség határozta meg, a besenyő, kún, székely, orosz, izmaelita stb. fajneveket régi krónikáink írói és okleveleink szerkesztői egymástól a leggondosabban megkülönböztették és soha föl nem cserélték, s mert a történelem által bizonyítva látom, hogy hazánkban a középkorban e külön fajú népségek, saját törvényeik és szokásaik szerint élve, egymástól teljesen külön vált testületeket képeztek, s a vérséggel járó jogaikat s kiváltságaikat idegenekkel meg nem osztották. A magyar a székelytől, a székely a besenyőtől, a besenyő a kúntól, orosztól stb. teljesen külön hatóság alatt állt s külön jogi életet élt. Hogy a székely és besenyő vérségre és jogra

---

¹⁾ Hunfalvy Pál, Magyarország ethnographiája 301. l. — Itt még Hunfalvy a Sopron vármegyei Vág helységbeli székelyekről beszél, de már újabb munkájában a »Siculi de Wagh« kifejezést, nézetem szerint helyesen, v á g v i d é k i s z é k e l y s é g -nek értelmezi.

nézve mennyire nem volt egy, a legvilágosabban bizonyítja az a körülmény, hogy az ősrégi székely Apor család által birt Bálványos vár környéke, mely a székely föld kellő közepében fekszik, a legrégebb kortól a legújabbig soha sem tartozott a székely földhöz, hanem Fejér vármegyéhez: mert lakosai nem székely vérből valók, hanem részint besenyők, mint Torján, Szárazpatakon, részint mint Volál, Karatna, Peselnek helységekben, oroszok voltak. Ezen besenyő s orosz eredetű lakosok nem részesülhettek a székelyek nemzeti jogaiban, nem vehettek részt a székelyek gyűléseiben, nem táborozhattak a székely ispán zászlaja alatt a székely nemzet hadai közt, éppen úgy nem, mint az udvardi (udvarhelyi) királyi vár szolgálatára az Árpád királyok korában telepített Oláh falu (villa Valachorum) oláh eredetű lakosai. Lázárfalva ma Csík szék legszélső faluját képezi, a Fejér vármegyéhez tartozott Bálványos vári terület szomszédságában; ezen helység még 1365-ben Fejér vármegye területén feküdt, mert lakosai, kik már ekkor nagyon pusztultak, besenyők voltak.¹⁾ 1365-ben e helység határának kijárására még az erdélyi vajda ad parancsot, kinek hatósága székely földre ki nem terjedt; ekkor még a székelység Lázárfalvát nem ismerhette el székely földnek, s bekebelezése Csík székbe csak akkor történhetett meg, midőn az elpusztult besenyő lakosok helyét székelyek foglal-

¹⁾ Lazarfalwa in Comitatu Albensi partium Transsylvanarum alias a Byssenis impopolata, multum tamen desolata. 1365. Székely Oklevéltár I. köt. 69. l.

ták el. Hogy a székely földön élvezett jogok gyakorlatából mennyire ki volt zárva, a ki nem székely vérből származott, egy eset igen érdekesen bizonyítja. V. István király év nélkül (1270—1272.) kelt levelében híve Lőrincz és fia Lestár kérelmére megengedi, hogy a telegdi székelyek (a mai Udvarhely szék) szomszédságában fekvő két örökölt falujokat, Szederjest és Szentkeresztet (ma Kreutz = Szász-Keresztúr), a telegdi székelyek törvénye szerint használhassák és birhassák, e helységeket az erdélyi vajdák és tisztjeik hatósága alól kiveszi, s megparancsolja a telegdi székelyek közönségének, hogy Lőrinczet és fiát s maradékaikat magok közzé fogadják be. E levelet átírja s megerősítve kiadja IV. László király 1279-ben.¹⁾ S e két helységet és birtokosait az ismételt királyi parancs daczára a székelység soha nem fogadta kebelébe, Szederjes maradt vármegyei, Szász-Keresztúr királyföldi terület: mert birtokosai s lakosai nem székely vérből valók voltak. Ezek után, azt hiszem, tarthatatlannak állíthatom Jerney és Hunfalvy azon állítását, hogy akár a vágvidéki, akár általában a Magyarország nyugoti határain lakott székelyek valóságos besenyők voltak s nem igazi székely vérből származtak. De még azt az észrevételemet sein mellőz-

¹⁾ Az Akadémia kézírattárában lévő eredeti példány után kiadva Hazai Okmánytár VI. köt. 243. 244. l. — E példányban IV. László atyja neve hibásan van Ladislaus-nak írva. Egy másik eredeti példányt, melyben e hiba nem fordul elő, láttam s lemásoltam Segesvárváros levéltárában.

hetem, hogy a szederjesi és szent-keresztii eset igen erős bizonyosságot szolgáltat arra nézve, hogy a székelyek nem voltak s nem lehettek Sz.-László kora után valamelyik királyunk által Erdély keleti bércei közzé telepített határőrök, mint Hunfalvy képzeli, hiszi és hirdeti. Mert ha ily határőrök voltak volna, vajon lehetségesnek tarthatjuk-é, hogy az ismételt királyi parancs teljesedését meggátolják, s meg ne engedjék, hogy az általok lakott területtel szomszéd egy pár helység határa a székely területhez csatoltassék, illetőleg a király által telepített határőrség területébe kebeleztessek s velök együtt a határőri köteleztetésben osztozzék. Hogy az udvarhelyi székelyek a király parancsát visszautasították; s Szederjes és Szent-Kereszt földes urait a székelyek jogaiban részesülni nem engedték, világos bizonyossága annak, hogy a székely föld nem királyi telepítvény s a székely nép nem határőrség, hanem ősi földjének szabad birtokosa volt, hogy a székely nemzet jogait, melyek a vérséggel jártak, a király senkinek nem adományozhatta, idegen területet a székely föld jogaival föl nem ruházhatott; mert a király ily rendelkezését a szabad székely nemzet mint törvénytelen visszavetette s életbe lépni nem engedte.

Hogy a vágvidéki székelyek nem lehettek határőrök, kitetszik IV. Béla leveléből, mely szerint ezen székelyek, mielőtt azt a kiváltságot nyerték, hogy mint a nemesek fejenként szolgáljanak a király zászlaja alatt, a király és ország minden hadjáratában, — tehát nem az ország határának

őrzésére — száz lovassal tartozik szolgálni. Száz főből álló lovasság táborban tartása a XIII. században olyan nagy teher volt, melyet egyetlenegy olyan nem nagy határú s népességű falu, milyen a Sopron vármegyei Vág, meg nem birhatott. S éppen ezért tartom ezen vági székelyek (Siculi de Wagh) telepét Pozsony vármegyébe a Vág mellékére helyezendőnek, hol a Vág partján Szereden alól V á g a nevű helységet ma is találunk.

IV. M o s o n y v á r m e g y é b e n. A Mosonyban az ország határszélén létezett székely telep emlékét Tamás esztergomi érseknek 1314. július 22-dikén kelt oklevele tartotta fön, mely bizonyítja, hogy I. Károly király a Magyarország és Ausztria határszélén fekvő Parendorf helységet, melyet hajdan székelyek laktak, az ausztriai heiligenkreuzi cistercita monostornak adományozta ¹⁾. Ezen oklevél a már ekkor elenyészett parendorfi székelység szolgálati kötelezettségéről nem emlékezik, és így, más adatunk nem lévén, még csak ezen valóban az ország határszélén feküdt székely telepről sem tudhatjuk, hogy határőri szolgálatot teljesített-é, vagy mint pozsonyi, bihari, szabolcsi véreik királyi szolgálatban állottak-é s a király vagy főispán zászlaja alatt katonáskodtak-é? De már azt bizvást merem állítani, hogy ezen székelyek, jóllehet szomszédságukban oklevelek bizonyossága szerint besenyő helységek feküdtek, besenyők nem lehettek, mert valamint a besenyőket soha

¹⁾ Kijadva ezen oklevél, *Fontes rerum Austriacarum* XVI. köt. 41. l.

senki székelyeknek nem nevezte, úgy Tamás érsek sem nevezhette volna Parendorf egykori lakosait székelyeknek, ha valósággal besenyő vérből valók voltak volna.

V. Tolna vármegyében. A Simontornyától délre eső Nagy- és Kis-Székely nevű helységek, valamint a Tolna vármegyei Szokoly falu és Odorján puszta, melyek amazoktól egymástól egy pár óra távolra fekszenek, székely eredetű lakosokra mutatnak. Ezen székely telep múltjára vonatkozó oklevél azonban eddig tudtommal nem került napfényre.

Reményelem, hogy a fölhozott adatokkal és érvekkel az elfogulatlan olvasót sikerült meggyőzőm arról, hogy sem az erdélyi székelyek, sem a magyarországi székely telepek, melyek csak az ősi székely földről költözhettek ki, nem voltak besenyők, hanem valamint a Németi, Olaszi, Oroszi, Oláhfalú, Besenyő stb. nevezetű helységek az illető nemzetből származott lakosaiktól nyerték nevüket, úgy a Székely, Szakoly nevű helységeket is a valódi székelyek telepítették, hogy továbbá a székelység valamint ősi földén úgy magyarországi újabb telepein sem volt határőr, s a székely név teljességgel nem egy jelentőségű a határőrrel — hiszen a bihari, szabolcsi, tolnai székelyek ugyan hogyan lehettek volna az ország szívében határőrök? — s hogy végre e két név egyértelműségének fölvétele csak okoskodásra van alapítva, de semmi hiteles adattal nem igazolható.

V.

Királyi telepítvényesek-é a
székelyek?

Királyi telepítvényesek-é a székelyek ?

(Megjelent »A Székely művelődési s gazdasági egyesület Maros-Vásárhelyt 1884. szept. 25-én tartott nagygyűlésének Emlékkönyvében. M.-Vásárhely, 1884. s külön lenyomatban is. M.-Vásárhely 1884.)

A székelyek eredetére nézve a múlt század első felétől kezdve maig különféle nézeteket és véleményeket vetettek föl bel- és külföldi tudósok, kik a hazai krónikáinkban följegyzett nemzeti hagyományt, mely a székelyeket Attila húnjai maradványainak hirdeti, alaptalan mesének és így elvetendőnek állították.

Fasching szerint a székelyeket a tatár dűlás után IV. Béla telepítette a jászok közzül mai lakhelyökre, Erdély keleti határainak őrzésére ; Timon öket az ország védelmére telepített, de nem IV. Béla hanem valamelyik előbbi királyunk által telepített határőröknek tartja, szerinte a székely név jelentése sem más, mint határőr. Stiling a székelységet a besenyők utódainak véli, kiknek birodalma szerinte a X. században Erdélyre is kiterjedt ; Pray hasonlóan besenyő eredetűeknek állítja öket, kik a kúnok betörései ellen határőrökül telepítették Erdély keleti széleire, de megemlíti azt is, hogy talán az avarok maradványainak is lehetne öket gondolni.

Schlözer a székelyeket azon kúnok utódainak hirdeti, kiket valamelyik magyar király, mindenesetre Sz. Lászlónak a kúnok ellen 1089-ben folytatott hadjárata, sőt az erdélyi szászok beköltözése után telepített mai földjökre, s kik az idegen kún nyelvet a magyarral cserélték föl. Engel szerint a székelyek azon magyarok maradékai, kik Etelközből, a bolgárok és besenyők által kiszorítva, Erdély keleti bércei közzé menekültek; ő a székely nemzeti nevet is szökely-re fordíti, mi szerinte szöké-
vényt (fugitivust) jelentene. A székelység eredetére nézve Engel által fölállított ezen hypothesisist elfogadja Szalay László is, ki határozottan, de minden bizonyítás nélkül állítja, hogy a »székelyeknek Attila húnjaitól való származtatása esalódás.«

A legújabb korban a krónikáinkban fönntartott nemzeti hagyomány s a székelység hún eredetüése ellen Hunfalvy Pál intézett legerősebb támadást; 1876-ban megjelent »Magyarország ethnographiája« című munkájában ezen hagyományt feneketlen mesének hirdetve s kimondva, hogy »a székelyek a magyar nyelvnek már teljes historiai fejlettsége után Magyarországból telepítődtek a keleti határra.«

Hunfalvy Pál a nyelvészet terén hazánkban és a külföldön egyaránt méltán elismert tekintély; tanait egész iskola hirdeti és követi, mely a Hunfalvy által a történelmet illetőleg fölállított hypothesiseket is nagyon hajlandó, a mester szavára esküdve, történelmi valóság gyanánt fogadni és ter-

jeszteni. Éppen ezért a nemzeti tudományosságnak, — melynek Hunfalvy szerint is egyedüli célja más nem lehet, mint a történelmi valóság földerítésére való törekvés, — elengedhetetlen kötelessége Hunfalvynak a székelyek eredetére nézve határozottan kimondott állítását bírálat alá vetni, s annak tartahatatlanságát kimutatni.

Miután Hunfalvy nyelvészeti tételét, — mely szerint székely nem más volna, mint szék-elv, szék-elű, minek jelentése széken túli, szék megett, a homályos értelmű szék szó pedig a magyarok földét jelentené, és így a székely név a német Mark-nak felelne meg s jelentése nem más volna, mint határőr, — a »Századok« 1880. évi folyamában »A székely nemzeti névről« című cikkemben tüzetesen megczáfoltam: ez alkalommal csak azon történelmi tétel megvizsgálására fogok szorítkozni, igaz-é, hogy a székelyek Sz. László kora után valamelyik királyunk által Magyarországból telepített határőrök?

Ezt az állítást Hunfalvy, bár támogatására legkissebb történelmi adatot sem hozott, nem is hozhatott fel, kétségbevonhatatlan igazságnak hirdeti, mert szerinte a székelyek nyelve annak legcsalhatatlanabb bizonyítéka. »A székelyek nyelve, — mond Hunfalvy, — tökéletesen az, a mi a magyar, tehát keresztül ment a magyarral együtt a származási, török hatási és szláv hatási időszakon; ezért nem különbözik a magyartól. Legdöntőbb tanúbizonyossága ez, hogy a székelyek a magyar nyelvnek már teljes historiai fejlettsége után innen Magyaror-

szágból telepítődtek a keleti határra.« — Hunfalvy szerint, még ha föltennök is a hún és magyar nyelv eredeti azonosságát, a mit pedig ő képtelenségnek állít, »a székely nyelv még is okvetetlenül különböznék a magyartól azokra a kifejezésekre nézve, a melyeket ez a török s azután a szláv hatásból fölvett.« — »A székely nyelv tehát maga is megczáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a székelyek nem lehetnek húnok, hanem olyan magyarok, mint a többiek, mert nyelvök ugyanazon társadalmi és műveltségi lefolyás alatt képződött.« ¹⁾

Ime itt van az egyetlenegy, Hunfalvy szerint csálthatatlan bizonyíték a székelyek magyarországi eredetére, melyet azonban meggyőző, döntő erejűnek elismerni nem lehet. Mert föltéve, a mit a hagyomány mond, hogy Árpád magyarjainak ősei és a velök egy fajból eredt székelyek a hún birodalom bukása után néhány századig egymástól külön válva, távol szakadva éltek, — a történelem elég bizonyosságot nyújt arra, hogy egyes népfajok külön szakadt törzsei századokon át fönn birták nyelvüket s nemzetiségüket tartani, — vajon a török nyelv hatása, mely bizonyosan nem a IX-dik században, a magyaroknak a kozárok szomszédságában való lakásával kezdődött, hanem, mint maga

---

¹⁾ Hunfalvy, Magyarország ethnographiája. 300--301. l. — Hunfalvy maga is bevallja ugyan: A Székelyek, Budapest, 1880. 12. l., hogy a húnok nyelvét sem ő sem más senki nem ismeri, de azért mégis határozottan állítja, hogy képtelenség csak föltenni is a húnok és magyarok nyelvének azonosságát.

Hunfalvy sem fogja tagadni, sokkal régibb korból való, midőn a magyar faj a Volgán túl török-tatár népek szomszédságában tanyázott, miért ne mutatkozhatnak éppen úgy a székelyek, mint Árpád magyarjai nyelvében? S vajon a szláv hatásnak nem éppen úgy ki volt-é téve a székelyek nyelve Árpád előtt néhány századon át Erdély keleti bércei közt, hol őket kétségtelenül szláv fajok környezték, mint a magyaroké, akár lebediai s etelközi tanyáikon, akár később, midőn a Duna s Tisza mellékére szláv fajok közzé telepedtek?

Abból, hogy ma a székelyek nyelve a magyarokéval azonos, nem lehet megdönthetetlen bizonyossággal következtetni, hogy a székelyeknek Magyarországból a XII. században kellett kitelepítettetni. Ismeri-é, ismerheti-é Hunfalvy a székelyek régi nyelvét, melyet még a XVI. századi írók is a magyarokétól sokban különbözőnek, annál durvábbnak ismertek, melynek ma már mindinkább enyésző sajátságai csak a havasok félre eső völgyeiben nyomozhatók? S azután hogyan lehessen a mai magyar és székely nyelv azonosságát csalhatatlan bizonyosság gyanánt hirdetni arra nézve, hogy a székelyek magyarországi telepítvényesek, éppen Hunfalvynak, ki a szerinte Kálmán király és utódai korában hazánkba költözött palóczokat, az országunkba századokon át tekintélyes számú gyarmatokban betelepedett besenyőket, a IV. Béla alatt a tatárok elől tömegesen ide menekült kúnokat török nyelvű népeknek hirdeti, kik nyelvöket hazánkban a későbbi századokban vesztették el? A palóczok ma a legősibb magyar szójárást beszélnek,

a besenyők köztünk élő utódai és a kúnok nyelve pedig a magyartól még szójárási sajátságokban is kevésbé különbözik, mint a székelyeké. Ebből Hunfalvynak a székelyekre alkalmazott okoskodása szerint csalhatatlan bizonyossággal azt kellene megállapítani, hogy ezen néptörzsek nem török-tatár fajúak, hanem a magyarral egy töről szakadt testvérek. A mai nyelv azonosságából következtetve Hunfalvynak nem csak ezen törzseket, hanem a Kassa völgyén Göncz körül fekvő német gyarmatok hajdani lakosait is, kiket a XIII. században a váradi registrum »Regine hospites de prouincia novi castri, scilicet Teutonici de X. villis“ néven említ, magyar eredetűeknek kellene állítani.

Nagyon jól érezte Hunfalvy, hogy ha a székelyek eredetére nézve fölállított hypothesisét elfogadhatóvá akarja tenni, legrégebb történetírónk, Béla király névtelen jegyzője és hazai krónikáink hitelét a székelyek hún eredetét illetőleg tönkre kell tennie, a századokon át a nemzet hitévé vált ősi hagyományt feneketlen mesének kell bélyegeznie s gyökerestől kiirtania. Ezt a munkát kimélet, irgalom nélkül végrehajtani Hunfalvy a tudomány érdekében kötelességének ismerte, s hite szerint diadalmasan végre is hajtotta.

»A hagyományos mesék, — mond Hunfalvy — mint pókhálók, tisztátalan, dohos levegőt és port szeretnek, mi az egészségnek árt. A tisztaságot és jó levegőt kívánó szorgos gazdasszony legelőbb is a becsukott ablakot nyitja föl, s a seprűvel irgalmatlanul neki megyen a pókhálóknak,

jöllehet ezek magokban igazán csudálatraméltó szövetek. De avval nem gondol, ha szinte az ipar selymet bírna is azokból készíteni. Hasonló irgalmatlansággal kénytelen viseltetni a történelmi tudomány is a hagyományos mese iránt, habár a költő legszebb hímeket varrhatna is belőlük. Mert más a költemény, más a történelem.«¹⁾

Ezen fölfogásához híven, valódi lelki gyönyörűséggel végzi Hunfalvy történetirodalmunkban a szorgos gazdasszony tisztogató tisztét; irgalom nélkül kiseperve a nemzeti hagyomány általa értékteleneknek ismert dohos pókhálóit. Meg vagyok győződve, hogy Hunfalvy komolyan hitte és hiszi, hogy ezzel a magyar tudományosságnak hasznos szolgálatot tett: de az a kérdés, vajon nem tévedett-e, midőn a hagyomány kérdéses adatát alapítalan mesének ítélte; vajon nem több történelmi valóság rejlik-e a kérdéses nemzeti hagyományban, mint Faschingtól fogva maig annyi tudós általam röviden ismertetett bizonyítatlan állításaiban, vélekedéseiben, gyanításaiban és révedezéseiben? Vizsgáljuk meg.

Hunfalvy szerint a krónikáinkban fönntartott hún mondakör általában idegen, idegen földről jutott a magyar krónikákba; »az tehát így, a mint bírjuk, történelmi alap nélkül szükölködik; mesénél nem egyéb. Világos ennélfogva, hogy az is csak mese, a mit a krónikások abból származtatnak; mesénél nem egyéb a székelyek hún eredete is.«

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek. 3. l.

Szerinte e mesét náluuk »már azon okból sem tetszett bolygatni, mert a mi iróink a magyarok hűségében gyönyörködtek, s ma minden székelyi büszke arra, hogy Attila népéből való.«¹⁾ E szerint Hunfalvy hiszi, hogy ezen hagyományt, ezt a koholt mesét, csak a nemzeti hűség tette a székelység közhitévé. De nem csak ezt hiszi, hanem azt is tudni véli, »mi indíthatta különösen arra a krónikát, hogy a székelyeket már a Krumhelt csatája után válaszsza el a többi húnoktól, tehát a későbbi magyaroktól? A székelyek lehetösen tömör lakása, mely el vala különítve az erdélyi gyér magyaroktól. Ezt a jelenséget magyarázta meg magának a krónika, melynek mai alakja a XIII-ik századnál előbb nem is készülhetett.«²⁾ Ime látjuk, hogy Hunfalvy e könnyedén oda vetett megfejtéssel egyszersmind krónikáink keletkezésének korát is megbírja határozni. »Az első krónikaszerkesztést okvetetlen abba az időbe kell gondolnunk, a melyben már nem tudták, hogy ki és mikor telepítette a székelyeket az ország keleti határába.« Ez a telepítés pedig Hunfalvy hite szerint »bizonyosan szent László előtt nem történt meg, hanem vagy maga szent László által, ki Erdélynek patronusa, vagy legközelebbi utódjai által.«³⁾

Hunfalvy ezen állításainak megvitatásával mül-

---

¹⁾ Hunfalvy, Magyarország ethnographiája, 299. és 303. l.

²⁾ Hunfalvy, A székelyek, 75. l.

³⁾ Hunfalvy, Magyarország ethnographiája, 303. l.

hatatlanúl összefügg hazai krónikáink keletkezésének kérdése. A nélkül, hogy ezen kérdés messze vezető tüzetes megvitatásába az alkalommal bővebben bele ereszkedném, elégnek tartom itt röviden csak annyit igazolni, hogy krónikáink első szerkesztését, melynek szövegét leghívebben az 1358-ban másolt bécsi képes krónika (a Toldy által úgynevezett Marci Chronicon) tartotta fenn, nem lehet későbbre helyezni a XII. század első felénél, Kálmán király utódja II. István, vagy az őt követők Béla koránál. A ki krónikáinknak a XI. század eseményeiről szóló bő előadását, — melyben a népnek a Péter és Aba, Endre és Béla, Salamon és Szt. László korára vonatkozó mondáit eleven frissességben látjuk visszatükröztetve, — összehasonlítva azokkal az igen is keveset mondó, száraz, többnyire csak chronologiai följegyzésekkel, melyek krónikáinkban a XII. század közepétől a XIII-ik végéig, ezen eseményekben igen is gazdag időközre, alig néhány levelen olvashatók, az előtt tisztán áll, hogy krónikáink első szerkezete már a XII. század közepe táján meg volt írva, s a későbbi kor többnyire kolostori följegyzésekből vett száraz leírása nem származhatott az első szerkezet szerzőjétől, hanem más kéztől való későbbi toldalék. Tévedésben vannak azért mind azok, kik a Kún László korában élt Kézai Simon mester szövegét, ki a régibb szöveget csak átírta, rövidítette, s itt-ott változtatta, mint krónikáink legrégebb szerkezetét szeretik emlegetni, csak azért, mert krónikáink korunkra átszállott codexei közt nincs egy sem,

melynek leiratása Kézai koránál későbbben nem történt volna. Krónikáink keletkezési idejének meghatározására még csak egy körülményt tartok itt fölemlítendőnek. Az a jellemrajz, melyet krónikánk Kálmán királyról ad, kit a történelmi valóság ellenére lelki és testi szörnyetegnek fest, világosan elárulja a pártember vak gyűlöletét; ez a hamis rajz nem származhatott mástól, mint a Kálmán által megvakított Álmos és fia II. Béla elfogult párthívétől, s csak ezek idejében a XII. század első felében keletkezhetett.

Ha már most krónikáink ezen első szerkezetében olvassuk a székelyekről szóló hagyományos mondát, mely szerint Attila birodalmának fölbomlása után 3000 hún fegyveres Erdélybe vonult s ott magát székely név alatt a magyarok bejöveteleig fönntartotta, lehetségesnek tarthatjuk-é, hogy a székelyeket szent László vagy valamelyik utódja telepítette volna? Hiszen krónikáink első szerkesztésének ideje annyira közel állt, sőt csaknem összeesett a képzelt telepítés korával, hogy akkor a krónika írójának, ki bizonyosan nem székely, hanem a királyi udvarban élő magyar pap volt, lehetetlen volt volna nem tudni, hogy ezeket a határőr-gyarmatokat melyik király, mikor s az ország mely vidékeiről telepítette. S ha tán krónikásunknak, mint Hunfalvy képzei, tetszett volna ezt a mesét a maga fejéből koholni, vajon nem czáfolta volna-é meg azonnal e koholmányt a köztudat? Hiszen a XII. század közepe táján nem csak magok a székelyek, hanem Magyarországon is az

illető vidékek lakosai tisztán tudták volna, hogy melyik székely község melyik király idejében s honnan volt telepítve.

Hunfalvy nem tud ugyan, nem is tudhat egyetlenegy adatot, egy hajszálnyi történelmi bizonyosságot sem fölhozni arra, hogy a székelyeket Szt. László vagy utódjai közül valamelyik királyunk telepítette, de neki elég a mai magyar és székely nyelv azonossága és a mai székelyek nyelvében létező szójárások különbözőése arra, hogy meg legyen győződve arról, a mit történelmi bizonyosság gyanánt hirdet, hogy a »székelyek magyar elődei nem egy magyar vidékről, hanem többről eredtek; az oda költözés nem történt talán egy időben és egyszerre, hanem különböző időben és külön-külön csapatokban.« Elismeri ugyan maga Hunfalvy is, hogy nagy »homályosság borong a székelyek legrégebb viszonyain,« de azért rögtön rá mondja egész határozottsággal, hogy »a nagy tény bizonyos és tagadhatatlan, mert a nyelv tanúsága alapítja meg, hogy a székelyek magyar elődjei a nagy Magyarországból valók.«¹⁾

Ha a dolog úgy állana, mint Hunfalvy hirdeti, ha a székelyek ősei Magyarország különböző vidékeiről a XII-ik század elején költöztek volna Erdélybe, hogyan volna, kérdem, kimagyarázható az a még Hunfalvy által sem tagadható történelmi tény, hogy a székelyek örökségeiket és a székekben a tisztségeket, — a hadnagyságot, bíróságot,

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek, 48—49. l.

— még János Zsigmond korában is egész 1562-ig nemek és ágak szerint osztották magok közt? Hogyan alakúlhattak az Adorján, Jenő, Meggyes s több székely nemek és ezek ágai, melyekről még a XVI. században is annyi hiteles oklevél szól, ha a székelyek a Duna s Tisza mellől, a Fel- és Alföldről szállingózott telepítvényesek maradékai? Vagy talán a székely nemek és ágak, melyek hazánkban legtovább gyakorolták az őskori vérségi kormányrendszerrel járó jogokat, mind a XII. században költöztek be a Székelyföldre Magyarország különböző vidékeiről, hol azoknak semmi történelmi emléke nem található, hol a tisztségek vérség jogán való osztásának a szent István által szervezett monarchiában többé helye nem volt s nem lehetett?

Hunfalvy fölfogása szerint a székelyeket magyar királyok telepítették királyi birtokra. Akár királyi várakhoz tartozó földekre, akár olyanokra, melyek semmiféle várhoz nem tartoztak volt, telepítették is a székelyek: a nekik átengedett területek csak úgy koronai birtokok valának, mint azon földek, a melyekre a szepesi németek vagy az erdélyi szászok hívtak, a kiknek első adományos okleveleit szintúgy nem ismerjük, mint nem a székelyekéit.¹⁾ Erre előlegesen csak annyit jegyzek meg, hogy roppant különbséget látok az erdélyi szászok s a szepesi németek, ezen kétségbevonhatatlanul bevándorolt s királyi földre telepített

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek, 45—46. l.

gyarmatok földje és a szabad székely föld között: mert az előbbiek a király földéért, melyet adományban nyertek, évi adót (censust) fizettek; míg a székelység, ősrégi törvényei szerint fegyverrel szolgálva, semmi adófizetéssel nem tartozott, s a királynak csak koronázása, első menyegzője és elsőszülött fia keresztelése ünnepélyére volt köteles minden székely telek egy-egy ökröt, a király által kinevezett székely ispánnak pedig hivatalába igatásakor a hét székely szék mindegyike egy-egy hadi paripát adni. ¹⁾

»Koronai földeken kezdének tehát lakni a székelyek, — mond Hunfalvy, — s valamint az első telepítő adományokat, úgy a későbbi kiváltóságokat, székalakításokat is stb., a királyoktól vevék.« ²⁾

Ezen merészen oda vetett állítást minden pontjában tarthatatlannak, a székely jogtörténelem bizonyágaival homlokegyenest ellenkezőnek merem állítani.

Hogy a Székelyföld első adománylevelét nem ismerjük, azt Hunfalvy abból akarja kimagyarázni, hogy »általában a XII. század második feléig leginkább csak az egyházaknak, püspökségeknek, apátságoknak adományos okleveleit ismerjük, mert azoknak vala legnagyobb gondjuk az oklevelek megújítására és legtöbb módjuk is megőrzésükre.

---

¹⁾ II. Ulászló 1499-iki oklevele szerint, melyről alább bővebben lesz szó.

²⁾ Hunfalvy e. h. 46. l.

De még a püspökségek és apátságok legelső adományos leveleik is ritkán vannak meg, többnyire csak a későbbi megújításokat ismerjük. Nem csuda tehát, hogy a székelyeket telepítő vagy örökkel ellátó adományos okleveleket nem bírja most senki felmutatni.⁴⁾ — Az én mindjárt igazolandó meggyőződésem szerint az volna igazán csuda, ha valaki a Székelyföld telepítésére vonatkozó adománylevelet, a székelyek jogait adományozó királyi kiváltságlevelet tudna fölmutatni; én ily csudában hinni nem akarok és nem tudok, mert a mi soha nem létezett s jog szerint nem létezhetett, azt ugyan ember soha föl nem mutathatja.

Elvesztek az erdélyi szászok, a szepesi németek első adománylevelei is, mond Hunfalvy. Ez igaz: de azt hiszem, hogy Hunfalvy is éppen úgy tudja, mint én, hogy megvan a szász nemzet szepesi levéltárában a szászoknak II. Endre által adott s a telepítésről is emlékező kiváltságlevele királyaink újabb meg újabb átírataiban, s hogy a szepesi városok levéltáraiban tömegesen található az ő jogaikat meghatározó kiváltságlevelek. Az erdélyi szászok, a szepesi németek a legrégibb kortól maig százszor meg százszor hivatkoztak és hivatkoznak a magyar királyok által telepedésükkor s később adott kiváltságaikra: hogyan lehet hát azt megfejtteni, hogy a székelyek, ha koronai birtokra telepített magyarországi határőrök volnának, soha ezt egyetlen egy szóval sem említették, soha

---

⁴⁾ Hunfalvy, A székelyek, 44—45. l.

királyoktól nyert birtokjogukra s kiváltságaikra nem hivatkoztak. Ha ily kiváltságleveleik léteztek volna, föltenni is képtelenség, hogy azokat, mint az erdélyi szászok és szepesi németek, meg ne újíttassák, azokra soha ne hivatkozzanak.

»Tudják vala is ezt (hogy t. i. kiváltságaikat királyoktól nyerték) a székelyek, — állítja Hunfalvy, — midőn p. o. a Kézdi, Orbai és Sepsi székek székelyei 1476-ban (igazán 1466-ban) azt a sérelmököt adták elő, hogy őket az előkelők saját törvényeiktől és jogaiktól megfosztják, a melyeket hajdan a magyar királyok kegyelméből kaptak volt.«¹⁾ Az idézett oklevél ez egyetlen kifejezésével igazolja Hunfalvy azt az állítását, melyre a székelyek régi történelmének egész rendszerét építi. Vizsgáljuk meg ez egyetlen alapkövet, vajon lehet-e rá építeni, s az alap összedőlésével nem rogyik-e össze az azon nyugvó egész alkotmány is?

Az említett oklevelet Hunfalvy abból a töredékes kivonathból ismeri és idézi, melyet én 1872-ben, mikor még az eredetit nem ismertem, Edernek 1803-ban megjelent munkájából vettem és közöltem a »Székely Oklevéltár« I. kötetében. Már akkor megjegyeztem, hogy »Eder úgy említi ezen oklevelet, mint a melyben János erdélyi vajda, az összes székelység gyűlésének végzését adta ki: előttem azonban már maga a kelet helye (Zabola, Háromszéken), valamint az a körülmény, hogy az

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek, 46. l.

oklevél csak Sepsi, Kézdi és Orbai székek törvénykezésének rendezéséről szól, csaknem bizonyossá teszi, hogy ezen végzések csupán Háromszék közgyűlésében keltek és adattak ki.« Azóta pedig székely oklevelek kutatása végett tett egyik útam alkalmával szerencsés lévén a kérdéses oklevél eredetijét föltalálni, annak egész tartalmából arról kellett meggyőződnöm, hogy az nem a székelyek gyűlésében kelt, hogy a Hunfalvy által oly nyomatékosan kiemelt szavak nem a székely nemzet tudatát fejezik ki s teljességgel nem bélyegezhetők székely gyűlés hivatalos nyilatkozatának.

Az oklevelet ugyanis Szentgyörgyi és Bazini János gróf erdélyi vajda és székelyek ispánja állította ki, mint a háromszéki székely község sérelmeinek orvoslására és azon székelyek régi törvényei és jogai helyreállítására, illetőleg a háromszéki főemberek és község közötti viszályok eligazítására, a király által kiküldött közbenjáró biztos. A szokásos bevezetés után mondja a vajda ez oklevélben :
 »Regia siquidem Serenitas considerans fideles suos Siculos in confinibus Regni sui parcium Transsiluanarum In Sedibus videlicet Kyzdi, Orbaij et Sepsi commorantes, per pociores in eorum medio existentes multipharie multisque modis nimio oppressionis grauamini esse deditos, ac de eorum proprijs legibus et Juribus ab antiquo per diuos Inclyti Regni Hungarie Reges eisdem graciose collatis et approbatis per pretactos pociores penitus eiectos et euulsos, Compaciensque ipsorum miserie ac

oppressionibus, quibus iidem per eosdem pociores angariebantur, volensque Sua Serenitas nos intermeditatores ipsis apponere, Vt reuisis eorundem Siculorum antiquis legibus et Juribus Ipsos perpetua et antiqua solidemus libertatum prerogativa, quo et altissimo Deo gratiarum acciones et Regie Serenitati perpetuo fidelem valeant exhibere seruitutem, Adunatis siquidem nobiscum nonnullis Magnificis et Egregijs ac Nobilibus pocioribus videlicet pretacti Regni parcium Transsilvanarum, sed et quamplurimis Siculis de uniuersis Sedibus Siculicalibus, conuocatisque. . . . . tam pocioribus tamque communitatum prenotatarum Sedium hominibus, antiquisque eorundem legibus et Juribus, quibus ab antiquo vsi sunt et gauisi, recensitis, Tenoribusque quarundam litterarum condam Illustris principis domini Johannis de Hwniad (regni) Hungarie tunc Gubernatoris, quibus Juribus ac legibus ipsos Siculos potiri ac frui commiserit, visis ac intellectis, Easdem innouantes, In persona Serenissimi principis et domini domini Matthie dei gracia Hungarie, Dalmacie. . . . . Regis, domini nostri graciousissimi, Inter prenominatos pociores et communitatem dispositionem et ordinationem perpetue et irreuocabiliter articulis et vinculis sub infra nominandis fecimus et conclusimus obseruandam. Primo stb. (következnek a jogtörténelmi tekintetben igen nevezetes pontok, melyek azonban a vitatott kérdésre nem tartoznak.) Datum in Zabola feria secunda in

festo beatorum Fabiani et Sebastiani Martirum
(jan. 20.) Anno domini 1466. «¹⁾

Ime látjuk, hogy ez az oklevél valósággal nem egyéb, mint a Szentgyörgyi János erdélyi vajda mint királyi biztos által, némely erdélyi nagyságos, nemzetes és előkelő nemes urakkal, az összes székekből meghívott előkelő székelyekkel s a háromszéki főemberekkel és község küldötteivel tartott törvényszéki ülésen megállapított egyességlevél, melynek szövegét a vajda íródeákja fogalmazta, s a vajda, ki egyszersmind székely ispán is volt, mint a gyűlésen elnöklő királyi biztos adta ki. Ezen egyességlevél kérdéses kifejezéséből azt következtetni, hogy a székelyek valaha tudták, hogy kiváltságaikat királyoktól nyerték, csakugyan nem lehet.

»Az aranyosi székelyek — mond Hunfalvy — a királyoktól kapták meg örökül a Torda vár földjeit;« szabatosabban szólva, a székelyek adományban nyerték a tordai királyi várhoz tartozott Aranyos nevű földet, — *terram castris nostri Torda Oronos vocatam*, — a későbbi Aranyos széket. Ez kétségbevonhatatlanul igaz: de a mit ebből Hunfalvy következtet, hogy t. i. »fel lehet tenni, hogy az ország szélén levő földeket is, akár királyi várakhoz tartoztak volt előbb, akár nem, a királyoktól kapták meg az illető székelyek, jóllehet emez ado-

¹⁾ Eredetije papiroson, Szentgyörgyi János vajda vörös viaszba nyomott pecsétjével, Brassó város levéltárában. — Egész terjedelmében közzé lesz téve a Székely Oklevéltár III. kötetében.

mányok okleveleit nem ismerjük, ¹⁾ teljességgel nem áll. Sőt abból a körülményből, hogy az Aranyos földjére IV. László által adott kiváltságlevél, — melyben említve van, hogy ezen földet atyja István király adományozta a székelyeknek, — III. Endre 1291-iki, Róbert Károly 1313-iki, Zsigmond 1394-iki és 1436-iki, Mátyás 1484-iki, II. János király 1568-iki megerősítő iratainak eredeti példányaiban mai napig fönmaradt, ellenben az igazi Székelyföld, az ősi hét székely szék, területére szóló egyetlen egy adománylevél, sőt még csak egy oly oklevél sem található, mely a király adományozási jogát a székelyföldön az 1562-iki székely lázadást és alkotmányváltozást megelőző időkre igazolná, szerintem kétségtelenül bizonyos, hogy ily adománylevelek soha sem léteztek. Ha ily adománylevelek léteztek volna, hibeti-é bárki is, hogy a csiki, udvarhelyi, háromszéki stb. székelyek azokat éppen oly gondosan, éppen oly féltékenyen nem őrizték volna, mint Aranyos széki vérrokonaik, s időnként királyaink által éppen úgy újra meg újra meg nem erősítették volna, mint az Aranyos széki székelyek, az erdélyi szászok, a szepesi németek, s általában mind azok, kiknek birtokjoga királyi adományon alapúlt? Ezt a székelyek soha nem tették, nem is tehették, mert tudták, s a ki a székely jog történetét ismeri, tudja, hogy a székely örökség birtokjoga nem királyi adományban gyökerezett, tudták hogy az ő királyaink által soha kétségbe nem vont

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek, 44. l.

birtokjoguk régibb eredetű, mint a magyar királyi trón.

1562 előtt egyetlen egy esetet tudok, hogy a király megkíséرتette Székelyföldön jószágot adományozni. A kézdii székelyek között való hatalmas Apor fia Sándor hű szolgálataiért fölkerítte Róbert Károlytól a Kászon széki Lok nevű havasi völgyet, mint magtalanul elhalt emberek birtokát. A törvények korlátaival nem sokat gondoló király megadta az adományt, s két ízben is parancsolt az erdélyi káptalannak, hogy királyi emberével együtt igtassa be Sándort és testvére fiát Egyedet az adományozott jószágba: de a csiki székelyek, név szerint közzülök László hadnagy (maior exercitus), Péter és Pál, Jakab fiai stb. a beigtatásnak ellene mondtak, azt állítván, hogy azok a földek övéik. Ezért ellenmondásuk okadására a király elébe idéztettek, de ott meg nem jelentek, embereket sem küldötték, el is marasztaltattak. A király ezután Déva vára alatti táborából 1325. június 17-ikén harmadszor is kiadta az erdélyi káptalannak a beigtatási parancsot.¹⁾ Ennek azonban most sem lett eredménye; a csiki székelyek a törvénytelen adományozás ellenére ősi öröküket megtartották: legalább semmi nyoma, hogy valaha az Aporok e már harmadszor ismételt parancs értelmében a Lok völgye birtokába jutottak volna. Mit bizonyít ez a tény, ha nem azt, hogy Székelyföldön a királynak adományozási joga

¹⁾ Eredetije a gyulafehérvári káptalan levéltárában, Közölve általam, Székely Oklevéltár I. köt. 42. l.

nem volt? Ha a csiki székelyek koronai birtokon lakó telepítvényesek voltak volna, a köztök magtalanúl elhaltak jószágai nem a koronára szállottak volna-é vissza törvényesen, s ez esetben a csiki székelyek merhettek volna-é, sikerrel bírtak volna-é daczolni a hatalmas király parancsával?

Hunfalvy, mint látjuk, azt állítja, hogy a székelyek valamint földjüket, »úgy a későbbi kiváltságokat, székalakításokat is stb. a királyoktól vevék.« Az igaz, hogy Miklósvár kérelmére már Stibor erdélyi vajda engedelmet adott arra, hogy Miklósvár Sepszi széktől különválva külön törvényszéket tartsa, s ezt az intézkedést később 1404-ben Zsigmond király ideiglenesen helyben hagyta, 1459-ben pedig Lábatlani János székely és temesi ispán a Sepszi és Miklósvár széki székelyek közt az elkülönítés ügye miatt folyt vizsályt, mint Mátyás király által kiküldött bíró, az erdélyi nemesek, székelyek és szászok Medgyesen tartott közgyűlésében ítélettel befejezván, Miklósvár széket Sepszitől független hatóságnak nyilatkoztatta; ¹⁾ igaz továbbá, hogy Kászon Zsigmond király idejében vált el Csiktól s alakult külön székké; igaz, hogy az ezen ügy miatt folyt pert Mátyás király Medgyesen 1462-ben a Székelyföldre küldött biztosai ítélete alapján azzal döntötte el, hogy Kászon széknak ismételten megengedte, hogy Zsigmond király levele értelmében magának külön hadnagyot és bírót választhasson,

¹⁾ Lásd: Székely Oklevéltár I. köt. 97. és 181. l.

külön törvénszéket tarthasson¹⁾: de abból, hogy a XV. században az ősi székektől külön szakadt ezen fiúszékek peres ügyeit a király döntötte el, hogy új törvényhatóság alakításához a király meg-egyezése kellett, nézetem szerint azt következtetni, evvel azt bizonyítani, hogy az őszék székely székeket is a királyok alakították, kiváltságaikat királyok adták, teljességgel nem lehet. Ily kiváltságlevelek nem léteznek s azokra a hét székely szék lakosai soha nem hivatkoztak.

Azon állítás alogtalanságát, hogy a háromszéki székelyek még 1466-ban is »tudják vala, hogy kiváltságaikat királyoktól vevék«, magából abból az oklevélből, melyre Hunfalvy hivatkozott, már föntebb kimutattam; most pedig be fogom bizonyítani, hogy a székelyek éppen az említett időben, a XV. század végén, az ellenkezőt, hogy t. i. jogaik nem királyi kiváltságleveleken alapultak, nagyon is jól tudták.

Van II. Ulászlónak Budán 1499. július 13-án kelt, eddig közzé nem tett levele, melynek a XVI. század végéről való másolata a bécsi cs. kir. államlevéltár kéziratgyűjteményében található.²⁾ Elmondja e levél bevezetésében a király, hogy a székelyek

---

¹⁾ Lásd: Székely Oklevéltár I. köt. 194. l.

²⁾ Ennek Károlyi Árpád által részemre vett másolata megjelent a magyarországi törvényhatósági statutumoknak dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen által szerkesztett s a magyar tudom. akadémia által kiadott gyűjteményében; közölve lesz a Székely Oklevéltár III. kötetében is.

bemutattak neki bizonyos czikkeket, melyekben szabadságaik és régi szokásaik foglaltattak, s kérték, hogy azokat kiváltságlevél alakjában kiadni s magok és maradékaik részére örök időkre megerősíteni méltóztassék. »Pro parte et in personis fidelium nostrorum agilium virorum trium generum Siculorum partium regni nostri Transsiluanarum exhibiti sunt nobis et presentati certi articuli, in quibus libertates et vetuste consuetudines eorundem Siculorum nostrorum, quibus antiquitus et temporibus predecessorum nostrorum regum Hungarie usi et gavisii fuissent, contineri dinoscebantur; supplicatumque extitit Maiestati nostre humiliter, ut eosdem articulos in formam litterarum et privilegij nostri redigi, ac eosdem pro eisdem Siculis nostris universis presentibus et futuris perpetuo valituros confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum series sequitur in hec verba: In primis« stb. (következik az ősrégi székely törvények és szokások igen érdekes pontonként való leírása, melyek részletes fejtegetését, mint a vitatott kérdésre nem tartozót, ez úttal mellőzöm.) Ezen pontokat aztán a király, tekintve a székelyeknek a szent korona részére különösen a törökök s az ország más ellenségei ellen teljesített hű szolgálatait, elfogadja, helybenhagyja és megerősíti. »Memoratos omnes articulos, — mond a záradékban a király, — vetustas consuetudines et libertates eorundem Siculorum in se continentes, et in hujus privilegij nostri formam modo premissis redactos,

acceptamus, approbamus et ratificamus, ac eosdem pro eisdem universis Siculis nostris presentibus et futuris perpetuo valituros confirmamus, harum nostrarum, quas secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communiri fecimus, vigore et testimonio litterarum.« Nincs ebben az oklevélben, mely a székelyeknek általok pontokba foglalt s a királyhoz benyújtott régi szokásait és szabadságait megerősíti, egyetlen egy szó sem, melyből következtetni lehetne, hogy szabadságaikat a székelyek királyoktól nyerték; pedig ha úgy állott volna a dolog, a székelyek bizonyosan éppen úgy hivatkoztak volna az illető királyok leveleire, mint a Miklósvár és Kászon szék elválása ügyében hivatkoztak a Stibor vajda, Zsigmond és Mátyás által kiadott levelekre.

Valamint 1499-ben, úgy régebben 1451-ben sem tudtak a székelyek semmit királyoktól nyert jogaikról, midőn Vizaknai Miklós erdélyi alkormányzó és Wingárti Geréb János görgényi várnagy, mint Hunyadi János kormányzónak Maros székbe küldött birái, azon széknek Székely-Vásárhelyt tartott közgyűlésében a székely örökségekben való örökdedést nem királyi kiváltságlevelek értelmében, hanem »juxta laudabilem legem uniuersorum Sicularum et consuetudinem ab antiquo approbatam« szabályozták.¹⁾

Hogy a székelyek nem lehettek királyok által telepített határőrök, hanem valamint személyökre

¹⁾ Lásd Székely Oklevéltár I. köt. 163. l.

nézve teljesen szabadok voltak, úgy földjüket örökség (haereditas) jogán tökéletes tulajdonúl birták, a régi székely jog történelme a napnál fényesebben bizonyítja. Törvényeink a törzsökös székelyeket, bármelyikhez tartoztak a három rend közzül, egy iránt nemeseknek ismerik. A székely, bárhova költözött is a magyar korona területén, ha igazi székelységét, azaz székely vérből való származását igazolta, a nemesi jogokat minden kiváltságlevél nélkül élvezhette és élvezte. Nagy Lajos király 1346-ban, midőn a Szabolcs vármegyébe telepedett Senyői Pál és rokonai székelysége fölött kérdés támadt, őket székelyeknek elismerni nem akarván, ez ügyben az esztergomi és egri káptalanokkal vizsgálatot tartott; miután azonban a vizsgálatból azok valódi székelysége kiderült, őket igaz és kétségtelen székelyeknek elismerte, még pedig úgy, hogy ez iránt kiváltságlevelet sehol fölmutatni ne tartozzanak, s a hol nekik tetszik, szabadon lakhassanak.¹⁾ Tehette volna-é ezt a király, ha a székelyek, mint Timon, Pray, Schlözer, Hunfalvy és mások vélik és hirdetik, határőri köteleztetéssel telepített gyarmatosok voltak volna? Vajon a IV. Béla által hazánkba telepített kúnok, kik pedig személyökre mind szabadok s a király zászlaja alatt szolgáló fegyveresek voltak, de a királytól nyert földért, mint az erdélyi szászok és szepesi németek, évenként bért (censust) fizettek, élveztek-é hasonló nemesi szabadságot az egész magyar birodalomban?

¹⁾ Lásd Székely Oklevéltár I. köt. 52. l.

A székely örökségben, mint mindenki tudja, királyi jog nem létezett; székely földön a király, az 1562-iki székely lázadás leverése után Segesvárt kelt országgyűlési végzés előtt, senkinek egy talp-alattnyi földet sem adományozhatott; a magtalanul elhalt székely öröksége rokonaira, ha azok nem voltak, a szomszédokra, sőt az Aranyos széki bogáthi praediumban, mely pedig csak a székelyek betelepítése által vált székely földdé, egész 1848-ig, ősi szokás szerint a legelső elfoglalóra szállott. Székely örökség még hűtlenség esetében sem szállhatott a királyi kincstárra: mert a székely földön közönségesen elismert s a törvényes gyakorlat által szentesített jogi elv volt, hogy székely ember, kivéve a hűtlenség esetét s a bűnügyeket, fejét sem, jószágait pedig soha el nem vesztheti: *Siculus, demptis casibus note infidelitatis et causis criminalibus, nec caput, bona vero numquam solet amittere*, mint a Majlád István erdélyi vajda és székely ispán által 1535-ben tartott vajdai törvényszék a Gyergyai Lázár testvéreknek kiskfaludi székely örökségökért folytatott perében ítéletileg kimondotta. S csakugyan Szapolyai János király, jóllehet a kiskfaludi három lófőséget ő maga még mint erdélyi vajda koboztatta el a Lázár testvérektől, Jánostól és Ferencztől, kik az ellene fölkelt székelyek élén küzdöttek, s adományozta 1521-ben Szentgyörgyi Tóth Jánosnak, jóllehet később az ezen örökségért pert folytató testvérek egyikét, Lázár Ferenczet, mint Ferdinánd király párthivét 1536-ban Majlád István, János király erdélyi vajdája, lefejeztette, 1538-ban

Székely-Vásárhelyt saját elnöklete alatt tartott törvényszékén, a vajdának «az ország dicséretes törvénye és szokása szerint» hozott ítéletét helybenhagyta, s a peres kistaludi székely örökséget az életben maradt testvérnek Lázár Jánosnak visszaítélte, és így egykori vajdai adományának törvénytelségét ünnepélyesen elismerte; mint mind ezt »Egy székely örökségi per 1538-ban« című értekezésemben eredeti oklevelekből igazoltam.¹⁾

A király Magyarországon nemességet, tisztséget, czímet, rangot osztogathatott, egyeseket a vármegyék s az ország rendes birái hatósága alól fölmenthetett, jószágokkal megadományozhatott: de székely jogot senkinek nem adhatott, senkit székelylyé nem tehetett, székely földön jószágot 1562 előtt senkinek nem adományozhatott; mert a székely jog a székely vérből való származással járt s a székely föld birtokjoga a vérségi rendszeren alapult. Egyetlen egy esetet tudok arra, hogy a király megkísértett valakit székely joggal fölruházni, de annak sem lett, mint törvénytelen királyi parancsnak nem is lehetett, fogamatja. V. István király, ugyanaz, ki a kézdi székelyeknek Aranyos földét adományozta, kedvelt híve Lőrincz és Lestár kérelmére megengedte, hogy a telegdi székelyek (a mai Udvarhely szék) szomszédságában fekvő két örökölt falujokat, Szederjest és Szentkeresztet (a mai Szász-Kereszturt vagy Kreutzot) a telegdi székelyek törvénye szerint használhassák és bírassák, ezen

¹⁾ Lásd Századok 1875. évf. 592—622. l.

helységeket az erdélyi vajda hatósága alól kivette, s megparancsolta a telegdi székelyek közönségének, hogy Lőrinczet és fiát s maradékaikat magok közzé fogadják be. Minthogy azonban ezen törvénytelen parancsnak sikere nem lett, azt V. István fia IV. László király átírva és megerősítve újra kiadta 1279-ben. ¹⁾ S mi lett az ismételt királyi parancs eredménye? Az, hogy a jogait ismerő s megvédni bíró Udvarhely szék közönsége az említett két helységet és birtokos urait soha kebelébe nem fogadta, Szederjes maradt, a mi volt, vármegyei, Szász-Keresztur pedig királyföldi terület: mert birtokosai s lakosai, mint nem székely vérből valók, királyi parancsra székelyekké nem lehettek. Ha a széke-lyek, mint Hunfalvy hiszi és hirdeti, szent László kora után koronajószággra telepített határőrök voltak volna, lehetségesnek tarthatjuk-é, hogy az ismételt királyi parancscsal daczolhassanak, lett volna-é joguk, lett volna-é érdekük meg nem engedni, hogy egy pár szomszéd helység határa földjükhöz csatoltassék, illetőleg a király által telepített határőrség területébe kebeleztessék, és így velök a határőri köteleztetés terhében osztozzék?

Ha Hunfalvy a Lázárfalváról szóló 1365-iki oklevelet, melyet az eredetiből már 1872-ben közöltem, figyelmére méltatni érdemesnek tartotta volna;

¹⁾ Ezen parancs két eredeti példányban maradt fön; egyik a tud. Akadémia kézírattárában, honnan közölve van *H a z a i O k m á n y t á r* VI. köt. 243. l., másik Segesvár város levéltárában van; ez utóbbi másolata saját gyűjteményemben.

ha az ősi székely jog rendszerét nem saját kénye kedve szerint kívánná fölépíteni, illetőleg kiokoskodni; ha a hiteles oklevelek kétségbevonhatatlan bizonyosságait még akkor is tekintetbe venné, ha azok kedvencz elméletének éppen nem kedvezők: maga is kénytelen volna elismerni, hogy a mely földön, bár a székelység kellő közepében, nem székely vérség, hanem idegen népfaj lakott, az a föld nem birt a székely föld jogi természetével, nem tartozott a székely földhöz, nem állott a székely ispán, hanem az erdélyi vajda hatósága alatt, annak idegen fajú lakosai nem osztozhattak a székelyek jogaiban, nem éltek székely törvényekkel és szokásokkal, nem lehetek tagjai a székelyek nemzeti és székgyűléseinek, nem voltak kötelesek a székely ispán zászlaja alatt táborozni, a királynak ökröt sütni stb. El kellene ismernie, hogy ellenkezőleg a székely, ha ily nem székely földhöz tartozó területen lakott is, vele született vérségi jogát el nem veszítette, ott is saját ispánja hatósága alatt állott, annak zászlaja alatt volt köteles katonáskodni, szóval székely jogú maradt; az a föld pedig, ha elébb koronai birtok volt is, melyet székelység szállott meg s vett birtokába, székely földdé vált. Igazolni fogom állításaimat hiteles oklevelekkel.

Venczel király Budán 1301-ben az udvarhelyi székelyek közepében lakó oláhfalvi lakosok kenézének Ursusnak kérelmére kiváltságlevelet adott, melyben ezen helység lakosainak jogait és kötelességeit szabályozta. Ezen levél szerint — melynek keltét Hunfalvy önkényesen változtatja 1501-re, lehetet-

lenségnek tartva, hogy a szerinte még 1301-ben földművelést nem üző pásztorkodó oláhok az oklevél szerint az udvarhelyi egyháznak gabonájokból képét fizethettek volna ¹⁾ — az oláhfalvi királyi helység oláh lakosai, kiket az előbbi királyok adományoztak meg elhagyott azaz pusztá-földdel, s kik a szomszéd székelyek támadásai és foglalásai miatt elszegényedtek és megfogyatkoztak, továbbra is mint régebben csak az udvardi királyi várba fa- és gerendahordással és a vár körüli gyalog szolgálattal tartoztak, fölöttük az udvarhelyi királyi várnagyon kívül senki más nem bíraskodhatott, őket senki semmiféle más szolgálatra nem kényszeríthette. Mind ezen szolgálatok alól azonban világosan föl vannak mentve az azon faluban telkeket bíró s vásárlás útján vagy más megállható jogczimen telkeket szerző székelyek »kiket — mond a király, — a kenéz hatósága alól kivévén, táborozás idején más szabad székelyek módjára saját ispánjok zászlaja alá számláltatni és ott táboroztatni akarunk; kik azonban, ha a szükség nagyon szorongató találna lenni, az évenként az udvardi várhoz követelt gerendákat tartozzanak beszolgáltatni, hogy a többi lakosok az igazság ellenére túl ne terheltessenek, és a szolgálattal el ne nyomattassanak.* Nem tartoztak továbbá az oláhfalviak dézmával senkinek, kivéve az udvardi egyháznak fizetni szokott képét; örökre föl voltak mentve minden adó rovattaltól, more Siculorum, inter quos vivunt, valamint az

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek, 50. l.

ökörsütéstől is (a signatura boum), de kenézőknek meg kellett adniok, a mivel annak kötelesek voltak.¹⁾

Lázárfalva ma az egykori Csík szék legszélső faluja, az Aporok ősei által bírt Bálványos várához tartozó uradalom szomszédságában. Ez az uradalom, minthogy lakosai részint besenyők (Torján és Szárazpatakon), részint oroszok voltak (Volálon, Karatnán és Peselneken), bár a székely föld kellő közepén feküdt, soha nem tartozott s nem is tartozhatott a székely földhöz, hanem Fejér vármegyéhez. Lázárfalva is még 1365-ben, midőn besenyő lakosai már pusztulóban voltak, Fejér vármegyében feküdt. Világos ez Dénes erdélyi vajdának ez évben Bolgárországban a Bodon városa melletti királyi táborban kelt parancsából, melyben meghagyja alvajdájának Péternek, hogy Benedek mestert, kit a király az erdélyi Fejér vármegyében fekvő, azelőtt besenyők által lakott, de nagyon elpusztult Lázárfalva határainak megújítására kiküldött, de a kit az alvajda a király parancsának megvetésével éppen nem sürgetős dolgok miatt mindeddig Szent-Imrén tartóztatott, haladéktalanul küldje ki Lázárfalvára.²⁾ Mi lett e parancs eredménye, nem tudjuk; de az bizonyos, hogy Lázárfalva, melyet, míg lakosai besenyők voltak, a székelyek székely földnek el nem ismerhettek, a besenyők elpusztulásával, miután székelyek szállották meg, Csíkba kebeleztetett, s többé nem állott a

---

¹⁾ Székely Oklevéltár. I. köt. 29—31. l.

²⁾ Székely Oklevéltár. I. köt. 68. l.

vajda hatósága alatt, mely székely földre ki nem terjedhetett, hanem a székely ispáné alatt.

Aranyos földé, mint láttuk, királyi várhoz tartozott V. István idejéig, de miután azt ez a király és fia IV. László hű szolgálataikért, nevezetesen a kúnok ellen a Hód tavánál vívott ütközetben tanúsított vitézségükért, a tatárjárás alkalmával (1285-ben) a Toroczkó vára alatt vívott harcban szerzett hadi érdemeikért, s azon fölül azért a 80 lóért, melyet szüksége idejében a királynak adtak, a székelyeknek adományozta, székely birtokosai jogánál fogva székely földdé vált, s belőle egy új szék, Aranyos szék, képződött.

Hunfalvy nem elégszik meg azzal, hogy csalhatatlan igaznak hirdesse a székelyeknek általa fölállított, de semmi történelmi bizonyossággal nem támogatott telepítettését, hanem, hogy ezen hypothesisét a kérdéssel mélyebben nem foglalkozott nagy közönség előtt annál elfogadhatóbbá, annál valószínűbbé tegye, tudni akarja, tudni véli a telepítés hogyan történtét is, s ebből meg akarja érteni és fejteni a régi székely társadalmi állapotok, a székelyek három rendje vagy osztálya, a Siculi trium generum, miként keletkeztét is. Az ő gyanítása szerint, — itt Hunfalvy maga is a »gyanitom« szót használja, mert adatot ugyan egy morzsányit sem bír fölhozni, — »a birtokbeli különbségen alapuló lófőség az első telepedéskor támada, mint a soltészság és kenézség; én legalább a hadi szerkezettel járó minden különbség mellett is hasonlóságot találok a lófőség meg soltészság és kenézség

közt, s azért azt gyanítom, hogy a székely lófők is eredetileg olyan telepítő vállalkozók voltak, mint a soltészok és kenézek.¹⁾

Nem győztem eléggé álmélnodni, midőn Hunfalvynak ezen vadonat új székely jogtörténelmi fölfedezését olvastam, melyből az összékely főemberek és lófők bámulva érthetik meg, a mit eddig álmukban sem gyanítottak, hogy az ő őseik nem a székely törzsek, nemesek és ágok (tribus ac generationes ac lineae generationum) főnökei, hanem afféle telepítő vállalkozók voltak, mint a szepességi s felföldi német soltészok (Schultheissok), mint a ruthén és oláh telepek knézei vagy kenézei. Anynyival határtalanabbnak kellett ámulatomnak lenni, mert láttam, hogy Hunfalvy e helyre tett jegyzetében a soltészok és kenézek állapotját, birtokjogát és hatóságát jól ismeri és ismerteti, mondván, hogy »a birtokos, legyen az a korona, vagy püspök vagy egyéb magán ember, soltésznak vagy kenéznek fogadja el X-et, neki földbirtokot, malmot stb. a bíráskodás utáni jövedelmet biztosítván, azon föltételek alatt, hogy a kijelölt erdő irtására és benépesítésére, vagy a régi lakosoktól elhagyott falunak új megszállítására embereket szerezzen, a kiknek majdan soltésza vagy kenéze, azaz ispánja és bírása lesz a kijelölt és meghatározott hatósággal.« Hogy ne kellett volna csaknem sóbálványnya változnom ámulatomban, midőn láttam, hogy Hunfalvy mind ezt jól tudva, még is hasonlóságot talál a lófőség

¹⁾ Hunfalvy, A Székelyek. 53. l.

meg soltészság és kenézség között? Én ugyan jogi tekintetben ezt a hasonlóságot nagyító üveggel sem birnám fölfedezni, ellenben a ki a régi székely jogot és társadalmi rendet ismeri, annak az óriási különbséget lehetetlen azonnal föl nem ismerni.

A székely lófő ugyanis, éppen úgy mint a főember, de még a legutolsó székely közember is, tökéletes teljes tulajdonúl bírta vérség jogán örökölt, vagy törvényes jogczímmel szerzett székely örökségét, melyet neki soha földesúr, püspök vagy király nem adományozhatott; a lófő családok vérség jogán nemek és ágak szerint fölváltva osztották magok közt a székekben a tisztségeket, a hadnagyságot, bíróságot; a lófők nem voltak a király vagy bármely földesúr által kinevezett vagy megerősített és bármikor el is mozdítható tisztek, mint például a székely ispánok és alispánok vagy királybírák; nem tartoztak a királynak vagy királyi várnak, vagy a földesúrnak semmi évi adó beszolgáltatásával, semmi meghatározott szolgálattal, mint a soltészok és kenézek. A lófők a székely nemek és ágak előkelő vagyonos osztályát képezték, kik tehetős voltuknál fogva a hadi szolgálatot lóháton voltak kötelesek teljesíteni, míg a szegényebb közrendű székely gyalog táborozott: de örökségi tulajdonjoga semmivel sem volt kevesebb a lófőnek, sőt a gyalog közszékelynek sem, mint a főembernek (primornak). Ezen tulajdonjoga pedig a legutolsó közszékelynek is hasonlíthatatlanúl nagyobb volt, mint a király adományából bármennyi várat s urodalmat biró

legelső magyar mágnásnak: mert ettől a király, hűtlenség és megszakadás esetében, azt a mit ő adott, visszavehette; míg a legcsekélyebb székely örökség sem szállott, — mert nem szállhatott vissza oda, a honnan nem eredt, — a koronára, sem megszakadás, sem hűtlenség czímén.

Ha Hunfalvy mindezt tudhatva s tudva, mégis hasonlóságot talál a lófőség és soltésztség s kenézség közt, akkor én azt nem tudom elgondolni, mi lehetne hát neki a különbség, ha még ez sem az?

A székelyek eredeti határőri kötelezettsége Hunfalvy szerint már IV-ik Béla korában, midőn a velök szomszédos kúnok birodalma magyar királyi főhatóság alá került s később a tatárjárás által megtört, változáson ment volna át. »IV-ik Béla — mond Hunfalvy, — már 1235-ben a rex Cumaniae czímet használá. Tehát a székelyek hadi szolgálata nem volt többé a határhoz kötve, hanem általános hadi kötelezettséggé változott.« Ezzel meg van fejtve az a különös tünemény, miért nem voltak a székelyek, a mint valósággal soha sem voltak, határőrök már IV-ik Béla korában, alig száz esztendővel azután, hogy őket valamelyik régibb király Erdélybe határőröknek telepítette.

»Ezzel a társadalmi rend is változik, — folytatja Hunfalvy, — a lófő nemes birtokossá, a köz székely lassankint paraszttá lesz. S valamint a magyar királyságban a nemességből a főnemesség kimagaslik (az én hitem szerint az hazánkban már a királyság születése előtt meg volt a nemzetségek és ágak főnökeiben), úgy a székelyeknél a lófők

(primipilusok) közzül a főemberek (primores) emelkednek ki. Tehát három székely rend áll elő: a főemberek, lófők és közrendek (primores, primipili, plebeji) stb. ¹⁾

Ime, itt van meghatározva a székely három rend alakulásának ideje és módja, miről a székely nemzet eddig mit sem tudott. Most már tudhatja, hogy a telepítő soltészféle lófő IV. Béla kora után nemes birtokossá válik, a közszékely pedig lassankint paraszttá lesz. Erre éppen oly röviden, mint Hunfalvy oda vetette, csak azt jegyzem meg, hogy tudtomra székely földön királyi adomány, királyi jog és így nemesi birtok, az 1562-ki törvény előtt nem létezhetett; csak a székely ősalkotmány megrontása után szereztek némely primor és lófő családok örökségeikre adományleveleket, hozták be azokba a királyi jogot; csak ezután kezdték az elnyomott s János Zsigmond által eladományozgatni kezdett közszékelyekkel szemben, kik jog szerint előbb éppen oly szabadok s kétségbe nem vont nemesek voltak, mint ők, magokat nemesekül hánytorgatni, czimeres nemesleveleket szerezni; ²⁾ bár ezek mel-

---

¹⁾ Hunfalvy, A Székelyek 55. l.

²⁾ Hogy székely földön 1562. előtt királyi adomány és így nemesi birtok nem létezhetett, a legvilágosabban bizonyítja Báthori István erdélyi fejedelemnek Erdély összes hatóságaihoz, különösen pedig a székely földön levő adományosokhoz (signanter vero Donatarijs in Sicula existentibus) Tordáról 1572. június 21-én intézett parancsa, mely eredetiben meg van Maros-Vásárhely város levéltárában. Elmondja ebben a fejedelem, hogy Szé-

lett az ősi székely családok nagy része jószágaiban a székely örökségi jogot a legújabb korig fönn bírta tartani. A székely közrend pedig, bár egy részét János Zsigmond szabadságától megfosztva, főember híveinek eladományozta, utóbb pedig egyes hatalmasok sok közszékelyt önkény és erőszak útján jobbágyságra sülyesztettek, soha jog és törvény szerint paraszttá nem vált. Lapozgassa át bárki az erdélyi XVII-ik századbéli törvényczikkeket, olvassa meg Bocskai Istvánnak, Bethlen Gábornak, I. Rákóczi Györgynek a székely közrend szabadságának visszaállítására vonatkozó rendeleteit, tekintse meg a lustralis könyveket, melyekben név szerint föl vannak jegyezve a fegyverrel szolgáló szabad székely gyalogok, s úgy fogja találni.

kely-Vásárhely város polgárainak panaszából értesült, «esse plerosque ex vobis, qui colonos nostros adhuc ante insurrectionem plebeam Siculorum, (dum scillicet nulli adhuc in medio eorum donatarij forent, priscaque libertatis eorum praerogatiua vntentes, liber cuilibet ipsorum ad quaecumque loca pateret exitus et introitus), ex diuersis possessionibus Siculicalibus, ad idem oppidum Zekelwasarheliense inhabitandi gratia sese conferentes, et ibi certas quoque iam sessiones et haereditates rurales magno labore et pretio comparantes, ostensis tantummodo literis nostris praeceptorijs superinde confectis sub poena ducentorum florenorum in publicis articulis contentorum repeteretis ab ipsis.» Minthogy pedig az országgyűlés végzése világosan a szökött jobbágyok visszahozatásáról szól, megparancsolja a fejedelem, hogy azokat a székelyeket, akik »diu ante praescriptam insurrectionem Siculorum, dum nulli ad-

Ha Hunfalvy a soltész-kenéz-féle telepítő vállalkozók utódait a székelyek három rendjének valamelyikében kívánja fölmagasztalni, nem látom át, miért nem szorítja ezen leszármaztatást a főemberek (primorok) rendjére, kik 1566—1569 körül hiteles összeírások szerint Udvarhely széken 20-an, Csik, Gyergyó, Kászonban csak 13-an voltak s így az egész székely földön 60—70 körül lehettek? míg ugyanakkor a táborozni köteles lófők száma Udvarhely széken 470-nél, Csik, Gyergyó, Kászonban pedig 500-nál többre ment, s így az egész székelységben 2—3000 közt lehetett.¹⁾ Hiheti-é

huc ibi donatarij forent,« költöztek Székely-Vásárhelyre, többé törvénytelenül ne háborgassák s ne vigyék vissza, hanem csak azokat, »qui post antedicta m insurrectionem et donatarios in Sicilia creatos profugissent.« — Azt hiszem hogy Báthory István fejedelem 1572-ben, 10 esztendővel a székely lázadás után, nagyon jól tudhatta, mikor keletkezett legelsőbben a székely földön királyi adomány és így nemesi birtok; tudhatta, hogy a közsékely 1562. előtt nem válhatott lassankint paraszttá, mint Hunfalvy képzei.

¹⁾ Székely Oklevéltár II. köt. 194. és 260. l. — Hunfalvy szerint A székelyek, 54. l. »a lófőség kis számúnak tűnik elő mindenütt, p. o. a Kézdi széken 1437. tájon öt, a Kászon széken ugyanazon időben hat, a Maros széken egy századdal utóbb csak hat, az Aranyos széken 1538. tájban nyolcz lófő nemzetség mutatkozik.« Ezt Hunfalvy csak az oklevelek szavainak világos értelmét félremagyarázva mondhatja. Zsigmond király 1427-iki oklevelében ugyanis az áll, hogy a Kézdi székelyek seniorjai (ezek a főemberek s nem a lófők) Torjavására királyi mezővárost, a mai Kézdi-Vásárhelyt, magok közt a magok öt nemzetségre felosztva »ad quinque ge-

Hunfalvy, hogy ezen legalább is egypár ezer lófő család mind a vállalkozó telepítők vérszerinti maradéka lehetett? Vajon nem sokkal természetesebb-é azt hinni, hogy a lófők és főemberek mint a székely nemek és ágak főnökeinek ivadékai emelkedtek a velök egyenlően szabad közszékelyek fölébe, s így a vérség jogán alkottak külön rendeket, s mint a tisztségek viselői és vagyoniilag is tehetősebbek külön társadalmi osztályokat?

Hunfalvy fölfogása szerint »a székely társadalomban a lófőség a mozgó erő, mint az összes magyar királyságban a nemesség. S a lófők közzül kiemelkedett főemberek is a magyar királyságbeli bárókhoz hasonlók; mendtül kisebb kötelesség és teher mellett mendtül nagyobb előjogok és hasznok elérésén törekszenek. Azért itt is, ott is a hatalmasbik elnyomja a gyengébbiket s kiforgatja jo-

---

nealogias seu generaciones vestras inter vos dividendo« sanyargatták. Székely Oklevéltár I. köt. 122 l.; a Kászon szék elválásáról szóló s a XVI. század közepén szerkesztett magyar emlékirat pedig azt mondja, hogy a kászoniak Mátyás király korában a csíki Lázár Bálintot magok közzé, fejek felé, fogadták »úgy hogy az hat nemben mindenikben elbírja egyszer az tisztet.« U. o. 298. l. az 1557-iki lajstrom nem a Maros széki lófő nemzetségekről, hanem a főhadnagyságnak és főbírósnak a hat székely nem 24 ága szerint sorrendben való viseléséről szól, s az abban megnevezett főhadnagyok és főbírák nem a lófők, hanem a főemberek rendiből valók. U. o. II. köt. 139. l.; végre János király 1538-iki oklevelében nem az Aranyos széki lófő nemzetségek, hanem az ottani főemberek (pocióres) vannak névszerint megemlítve, kik Felvincz mezővárosa ellen perben állottak. U. o. II. köt. 52. l.

gaiból. A lófők korán szereznek magoknak mentességet a szolgálattól. 1353-ban a Várhegy várának új felépítéséről kellvén gondoskodni, a lófő birtokot kiveszik a teherviselés alól (demta possessione alioquin ut Lwhfew libera et in armis exercituante.)¹⁾ Ezen fölfogásban nem osztozhatom, mert az az oklevél, melynek idézett kifejezéséből Hunfalvy a lófők ellen emelt vádját kiolvashatónak véli, éppen az ellenkezőt bizonyítja. András erdélyi vajda ugyanis a Nyírségen Bihar mellett fekvő táborából 1353-ban kelt levelében, a király különös meghagyásából, azt parancsolta Lökös székely ispánnak és Orbán várhegyi királyi várnagynak, hogy miután a király az összes főpapok és zászlósurak megegyezésével valamennyi királyi végvárat kijavíttatni és megerősíttetni kíván, a várhegyi végvárat, mely a pogányok és besenyők visszaszorítására a székelyek által hajdan a boldog emlékezetű királyok parancsára épült és várjobbágyoknak adatott, de a mely a várnagyok és magok a székelyek gondatlansága miatt nem kissé elhanyagoltatott és a tatárok minapi berohanása által meg rongáltatott, jól erősíttessék meg, árkait javíttassák ki, magok mellé vévén azokat, kiknek ezen munka kötelességök, kivéve a helységet (t. i. Várhegyet), mely mint lófő különben is szabad és fegyverben táborozik.²⁾ Nincs e parancsban egy szó sem, melyből azt lehetne kiokoskodni, hogy a lófők kivonták

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek 45. l.

²⁾ Székely Oklevéltár I. köt. 62. l.

volna magokat a teherviselés alól, hiszen az oklevél szerint fegyverrel szolgáltak; ellenkezőleg azt látjuk, hogy a király és a vajda tudta és tiszteletben kívánta tartatni a törvényt, mely szerint a székelyek, úgy a lófők mint a gyalogok vagy közrendűek, mint a kik szabadok és táborozni kötelesek, királyi várak szolgálatával nem tartoztak s azok építésének, kijavításának munkájára nem voltak szoríthatók.

Alaposabb Hunfalvynak a székely főemberek ellen fölhozott vádja, hogy a lóföket és gyalogokat jogaikból kiforgatni s elnyomni törekedtek. Mátyás király 1473-ban (nem 1474-ben mint Hunfalvy idézi) december 9-ikén, a Modra várát Zemplinben vívó táborában kelt levelében mondja, hogy a táborában lévő Udvarhely és Maros széki székely lovagok és gyalogok panaszából értesült, hogy őket némelyek a nemzetökbeli főemberek között pénzfizetéssel terhelni megkísérették, s hogy azon kívül is a székelyek három rendje megingattatott (*ordo eorum trium generum labefactaretur*). Megparancsolja azért Mérai Balázs erdélyi vajdának és székely ispánnak, hogy miután tudva van, hogy a székelyek örök időktől fogva sem nekünk sem embereinknek teljességgel semmi pénzfizetéssel nem tartoznak,¹⁾ hanem csak önkéntes és készséges ajándékaikkal a mi és más magyar királyok me-

¹⁾ Azt hiszem, hogy ezt Mátyás király bizonyosan nem mondta volna, ha tudta vagy csak gondolta volna is, hogy a székelyek valamelyik régibb király által koronabirtokra telepített gyarmatosok maradékai.

nyegzőjének és fiaink keresztelésének örömnünpére, valamint jövedelmök arányában a tölök és hozzájuk küldött követségek költségére: minden pénzszarolást közhirdetéssel a legsúlyosabb büntetés terhe alatt tiltson el, úgy hogy a kik e parancs ellen vétének, azok azonnal a székelyek szokása szerint minden vagyonukból forgattassanak ki. A székely rendek ügyében pedig azt parancsolja, hogy a vajda a székelyek fölött általános hadi szemlét tartva a lovagokat (lóföket), kik állapotjukban őseiktől származtak (*equites in suo statu a maioribus progeneratos*), külön jegyzékbe írassa, kik is maradandó megkülönböztetés végett *primipilusok*nak fognak neveztetni, a gyalogokat viszont más jegyzékbe írassa, mely jegyzékekben egy főember se merjen tetszése szerint változtatást tenni, különben örök becstelenségbe essék. És sem ezek (t. i. a gyalogok) közzül a vajdák és székely ispánok tudta nélkül, sem amazok (t. i. a lófökök) közzül senki a vajda tudta nélkül felsőbb fokra ne hágasson, ha csak három nyil föld (tres terre sortes) s ahoz való értéke nincs.¹⁾ Látjuk e parancsból, hogy Mátyás szabályozta, hogyan s mily föltétel alatt lehessen egyik rendből másik felsőbbbe lépni, de az is bizonyos, hogy bármelyik rend tagja csak az lehetett, ki székely ősektől származott.

A lóföség keletkeztéről és jogi állásáról Hunfalvy által föllállított hypothesisal egyenlő alapja, egyenlő tudományos értéke van azon székely jog-

¹⁾ Székely Oklevéltár. I. köt. 220. l.

történelmi fölfedezésének, mely szerint »valamint Magyarország nádor-ispánja a jászok és kúnok ispánja és bírása volt, azonképpen az erdélyi vajdák a székelyek ispánjának nevezték vala magokat, mely czímet az erdélyi fejedelmek is viseltek.«¹⁾

Mi, kik a történelmi adatokat s közjogi tételket oklevelekből s más hiteles forrásokból szeretjük tanulni és a hajdani jogi élet gyakorlatából tartjuk levonandóknak, de nem hisszük a magunk fejből kényünk kedvünk szerint kiokoskodhatóknak, eddig úgy tanultuk s úgy tudtuk, hogy Erdélyben attól az időtől fogva, a meddig az oklevelek tanúsága fölhat, a XV. század közepéig, a hét vármegye területe, melyet a nemesség birt, a hét szász szék (a provincia Cibiniensis, a király föld) és a székelyek földje (terra Sicularum, olykor regnum, népiesen Székelyország) egymástól közigazgatási, köz- és magánjogi tekintetben tökéletesen független területet képezett, s valamint a nemesek Tordán az erdélyi vajda, a szászok Szebenben a szász ispán, úgy a székelyek Udvarhelyen a székely ispán elnöklete alatt külön nemzeti gyűléseket tartottak, melyeken ügyeiket egymástól lényegesen különböző saját törvényeik és szokásaik szerint intézték. Mi úgy tudjuk, hogy Erdély ezen három nemzetének közönsége csak 1437-ben az erdélyi paraszt lázadás

¹⁾ Hunfalvy, Magyarország Ethnographiája. 379. l. — A székely ispán (Sicularum Comes) czímet, mint mindenki tudja, nem csak az erdélyi fejedelmek viselték, hanem ő felsége a magyar király teljes czímében ma is viseli.

következtében a kápolnai gyűlésen szövetkezett legelőször egymással s ekkor alkotta meg az uniót, a későbbi erdélyi fejedelemség közjogának alapkövét. Mi hiteles adatokból azt tanultuk, hogy 1442-ig, mikor Ujlaki Miklós erdélyi vajda, macsói bán és temesi ispán vajda társával Hunyadi János szörényi bánnal és temesi ispánnal együtt viselte a székely ispánságot is, soha királyaink a vajdai és székely ispáni tisztet azon egy személyre nem ruházták, soha addig erdélyi vajda székely ispánnak nem nevezte magát. Forgassa végig bárki is gróf Lázár Miklósnak »A székely ispánok és alispánok a mohácsi vészig« című, valódi alapossággal írt munkáját, ezt a napfénynél világosabban kiderítve láthatja.

Mi oklevelekből azt is tudjuk, hogy a királyok által kinevezett székely ispánok, sőt még azok alispánjai közt sem volt soha senki, ki székely vérből származott volna. A saját ősi törvényei és szokásai szerint élő székelység kormányára, a székely nemzeti haderő élére, királyaink mindig született magyart neveztek ki, még pedig a legelőkelőbb főúri családok tagjai közül. Így viselték a székely ispánságot, ezen fényes zászlós úri tisztet, a Losonczi Bánfiak, a híres Laczkok, a Kanizsai, Perényi, Maróti, Marczali, Bebek, Kusalyi Jakes, Csáki, Ujlaki, Hunyadi, Rozgonyi s más főúri magyar családok ivadékai.

Ha Hunfalvy az oklevelek e csalhatatlan bizonyosságát figyelemre méltatta volna, — pedig az ezt igazoló okleveleket ismerhette, — bizonyosan

nem számította volna »a régibb székelyek« közzé Bogomért, Szoboszló fiát, ki IV. Béla 1235-iki oklevele szerint a székelyek ispánja és hadnagya (comes et ductor Siculorum) volt, s ezen székely ispán szláv nevét nem hozta volna föl azon érvek közt, melyekkel bizonyítani törekszik, hogy »a mostani székelységnek egy része tehát szláv eredetű.«¹⁾ Az oklevelek ugyanis azt igazolják, hogy ez a szláv nevű Bogomér, Szoboszló fia, mint általában valamennyi székely ispán, magyarországi főúr, azon felföldi törzsökös birtokos nemzetség tagja volt, melyből a maig is virágzó Szentiványi család vette eredetét.

Nem foglalkozom tovább a Hunfalvy által megalkotott s csalhatatlanul igaznak hitt és hirdetettős székely történelmi rendszer egyes apróbb tévedéseinek földerítésével; azt hiszem, hogy az elfogulatlan olvasót sikerült meggyőzőnöm arról, hogy ezen rendszer alapköve, az a hypothesis, hogy a székelyek magyar király által Szent László kora után koronai birtokra Magyarország különböző vidékeiről telepített határőrök maradékai, hiteles oklevelek, tagadhatatlan történelmi adatok s jogtörténelmi tények bizonyosságával össze van törve, és így az arra épített egész rendszernek is össze kell omlani. Ítélje meg a tudományos világ, hogy helyesen járt-é el Hunfalvy, midőn a krónikáinkban már a XII. század elején a székelyek eredetéről följegyzett nemzeti hagyományt, — melyben hitem

¹⁾ Hunfalvy, A székelyek 47. l.

szerint több történelmi igazság nyer kifejezést, mint Hunfalvy minden okoskodásában és gyanítgatásában, — hiú koholmányak, feneketlen mesének bélyegezte, s a magyar történelmi tudomány csarnokából mint dohos pókhálót ki akarta seperni? Itélje meg a közönség, hogy a Hunfalvy és iskolája által a székelyek eredetéről, telepítvényes voltáról csalhatatlan igazság gyanánt hirdetett tan csakugyan oly tiszta, olyan meggyőző erejű igazság-é, hogy ezért az igazságért kénytelenek legyünk félre dobni, meg kelljen vetnünk és tagadnunk az ősidőktől firól fira örökölt s a nemzet közhitévé vált hagyományt?

Az én meggyőződéseim szerint, melyet adatokkal, oklevelekkel, jogtörténelmi tényekkel igazoltam, a magyar tudományosság a székelyek Hunfalvy által hirdetett eredetének kérdése fölött bizvást napirendre térhet. Az igazságnak döntő ereje van, az kivívja és fönntartja magát, mert szilárd alapon, a történelmi tények bizonyosságán nyugszik; ellenben a legelméssébben kigondolt hypothesisek mulékony szivárvány gyanánt elenyésznek. *Opinionum commenta delet dies.*

VI.

A székelyek régi törvényei
és szokásai.

A székelyek régi törvényei és szokásai.

(Megjelent: Az erdélyi muzeum-egylet bölcselet-, nyelv- és történelemtudományi szakosztályának kiadványaiban. IV. köt. 3. füz. Kolozsvár, 1887.)

A székelyek eredetéről, kiket a nemzeti hagyomány Attila kúnjai maradékainak hirdet, tudósaink különféle véleményeket s hypothesiseket állítottak föl; legújabban Hunfalvy Pál, a székelység hún eredetét tagadva s a nemzeti hagyományt alaptalan mesének bélyegezve, azt a szerinte kétségbe sem vonható tételt hirdeti csálhatatlan igazság gyanánt, hogy a székelyek Sz. László vagy valamelyik utána következett magyar király által Magyarország különböző vidékeiről Erdély keleti részébe, koronajóságra, határőrzés végett szállított királyi telepítvényesek. ¹⁾

Hogy ezen már Schlözer által fölvetett s Hunfalvy által bővebben fejtegetett hypothesis, melynek igazolására legkissebb történelmi bizonyság sem hozható föl, tarthatatlan, a napfénynél világosabban bizonyítják a székelyek régi köz- és magánjogi törvényei s törvényes szokásai, melyek a magyar

---

¹⁾ Hunfalvy, Magyarország ethnographiája 299—304. l. és Ugyanő, A székelyek 44—49. l.

királyság keletkezése után Magyarországról határ-örökül szállított királyi telepítvényesek közt századok folyamán érvényben nem lehettek volna, s melyek eredete a keresztyénséget és királyságot megelőzőtt ősmagyar nemzeti élet korára vihető és viendő vissza.

E szempontból fogom vizsgálni a régi székely alkotmányos törvények és szokások némely pontjait, melyekről kézzelfoghatólag bebizonyíthatónak tartom, hogy nem lehettek volna életben és gyakorlatban, ha a székelység királyi telepítésnek köszönhette volna eredetét, alkotmányát, köz- és magánjogait.

I. A székely nemzeti gyűlés. Erdélyben a vármegyék területét bíró magyar nemesség, a XII. században betelepített s a szebeni ispánságban önálló területtel megadományozott szászság, és a saját földén őseitől örökölt szabadságában élt székelység, küiön-külön nemzeti gyűléseket tartott, melyeken ügyeit saját törvényei szerint intézte. A székely nemzeti gyűlés hatásköre azonban lényegesen különbözött, s jóval többre terjedt ki, mint akár a nemesség, akár a szászság közgyűlésének hatásköre; a mennyiben a székely nemzet gyűlése maga választotta a székelyföld legfőbb törvényszékének tagjait, azokat eljárásukért feleletre vonta, s ha vétkeseknek találta, örökös számkivetésre s minden ingó vagyonuk elvesztésére ítélte, még pedig oly teljes hatalommal, hogy az ily elítéltnak a király sem adhatott kegyelmet.

Az 1505-iki udvarhelyi székely nemzeti gyűlés

végzésében olvashatjuk: »Mi az egész székely földének lakosi és minden székeknek akármicsoda renden lévői . . . meghihatatlanképpen örökösön mindenféle lakóitól országunknak hogy megtartassék, elvégeztük és elrendeltük, hogy az Udvarhely és Keresztúr székin lakó székely atyafiaknak az elsői között négy embereket, és ugyanazon széken lakó lófejek között tizenháromat, a mi székely országunknak régi bevett auctoritásából és hatalmából bírának és az igazságnak kiszolgáltatásának véghezvitelére rendeltünk, kik egy summában lesznek tizenheten, a kik minden székekben és országokban akármilyen renden levő székelyeknek személyeket és képeket viseljek.« Rendelkezik azután a gyűlés, hogy a megválasztott bírák a gyűlés színe előtt esküt tegyenek, hogy mindenkinek részrehajlatlanul igazságot fognak szolgáltatni, »melyet, ha megcselekszenek, igen jó; ha hol pedig nem, melyet Isten távoztasson, ha a bírák között valamelyik, Istenét elfelejtván és a maga idvességét is hátra hagyván, vagy könnyörgésért, vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamely felé kitérne, az olyan mindjárt örök számkivetésre sentenciáztassék, a mellett minden ingóbingó marháit és örökségeit is elveszesse, és annakutána, mint olyan hamis hitű és lelkiismeretbeli és névbeli személy, székely országunkban ne maradhasson és lakhassék. Az olyan is pedig, valaki az olyan hamis hitű számkivetetteknek haza jövésében, vagy megmaradásokban fáradna és munkálkodnék, hasonló számkivetésre, mint olyan em-

bereknek oltalmazója íteltessék.»¹⁾ Az 1506-iki agyagfalvi nemzeti gyűlés pedig, hogy a székely földön ez időtájban gyakran kitört pártütéseknek és lázongásoknak elejét vegye, ily végzést hozott: »ha pedig valaki közöttünk, vagy az elsők vagy a lófejűek között, vagy a tisztviselők között, a mint előbb megírók, pártütést vagy arra való gyűlést tenne, vagy cselekedni meggyőzöttetnék: akkor mindjárt, mint igaz tagtól elszakasztatott és közönséges végezésünknek rontója, ki közöttünk méltatlan és nemzetünknek árulója, minden tisztességét és becsületét elveszesse; ne is légyen azután soha szabad törvényben venni, semmi tisztet ne is viselhessen, és itt székely országban soha ne is lakhassék; mindazáltal, ha mi öröksége leszen, az ő igaz örökösire maradjon; ²⁾ és az ilyeneknek, mint hitetleneknek, senki a fejedelmen kívül gratiát kegyelmet ne adhasson, hanem ha az egész székelység egyenlő akaratból, és minden ingó-bingó marhája prédára, kapsira hányattassék, és maga örök számkivetésre üzettsék. Ha pedig ilyen árultatásban a köznép között való találtatik, az is hasonlóképen számkivetésre vettessék és minden javai prédáltasának el; annak is fejedelmen kívül senki kegyel-

¹⁾ Székely Oklevéltár. I. köt. 306. 307. l.

²⁾ Az agyagfalvi gyűlés e szerint eltörölte az udvarhelyi gyűlés egy évvel azelőtt hozott végzését, mely az örök számkivetésre ítelt bírónak nem csak ingó vagyonát, hanem örökségét, melyet az ősi törvény szerint székely ember még hűtlenség és fejvesztés esetében sem veszthetett el, elkobzandónak határozta.

met ne adhasson, hanem csak az egész szé-
kelység.¹⁾

Látjuk ezen végzésből, hogy az agyagfalvi gyűlés, a mellett, hogy az örök számkivetésre ítélt árulókra és pártütőkre nézve a nemzeti gyűlés kegyelmezési jogát föntartja, a király ugyanily jogát is elismeri. Hogy azonban a székely földön a volt a gyakorlat által szentesített ősi törvény, hogy a király a nemzeti gyűlés által örök számkivetésre vagy halálra ítélt bűnösnek kegyelmet nem adhattott, kitetszik II. Ulászló király 1499-ben kelt okleveléből, melyben a székelyeknek ősz időktől fogva gyakorlatban volt régi törvényeit és jó szokásait, melyeket a székelyek pontokba foglalva elébe terjesztettek, kiváltságlevél alakjában kiadta és megerősítette. Ennek ide vonatkozó pontja így hangzik: »Továbbá ezentúl a székelyek senki házát földűlni ne merészeljék, sem senkit közzülök saját hatalmuknál fogva (*propria auctoritate*) a székely ispán tudta nélkül halálos büntetésre ne ítélhessenek, örökös hűtlenség bélyegének terhe nélkül.²⁾ Továbbá, midőn a székelyek közzül valaki, bármiféle segélybe bizakodva, az ország ellen (*contra rempublicam*) és a község jólléte ellen magánosan vagy valamely széken új rossz törvényeket hozna be, vagy a községet jogaiban vagy vagyonában sértené, vagy elnyomná, vagy a székely jogokat, jó szokásokat és igaz törvényeket, melyek a székelyek jó és közön-

¹⁾ Székely Oklevéltár, I. köt. 315. l.

²⁾ Világos ebből, hogy 1499. előtt mi volt a székelyeknél a törvényes gyakorlat.

séges állapotját illetik, megzavarni merészkednék, és a szék bírái által törvényesen megintetve sem akarna a tiltott útról letérni s azok ítélete ellen rugódoznék, akkor azon egyes szék bírāja, a sértettnek vagy elnyomottnak egyszerű, de méltó és okszerű panaszára, tartozzék azon szék közönségét bizonyos helyre és napra azonnal összehívni, és ha a dolog ellátására és eldöntésére az a szék magában nem lenne elégséges, más székekből is hívjon össze; mikor pedig szükséges találna lenni, Udvarhely szék kapitánya, a főemberek meghagyásából (ex mandato seniorum) hívja össze a három rendbeli székelyek közönségét, s miután az a panaszokat s a vádakot kihallgatta s az ügyet eldöntötte, a felek az ítéletet az ispán elé vihessék, és az ispán akaratja és megkeresése nélkül senkit közönségesen vagy magánosan személyében vagy vagyonában háborgatni és károsítani ne merjenek. S ha az ispán látja és elismeri, hogy jó és igaz ítéletet hoztak, tartozzék azon ítéletet helybenhagyni, vagy pedig az ügyet újra átvizsgálhassa és új ítéletet hozhasson. És ha valamely székelyek a föntebbiek ellen bármiben vétnének, fejökkel és ingó vagyonukkal lakoljanak. Ha pedig valamely a föntebb leírt módon számkivetett vagy törvényesen elítélt gonosztevők a királyi felséghez vagy a főpap és zászlós urakhoz folyamodnának, a királyi felség méltóztatni fog az ispánnak és a székelyeknek iratni, a dolgot nekik tudtokra adni, s ezt az ügyet, vagy a vétket és kihágást tőlök megtudakozni; és ha a királyi felség, a dologról értesülve, a vétket

vagy kihágást nem nagy fontosságúnak látandja, s a vétkesnek kegyelmet akarand adni, ily kegyelmet magok a székelyek megegyezése nélkül is szabadon adhasson: mert nem volna tisztességes dolog, hogy a királyi tekintély útja el legyen zárva, és a király senkinek kegyelmet ne adhasson, ha csak őket előbb meg nem kereste. Ha pedig a királyi felség úgy látandja, hogy a vétek és kihágás nagy és súlyos, az ilyeneknek aztán ő felsége se adjon kegyelmet.*¹⁾

Kétségtelen ebből, hogy II. Ulászló a székely nemzeti gyűlés ősi hatáskörének némi megszorításával törekedett a kegyelmezési jogot a székely ispán és a nemzetgyűlés meghallgatása után a trón számára biztosítani: de hogy az így föntartatni kívánt királyi kegyelmezési jogra a székelység már maga II. Ulászló korában mily kevés tekintettel volt, mutatja az 1505-iki udvarhelyi nemzeti gyűlés végzése, mely, mint láttuk, nem csak a gyűlés által választott bírákra, ha törvénytelenül járnának el, hanem még azokra is, kik azok érdekében fáradoznak, örökös számkivetést, tisztesség- és becsületvesztést, ingóságaik földülését, sőt az ősi székely birtokjog sérelmével örökségeik elvesztését is szabta büntetésül.

¹⁾ II. Ulászlónak a székely nemzet régi törvényeit és szokásait megerősítő levelét, a bécsi cs. kir. államlevéltárban lévő XVI. századi másolat után, melynek másolatát Károlyi Árpád volt szíves velem közölni, a bevezetés és záradék elhagyásával kiadta dr. Kolosvári Sándor és dr. Óvári Kelemen, Monumenta Hungariae Juridico-Historica. Magyarországi jogtörténeti emlékek. I. köt. 2—7. l.

II. Ulászló főntebb idézett rendelkezését, min az ősi székely törvénykezési eljárással ellenkezőt a székely nemzeti gyűlés magára nézve kötelezőnek nem ismerte el s régi hatáskörében magát az által korlátoztatni nem engedte. Igazolja ezt II. Ulászló királynak 1508-ban Perényi Imre nádorhoz, Szentgyörgyi és Bazini gróf Péter országbíróhoz, egyszersmind erdélyi vajdához és székely ispánhoz, és Somi Józsa temesi ispánhoz s alföldi kapitányhoz intézett parancsa, melyben meghagyja, hogy Szentgyörgyi Tóth Miklóst, kit a három rendű székelyek bizonyos ügyben magok elé idéztek, de a ki betegsége miatt akkor a gyűlésben nem jelenhetett meg s kinek fia János, a székelyek által kihirdetett tilalom ellenére, hogy senki közzülök az erdélyi vajda szolgálatába ne álljon, a vajda udvari emberévé lett, s a kit ezért a székelyek magok közzül kirekesztettek és számkivetésre ítélték s egyszersmind Benefalva és Kisfalud nevű birtokait minden ingó és ingatlan vagyonával együtt elfoglalták, igtassák vissza elfoglalt javaiba, s azután a feleket rövid határidőre idézzék meg, hallgassák ki s tegyenek köztök igazságos ítéletet.¹⁾ Hogy Szentgyörgyi Tóth Miklós számkivetése alkalmával a székely nemzeti gyűlés (universitas regni Siculorum) a benefalvi és kisfaludi lakosokat, mint a kik azelőtt székely joggal éltek, Szárhegyi Lázár András elnöklete alatt szabad székelyekké tette, azaz régi szabadságukba vissza-

---

¹⁾ Székely Oklevéltár I. 317. l.

helyezte,¹⁾ látjuk Szapolyai János erdélyi vajda és székely ispán Székely-Vásárhelyt 1519-ben kelt leveléből, melylyel ezen benefalvi és kisleludi lakosokat, mint néhai Szentgyörgyi Tóth Miklós egykori székely jobbágyait, vagy földön lakóit, annak fia Szentgyörgyi Tóth János részére visszaitélte.²⁾ De ez a levél egyszersmind azt is bizonyítja, hogy II. Ulászló királynak 1508-ban kiadott parancsa tizenegy esztendeig nem ment teljesedésbe.

Mennyire ragaszkodott a székelység ahhoz a századok gyakorlata által vérévé vált büntető eljáráshoz, melyet II. Ulászló 1499-ben a királyi kegyelem által enyhíteni kívánt volna, kitetszik abból, hogy midőn 1519-ben a székelyek előkelői Szapolyai János erdélyi vajdával és székely ispánnal Prásmáron szerződést kötöttek, hogy jövőben a székely földön minden pártoskodást és lázongást meg fognak akadályozni, s eskü alatt fogadást tettek, hogy ezentúl a székely ország szabadságát és törvényét (*libertatem et legem Regni istius Siculicalis*) egy szívvel lélekkel fogják védelmezni, elhatározták, hogy a szék törvényes ítélete ellen rugódozó lázongók ellen köz erővel fölkelnek, s azokat azonnal, ha megérdemlik, fejük vesztésével, vagy vétkök mivoltához képest házaik földülésével, ingó vagyonuk zsákmányra hányásával vagy számkivetéssel fogják bün-

¹⁾ Szárhegyi Lázár András 1506-ban elnökölt az agyalfalvi székely nemzeti gyűlésen, s így Szentgyörgyi Tóth Miklós számkivetése s az általa elnyomott székelyek földszabadítása 1506-ban történt.

²⁾ Székely Oklevéltár I. 344. l.

tetni, s kimondották egyszersmind, hogy a ki az ily lázongók ellen föl nem kelne, azonnal feje, ingó vagyona, tisztessége és becsülete vesztésében marasztaltassék el, s éppen úgy, mint a lázongó, mindenütt halálra üldöztetve számkivetessék, és a székelyek közt a vajda és székely ország kegyelme nélkül soha többé ne lakhassék.¹⁾

A székely szabadság elnyomói, a régi törvények és szokások megrontói ellen még a XVI. század közepén is gyakorolta a székely nemzeti gyűlés a régi szokásos büntető eljárást. Az akkor élt Oláh Miklós esztergomi érsek bizonyossága szerint ugyanis a székelyek, »midőn megtudják, hogy valaki közzülök az ország és a közjó ellen valamit vétett, vagy alattomosan szabadságuk ellen törekszik, melyet a világ minden vagyonánál méltán többre becsülnek, vagy látják, hogy közönséges parancsukra az ellenség ellen nem kelt föl és nem jelent meg, minden vagyonát zsákmányra hányván házát földig rombolják, és ha kézre keríthetik, megölik.«²⁾ Ugyanezt mondja Oláh Miklós kortársa s az érseki székben utódja Verancsics Antal, ki a székely nemzeti gyűlés képét így adja: »A gyűlésre fegyveresen jönnek össze, a főemberek (potiores) körbe ülnek, a többiek nagy lármával zajongva állanak körülük, s szorgosan tiltakoznak, hogy nem fogják helyeselni, ha netalán

¹⁾ Székely Oklt. I. 357. l. — A vajda Szapolyai János, ki egyszersmind székely ispán is volt, mint ilyen, a székely nemzeti gyűléssel együtt adhatott kegyelmet a számkivetett székelynek.

²⁾ Nicolai Olahi Hungaria et Attila. 197. l.

olyasokat határoznának, a mik nekik nem tetszenek. És ha ott mindnyájok akarata ellen valamit végeznek, olykor ki is törnek, de csak az indítványozón, a kinek munkálkodása vagy megátalkodottsága következtében estek valami szokatlan teher alá, töltik ki boszujokat, akképen, hogy annak házat mindnyájan tömegesen megrohanják s földig rombolják. És ha netalán valaki olyan ujitást tervezne, a mi szabadságuknak ártalmára lenne, azt fegyverrel is üldözik, s ha elfoghatják, a gyűlés színe előtt megölik.«¹⁾ Említi a székelyek ezen ősi szokását, sőt azt maga részéről is szentesíti, Mátyás király 1473-ban Mérai Magyar Balázs erdélyi vajdához intézett parancsában, melyben rendeli, hogy ha a székelyek főemberei közt találkoznának olyanok, a kik a lóföket és a gyalogokat ősi szabadságuk ellenére pénzdóztatással merészelnék terhelni, »azok azonnal az ő szokásuk szerint minden javaikból forgattassanak ki.«²⁾

Székely földön a szándékos gyilkos még a XVI. század közepén is halállal lakolt s ettől őt a király kegyelme sem menthette meg. A székely nemzet 1555-ben Udvarhelyen tartott gyűlésében összeírt s I. Ferdinánd király akkori vajdái Dobó István és Kendi Ferencz által megerősített régi tör-

¹⁾ Verancsics Antal összes munkái. I. köt. 146. l., ki azt is megemlíti, hogy »a kiknek házaik pedig földülták, ha meggyőződnek, hogy vétköket megbánták, mindnyájan köz erővel építik föl és velök kiengesztelődnek.«

²⁾ Illi eo facto iuxta consuetudinem ipsorum omnibus bonis evertantur. Székely Oklt. I. 220. l.

vényeinek 37-ik czikke így szól: »szántszándékkal való halálért a gyilkos meghaljon; a vajda urak kegyelme, még a király is meg ne oltalmazhassa a peres ellen.«¹⁾

Mennyivel keményebbek voltak a székely nemzeti gyűlés által a vétkesekre szabott s királyi kegyelem által sem enyhíthetett büntetések a Magyarország többi részeiben alkalmazott büntetéseknél, láthatjuk abból az egyességlevélből, melyet Szentgyörgyi és Bazini gróf János, mint a király által a Kézdi, Sepsi és Orbai székek főemberei és községe közt folyt viszályok eligazítására kiküldött bíró, Háromszék Zabolán tartott gyűléséből 1466-ban kiadott, s melynek egyik pontja azt tartja, hogy ha a Kézdi, Sepsi és Orbai szék 12—12 esküdt bírása közzül, kiknek egy harmada a főemberek (seniores), két harmada a község (communitas) közzül választandó, valaki a részletesen megállapított törvénykezési eljárás ellen dolgoznék, vagy valakinek jogait tudva eltitkolná vagy meghamisítná, az igazságnak ez ügyben megtartott kinyomozása után, »méltó legyen az országlakosok köz szavazatával (azaz a székely nemzeti gyűlés által) megnyuzatásra és bőrénék szalmával való kitömetésére ítéltetni.«²⁾

¹⁾ A n e m e s s z é k e l y n e m z e t n e k c o n s t i t u t i ó j i. Pest, 1818. 45. l.

²⁾ *Communi Regnicolarum voto dignus sit excoriacionis crimine condemnari et cutis eius straminibus impleri.* Ezen igen nevezetes oklevelet Eder után töredékesen közöltem, *S z é k e l y O k l t.* I. 205. 206. l.; később eredetijét Brassó város levéltárában megtaláltam s egész terjedelmében lemásoltam.

Helyesen írta tehát a székelyekről a Mátyás korabeli Thuróczi, »hogy erkölceikben keményebbek«, ¹⁾ s Bonfini, hogy »még most is megtartják keményebb erkölceiket és sokban különböznek a többi magyaroktól«; ²⁾ jól mondja a XVI. század közepén élt Oláh Miklós esztergomi érsek: »A székelyek még a mi időnkben sem felejtették el ősi erkölceiket és scythiai szabadságukat«, ³⁾ valamint érsek utódja Verancsics Antal: »erkölceik nem éppen miveletlenek, de még most is scythiai nyereséggel viselik magokat, s csaknem minden szokásaikban, törvényeikben, életmódjukban a vallást kivéve különböznek a magyaroktól.« ⁴⁾ Mi pedig a fentebb előadott kétségbevonhatatlan adatok bizonyossága után bátran kimondhatjuk, hogy a székelység, melynek nemzeti gyűléseiben a vezérek korabeli ősmagyar nemzetgyűlések jogkörét századok során át föntartva szemlélhetjük, mely tör-

¹⁾ In moribus severiores. Thuroczi, Chron. Hung. Schwandtnernél *Scriptores rerum Hung.* köt. 78. l. l.

²⁾ Severiores adhuc mores retinent, multumque a caeteris Ungaris differunt. Bonfini, *Rerum Ung. Decades.* Lipsiae. 1774. 108. l.

³⁾ Hac quoque tempestate Siculi veterum morum ac libertatum Scythicarum necdum obliti sunt. Nicolai Olahi *Hungaria et Attila.* 198. l.

⁴⁾ Mores penitus incultos non habent, verum qui Scythicam adhuc praeserunt cruditatem, omnique pene consuetudine, legibus ac vitae institutis ab Hungaris, religione excepta, discrepant, ne lingua quidem omni ex parte, quum veterum more loquuntur, similes. Verancsics munkái. I. köt. 144. l.

vényeiben és szokásaiban a magyaroktól annyira különbözött, magyar király által Magyarországból Erdélybe szállított telepítvény teljességgel nem lehetett.

II. A székelyek személyes szabadsága. A székelyek közt vagyonosságuk szerint három rend volt: főemberek (seniores, potiores, primores), lófők (primipili, equites) és gyalogok (pedites, pixidarii), kiket közönségesen közembereknek, községnek (communitas) is neveztek. Ez a három rend azonban nem képezett zárt testületet, s valamilyen a főember, ha vagyonában megfogyatkozván kellő számú emberrel nem szállhatott táborba, lófővé, a lófő, ha szegénysége miatt lovon nem szolgálhatott, gyaloggá szállott alá, úgy a közember, ha megvagyonosodott, a lófők, a lófő pedig a főemberek rendjébe emelkedhetett, a katonai szemlék alkalmával, a székely ispán tudtával.⁴⁾ Személyes szabadságára nézve mind a három rendbeli székely teljesen egyenlő s kivétel nélkül nemes volt, s a magyar korona területén minden székely, ki szabad székely vérből való származását igazolta, a nemesi jogokat mindenütt élvezhette s tetteleg élvezte is.

A szabadságért élő haló népnek rajzolja a székelységet Bonfini e szavakkal: »a szolgaságot ki nem állhatják, mint a kik annyira imádják a sza-

⁴⁾ Lásd Mátyás 1473-diki már idézett parancsát, mely a lófők és gyalogok öszeírása s az egyik rendből a másikba való átléphetés iránt is rendelkezik. Székely Okt. I. 220. l.

badtságot, hogy készebbek volnának meghalni, mint adót fizetni.«¹⁾ Verbőczi törvénykönyve szerint, mely a régi törvényekből és szokásokból szerkesztett s királyi szentesítést nyert, az erdélyi székelyek mind kiváltságos nemesek, »kik teljesen különböző törvénnyel és szokással élnek, a hadi dolgokban a legtapasztaltabbak, s a kik a régiek szokása szerint törzsek és nemek s a nemek ágai szerint osztják magok közt az örökségeket és tisztségeket.«²⁾ »Mindnyájan nemeseknek kívánják magokat tartatni, — írja Oláh Miklós, — mint a kik a régi húnok maradványai. Nem is híjában ügyelnek arra, hogy a szabadság azon kiváltságával éljenek; mert senkit nem túrnak magok közt, hogy szabadságban fölöttök legyen. Közöttük a legkisebbnek ugyanazon szabadsága van, mint a legnagyobbnak.«³⁾ Hasonlóan mondja Verancsics, a mint a székelyeknek Attila húnjaitól való származását elbeszéli: »ez a székelyek eredete, innen van szabadságuk, mely szerint az évi adófizetéstől s a szolgaság tartozásaitól tökéletesen mentesek és szabadok.«⁴⁾ Valósággal a székely főember és a lófő, valamint a lófő és a gyalog vagy közember közt csak a táborozási kötelezettség módjában és a tisztségek vérség szerint való viselésének jogában volt, de a személyes szabadságra nézve nem létezett különbség.

¹⁾ Libertatis impatientissimi, quippe qui usque adeo libertatem colunt, ut mori, quam tributa solvere malint. Bonfinie. h. 108. l.

²⁾ Verbőczi, Decretum Tripart. III. rész 4. czim.

³⁾ Oláh, Hungaria et Attila 195. l.

⁴⁾ Verancsics munkái I. köt. 144. l.

Székelynek és szabadnak lenni, mindaddig, míg János Zsigmond 1562-ben a székely fölkelés vérbe fojtása után az ősi székely alkotmány megromlásával a fegyverrel levert székely községet szabadságától meg nem fosztotta s a jobbágyságra súlyosztott székely köznép egy részét híveinek el nem adományozta, teljesen egyértelmű volt. Igazolja ezt maga Nagy Lajos király, ki midőn 1346-ban a Szabolcs vármegyébe telepedett Sényői Pál és rokonai székelysége iránt kétség támadt, ez ügyben az esztergomi és egri káptalanokkal vizsgálatot tartatott, és miután a vizsgálatból azok valódi székelysége kiderült, őket igaz és kétségtelen székelyeknek elismerte, még pedig úgy, hogy ez iránt kiváltságlevelet fölmutatni sehol ne tartozzanak, és a hol nekik tetszik, szabadon lakhassanak.¹⁾ Vajon így járt volna-e el a király, ha a székelyek, mint Timon, Pray, Schlözer és Hunfalvy véli és hirdeti, valamelyik magyar király által határörökül telepített gyarmatosok voltak volna? S ha ezt fölteszszük is, vajon hihetőnek, megfejthetőnek tarthatjuk-e, hogy a száz meg száz ezer főnyi székelység, melyet a király bizonyosan nem telepíthetett volna át a magyar nemesek közzül Erdélybe, fejenként nemesi szabadsággal élhetett volna; a mit pedig a törvény szava s az élet bizonyosága szerint kétségbe vonni nem lehet. Hiszen oly nemesi szabadságot, a milyen a székelyeket a magyar korona egész területén meg-

¹⁾ Székely Okl. I. 52. l. — Székely szabadságról királyi kiváltságlevél e korban nem létezett s jogilag nem létezhetett.

illette, még a IV. Béla által hazánkba telepített kúnok sem élveztek soha, a kik pedig személyökre nézve szabadok s a király zászlaja alatt szolgáló fegyveresek voltak, de a királytól nyert földért, éppen úgy mint az erdélyi szászok és a szepesi németek, évi bér (census) fizetéssel tartoztak.

III. A székelyek táborozási kötelezettsége. A székelyek, mint mindnyájan egyiránt szabadok, fegyverrel tartoztak az országot védelmezni, s mint az ország nemesei fejenként kötelesek voltak a királyi seregben szolgálni: az ő táborozási kötelezettségek azonban éppen nem volt azonos a határőri szolgálattal, sőt attól lényegesen különbözött. Az erdélyi három nemzetnek az általános fölkelésre nézve hozott s Mátyás király által 1463-ban megerősített szabályzata a székelyekre nézve így rendelkezik: »A székelyek régi szokásuk szerint az ország hadseregébe (ad exercitum generalem) nemzetök két harmadát tartoznak küldeni, egy harmada minden eshetőségre fönnmaradván. Összehívásuk pedig a fölkelésre történjék vagy vérbe mártott karddal, vagy azon székelyek ispánjának levelével, vagy a vajda úréval, ha az egyszersmind székely ispán is. Midőn azonban a szükség azt kívánja, hogy a nép rögtön fölkeljen, minden szék kapitánya dobokkal és száldobokkal s az előre kijelölt s tűzhalom nevezetű helyeken meggyújtott máglyákkal hívja össze a népet, s a ki erre össze nem gyűlt, fejét veszítse. Hogy pedig akár a fölkelésben, akár a hadjáratban hiba ne legyen, minden szék kapitánya tartozik béke idején, s nem is igen

ritkán, a fegyverek és egyéb hadi készület fölött szemlét tartani.«¹⁾

Oláh Miklós szerint, — ki a székelyekről szóló tudósítását János király idejében, tehát 1540. előtt írta, — a székelység ekkor már annyira szaporodott, »hogy midőn háborújok támadt, könnyen összeírhattak és táborba vihettek ötvenezer fegyveres embert, sőt többet is.«²⁾ Oláh ifjabb kortársa Verancsics Antal azt írja a székelyekről, hogy »ma harmincezer embert vihetnek táborba, a nélkül, hogy házaikat védelem nélkül hagynák. Többnyire lovon katonáskodnak, semmi hadi készülettel, semmi katonai ékességgel nem tünnek föl, hanem számukba és régi vitézségökbe bizakodva keményen harcolnak. Nem tárogatóval, hanem kürttel adják a hadi jelt, s ha a dolog jókor ütközetre nem kerül, a táborozást megúnva lassanként elszélednek.« Táborozási kötelezettségeket pedig így írja le: »midőn a királyok háborút indítanak, kötelesek saját költségükön hadba menni, azonban, ha igen régi szabadságukat megtartják, különböző állapottal. Mert ha keleti vagy éjszaki ellenséggel, vagy a haza határai közt kell hadakozni, mindnyájan fejenként fegyvert fognak, s a háborút abba nem hagyják, míg vége nem szakad; ha nyugati ellenséggel van háború, tized részöket küldik, s tizenötöd napon túl nem is maradnak táborban; déli ellenség ellen fele részök megy s addig állja a harcot, a meddig csak bírja. Ez időben az ország romlásával ők is némi kárt vallottak szabad-

¹⁾ Székely Okl. I. 198. l.

²⁾ Oláh, Hungaria et Attila. 195. l.

ságukban, a mennyiben a veszedelemben forgó hazának gyakran kénytelenek voltak segítségére menni, még pedig ott, a hol a szükség kívánta.«¹⁾

A székelység ősidőktől fogva gyakorlatban volt hadi szolgálatát, mely már Verancsics korában a XVI. század közepén a kényszerítő szükség miatt némi változást szenvedett, a legrészletesebben leírja II. Ulászló király 1499-ben a székelyek részére kiadott kiváltságlevelében, melylyel azoknak ősi törvényeit és szokásait megerősíti. »Midőn a királyi felség, — így szól az oklevél, — kelet felé azaz Moldva ellen személyesen indul háborúba, akkor az összes székelyek, lovagok tudniillik és gyalogok, fejenként tartoznak táborozók módjára ő felsége egész serege előtt járni, és ő felsége országának határain kívül tizenöt napig saját költségükön bevárni az ütközetet, s azután visszajövet a királyi sereg mögött járni.²⁾ Továbbá midőn ő felsége azon keleti részek felé a maga képét (suam personalem praesentiam) küldi hadakozni, akkor a székelyeknek éppen fele tartozzék a föntírt módon táborozni. Továbbá midőn ő felsége dél felé, azaz a havaselvi részek ellen személyesen indul háborúba, akkor az összes szé-

¹⁾ Verancsics munkái. I. köt. 144., 145. l.

²⁾ E szerint a székelyek, mint a besenyők is, az ország hadseregének előhadát és utóhadát képezték. Így mutatják őket együtt, mint a Lajta mellett 1146-ban vívott ütközetben a derék magyar sereg előcsatározóit, hazai krónikáink. Mellesleg megjegyezve ez is arra mutat, hogy a székelyek nem egy vérből származtak az Árpád alatt beköltözött honfoglaló magyarsággal.

kelyek, tudniillik lovagok és gyalogok, éppen fele tartozik hasonlóan tizenöt napig ő felsége országának határain kívül az ütközetet bevárni, menet ő felsége serege előtt, visszajövet annak mögötte járva; mikor pedig azon havaselvi részek felé a király képe folytatja a háborút, akkor a székelyek ötöd részökkel tartoznak szolgálni és táborozni. Továbbá végre midőn a királyi felség a nyugoti részek felé személyesen indul háborúba, akkor a székelyek tartoznak minden tiz telkes székely részéről egy-egy zsoldost ő felsége szolgálatára küldeni; ha pedig azon részek felé ő felsége képe folytatja a háborút, vagy ő felsége az északi részek felé személyesen fog háborúba indulni, a székelyek huszad részökről tartoznak egy-egy zsoldost küldeni. És a sereg ily kirendelésekor mindegyik székből kötelesek a főemberek közzül egy kapitányt adni. A táborozás föntírt módja azonban úgy értendő, hogy ne legyen ellenkezésben ezen ország s annak erdélyi részei mostani szükségével és fenyegető veszedelmével; hanem a székelyek az idő mivolta és a körülmények szüksége szerint mindaddig tartozzanak táborozni és hadakozni, s addig ne is élhessenek föntebb megírt szokásaikkal, míg az ország bajai lecsendesedtével s megszűntével és az ellenség visszavertével az egész ország állapotjában a béke és nyugalom vissza nem térend. Mert, mint látnivaló, naponként új meg új veszedelmek és szükségek támadnak és állnak elő, s minthogy az újonan elő állott szükség új intézkedést és tanácsot kíván, azért teljességgel nem akarjuk, hogy ezen engedélyünk a

mostani szükségnek ellenére legyen. Ezen kívül pedig az eddig mondottakon túl tartozzék a székelyek közönsége, minden az erdélyi hazát bármely oldalról fenyegető háborúban, ő felsége vagy az akkori vajda vagy ispán fölszólítására és parancsára, a lehető legszebben fölfegyverkezve fölkelni, a mint eddig is szokásban volt, sőt tartozzék a haza védelmezésére folytonosan őrködni (invigilare); a miért azon székelyek minden adózás vagy bármi más fizetés alól föl vannak mentve, és mint igazi nemesek Magyarország dicső királyai által nemesi kiváltságban részesítették. Továbbá, midőn a táborozó székelyek kirendelésének és számuk meghatározásának kell történni, az azon székelyek ispánja által a székelyek főembereivel együtt történjék, s azok együttesen tartozzanak az efféle hadi népet fölkelteni; úgy azonban, hogy az ispán vizsgálja meg és szabja meg, hogy mindegyik székely kapitány és főember házában hány embert hagyhat azok szolgálatai, érdemei s az idő szüksége szerint; nem azért, mintha a királyi felség ezt köteles volna megtenni, hanem hogy annál készebbekké tétessenek a királyi szolgálatra, s ebből láthassák, hogy a király kegyét kiérdemelték. Miután pedig a táborozók a királyi felség tisztje kezébe átadattak, ha némelyek közzülök megszöknének, vagy a királyi felség seregében zavart támasztának, az ilyenek fejüket veszítsék s ingó javaik a királyi felségre és tisztjeire szálljanak. A ki pedig az ily táborozásból megátalkodva honn maradna, vagy a seregbe beállani vonakodnék, az ilyeneket ispánjok a székelyek főembereivel együtt büntethesse és bírsá-

golhassa meg. Továbbá az említett hadkirovások (limitatiók) és hadkiállítások alkalmával a székely főemberek és zsellérek vagy embereik, a kik magoknak a főembereknek a földén laknak, s más igen szegények is, a kiknek tudniillik három forintot érő ingóságuk nincs, valamint a városok és mezővárosok, tudniillik a székely székek főhelyei, bármily más táborozás alól fölmenthetők, hanem midőn az ellenség az erdélyi részeket támadta meg s abban kárt tett, abban az esetben azok is tartozzanak a székely ispán kirovása szerint táborba szállani.¹⁾

Azt hiszem, nem szükséges vitatnom, hogy a székelyek ezen honvédelmi kötelezettségéből azt kiolvasni, hogy a székelyek a király által telepített határőrök voltak, s mint Hunfalvy képzei, határőri szolgálatuk fejében kapták és birták volna a koronától földjeiket, teljességgel nem lehet; mely esetben valódi nemesi jogokat nem gyakorolhattak, s a magyar nemesnél, sőt a legelső zászlós úrnál is hasonlíthatatlanul erősebb birtokjoggal, melyet mindjárt ki fogok mutatni, bizonyosan nem dicsekedhettek volna.

IV. A székelyek birtokjoga. A székelyek, a mint személyökre nézve mindnyájan szabadok voltak, úgy földjüket örökség (haereditas) jogán tökéletes tulajdonúl birták; örökségeiket, bármelyik rendhez tartoztak is, mindnyájan, a székekben pedig a tisztségeket (a hadnagyságot és bíróságot) nemek

---

¹⁾ Monumenta Hung. Juridico-Historica I. köt. 7—9. l.

és ágak sorrendje szerint évenként fölváltva osztották magok közt.¹⁾

A Kovachich által a bécsi cs. államlevéltárból közlött XVI. századi jegyzékben olvashatjuk: »Ezek az összes három rendű székelyek örökségeiket úgy bírják, mint igazi nemesek, s nincs is joguk a főembereknek vagy lófőknek a község fölött uralkodni, hanem ha örökölt tisztségeknél fogva, mely őket évenként az alább megnevezett hat nem szerint megilleti, melyeknek huszonnégy ága van.«²⁾ S hogy a székely főrendű és lófő családok tagjai a székekben a tisztségeket egészen az 1562-iki támadásig s a székely szabadságnak erre következett megrontásáig a hat nem huszonnégy ága szerint évenként fölváltva viselték, bizonyítja az az 1557-ben magyar nyelven hártýára írt s a gr. Rhédey család levéltárában fönmaradt jegyzék, melyben 1491-től 1515-ig, tehát a 24 ág szerint 24 évre terjedő időszakra, föl vannak jegyezve Maros szék főhadnagyaí és főbírái, s ki van jelölve, hogy mely évben, melyik nem melyik ága jogán, kik viselték a főhadnagyi és kik a főbírói tisztet.³⁾ Látjuk ebből, hogy a székelyek az ősrégi vérségi rendszert, mely úgy a ka-

¹⁾ Per tribus et generationes atque lineas generationum, antiquorum more, haereditates ac officia inter sese partiuntur et dividunt. Ver b ő c z i III. rész. 4. cím.

²⁾ Székely Oklt. II. 80. l.

³⁾ Székely Oklt. II. 139. l. — Hasonl. a Maros széki hadnagyság és bíróság viselésének a 6 nem 24 ága között évenként fölváltva következő sorrendjét, mely 1548-ban kelt, de a melyben a hadnagyk és bírák névszerint nincsenek fölemlítve. U. ott II. 78. l.

tonai, mint a polgári életben a magyarok közt is a királyság fölállítása előtt teljes erejében volt, egész 1562-ig, tehát akkor is fönntartották, midőn az 1239-ben betelepített kúnok, kik IV. László 1279-ben kelt kiváltságlevele szerint hasonlóan törzsek és nemzetségek szerint választották kapitányaikat és bíráikat, ezen ősrégi nemzetségi szervezetet már rég elvesztették s király által kinevezett kapitányok alatt állottak. Ha a székelyek Magyarország különböző vidékeiről valamelyik magyar király által szállított telepítvényesek voltak, hogyan keletkezhetek volna közöttök azok a nemek és ágak, melyeket név szerint ismerünk s melyeknek Magyarországon semmi nyoma, s hogyan viselhették volna ezen Magyarországról beköltözött telepítvényesek előkelői a székekben a katonai és polgári hivatalokat: midőn mindenki tudja, hogy Magyarországon a Sz. István korában életbe lépett átalakulás után soha senki semmiféle katonai vagy polgári tisztséget a közjogi tekintetben megszüntetett s csak a magán birtok jogára szorított nemzetségi rendszer vérségi jogán magának nem követelhetett s nem viselhetett, hanem a királyság főtisztjeit, a zászlós urakat, a várak és vármegyék ispánjait, Sz. Istvántól fogva mindig a király nevezte ki.

A székely jogtörténelem a napfénynél világosabban bizonyítja, hogy a székely örökségben királyi jog nem létezett. Székelyföldön a király, az 1562-iki székely lázadás leverése után Segesvárt kelt országgyűlési végzés előtt, senkinek egy talp alattnyi földet sem adományozhatott, s nincs egyetlen

egy oklevél sem, mely a király adományozási jogát az 1562-diki törvényt megelőző időkre igazolná.¹⁾ A magtalanul elhalt székely öröksége vérrokonaira, ha azok nem voltak, a szomszédokra, sőt az Aranyos széki bogáthi praediumban, mely pedig csak a XIII-dik században a székelyek betelepédése által vált királyi várjószágból székely földdé, egész 1848-ig ősi szokás szerint a legelső foglalóra, arra szállt, ki az örökös nélkül elhalt székely birtokába az ekét legelőbb bele vetette. Székely örökség nem hogy magszakadás, de még hűtlenség s fölségsértés esetében sem szállott s nem szállhatott a királyi kincstárra: mert a székely örökség birtokjoga nem királyi adományban gyökerezett, mert a székelyek királyaink által is elismert birtokjoga régibb eredetű, mint a magyar királyi trón.

¹⁾ Hogy az Andrássy családnak csíki jószágokra szóló adománylevelei, melyeket hiányos másolat után némely tudósaink tévedve állítottak 1550-ben kelteknek, valósággal II. János király által 1569-ben voltak kiadva, s hogy Szapolyai Jánosnak, még mint erdélyi vajdának 1521-ben kelt levele, melylyel az 1519-iki székely lázadásban részt vett Balaskó János és Imre s Becz Imre csíki székely főemberek, mint hűtlenek, némely jószágait az Aporoknak adományozta, nem székely örökségek, hanem vármegyei területen fekvő nemesi jószágok, és így törvényesen elkobozhatók s eladományozhatók voltak; valamint azt is, hogy II. Lajos király a Kézdi széki szentléleki várat és tartozandóságait nem a székely törvények ellen, hanem jogosan adományozta Szapolyai János erdélyi vajdának, minthogy Szentlélek, mint királyi végvár, királyi birtok és így adományozható volt, megvitattam és bebizonyítottam »Az Andrássy család 1569-diki csíki adományleveleiről« című értekezésemben. Sz á z a d o k. 1875. 429—449. l.

Székely földön közönségesen elismert s a törvényes gyakorlat által szentesített jogi elv volt, hogy székely ember, kivéve a hűtlenség esetét és a bűnügyeket, fejét sem, jószágait pedig soha sem vesztheti el (*Siculus demptis casibus note infidelitatis et causis criminalibus nec caput, bona vero nunquam solet amittere.*¹⁾ Így mondja ki ez elvet a Majlád István vajda és székely ispán által 1535-ben tartott vajdai törvényszék a Gyergyai Lázár testvérek által kiscaludi székely örökségek iránt folytatott perben hozott ítéletében. S ez elvet János király is elismerte és szentesítette az által, hogy jóllehet ő maga még mint vajda koboztatta el Lázár Jánostól és Ferencztől, kik a fölkelt székelyek élén ellene harczoltak, a kiscaludi székely örökséget s adományozta 1521-ben Szentgyörgyi Tóth Jánosnak, s jóllehet később az ezen örökségért pert folytatott testvérek egyikét Ferenczet, mint Ferdinánd király párthívét, 1536-ban az ő vajdája Majlád István mint hűtelent lefejeztette, még is 1538-ban saját elnöklése alatt Székely-Vásárhelyt tartott törvényszékén helybenhagyta az említett vajdai ítéletet, mely, mint mondja, »az ország dicséretes törvénye és szokása szerint volt hozva« s visszaítélte a peres székely örökséget az életben maradt testvérnek, az egykor

¹⁾ *Verböczi* törvénykönyve szerint is *Tripart. Pars III. tit. 4.* a székely, ki ellen a székely ispán előtt hozott lőben járó ítélet 24 márkára, mely ugyanannyi forintot tesz, terjed, örökségeit elmarasztalva s elítélve sem vesztí el, hanem azok örököseire s rokonaira száílanak. »*Caput etiam, demptis casibus notae infidelitatis et causis criminalibus, salvum praeservabit.*«

hűtelen Lázár Jánosnak, és ezzel egykori vajdai adományának törvénytelenységét ünnepélyesen elismerte. ¹⁾

Hogy a király 1562. előtt, mikor kezdődött a levert székely község adományoztatása, megkíséرتette székely földön jószágot adományozni, arra csak egyetlen egy esetet tudok. I. Károly a Kászon széki Lok nevű havasi völgyet, mint magtalanul elhalt emberek birtokát, kedvelt hívének, a székely eredetű Apor fiának, Sándornak adományozta. Azonban hiában adta ki két ízben is a gyulafehérvári káptalanhoz intézett igdató parancsát s azt 1324-ben harmadszor is hiában újította meg: mert a csiki székelyek, László hadnagygyal élükön, a beigtatásnak ellene mondtak, s jóllehet a király elé idézve meg sem jelentek s ezért a királyi törvényszék által el is marasztaltattak, ősi öröküket a törvénytelen adományozás ellenére még is megtartották, úgy, hogy az Aporok soha ezen kászoni jószág birtokába nem juthattak. ²⁾ Ha a székelyek, mint Hunfalvy állítja, koronajószágokra szállított királyi telepítvényesek voltak, vajon a köztök magtalanul elhaltak jószágai nem szállottak volna-é vissza törvényesen a koronára, s ez esetben a csiki székelyek, kik az eladományozott földet sajátjoknak állították s meg is tartották, merészelhettek volna-é s birtak volna-é sikerrel daczolni a hatalmas király parancsával?

---

¹⁾ Lásd bővebben kifejtve »Egy székely örökségi per 1535—1538-ban« című értekezésemben. S z á z a d o k. 1875. 592—622. l.

²⁾ Székely Okl. I. 42. l.

A székely örökség nemek és ágak jogán szállott át, a székely jogokat csak székely vérből származott ember élvezhette. A király, ki Magyarországon nemességet, jószágot, tisztséget, czímet és rangot osztogathatott, székely földön, 1562. előtt, sem jószágot nem adományozhatott, sem senkit székely joggal, mely a vérséggel járt, kiváltságlevelle által föl nem ruházhatott. Székely földre a király, minthogy a székekben a tisztségeket a főemberek és lófők nemek és ágak szerint osztották és viseltek, tisztet sem nevezhetett, kivéve az egy székely ispánt, ki a saját törvényei szerint élő székelységet a magyar koronához kapcsolta, s közöttök a király képét viselte, s kit éppen ezért, mint az ország egyik zászlós urát, a királyok mindig a legelőkelőbb főúri magyar családok ivadékaiból, és soha sem született székelyek közzül állítottak a székely nemzeti haderő élére. Megkísértette ugyan V. István, ugyanaz, a ki a kézdi székelyeknek a tordai vár Aranyos melléki földjét, a későbbi Aranyos széket, adományozta, hogy kedvelt híveit, Lőrinczet és Lestárt, székely joggal ruhazza föl, megengedvén, hogy a telegdi székelyek (azaz Udvarhely szék) szomszédságában fekvő két örökölt helységöket, Szederjest és Szentkeresztet (a mai Szász-Kereszturt, németül Kreutzot), a telegdi székelyek törvénye szerint birhassák és használhassák, ezen két falut kivette az erdélyi vajda hatósága alól, s parancsot adott a telegdi székelyek közönségének, hogy Lőrinczet és fiát s maradékaikat fogadják bé magok közzé. Ezen törvénytelen parancsnak azonban sikere nem

lett, s azt 1279-ben V. István fia IV. László király hiában írta át és adta ki újra megerősítve: ¹⁾ mert a jogaikat ismerő s megvédni biró udvarhelyi székeltek az említett két helységet soha kebelökbe nem fogadták. Szederjes maradt, a mi volt, vármegyei, Szász-Keresztur pedig királyföldi terület: mert birtokosai s lakosai, mint nem székely vérből valók, királyi parancsra székeltek nem lehettek. Ha a székeltek Sz. László kora után koronajósra telepített határőrök voltak volna, lehetségesnek tartjuk-é, hogy az ismételt királyi parancsral daczolhassanak, s lett volna-é joguk, lett volna-é érdekek meg nem engedni, hogy egy pár szomszéd helység határa földjökhez csatoltassék, illetőleg a határőrség területébe kebelezessék, s így velök a határőri kötelezettség terhében osztozzék?

V. A székeltek adómentessége és az ökörsütés. A székeltek, mint mindnyájan egy iránt szabadok és fegyverrel szolgálók, sem a királynak, sem senkinek másnak semminemű adófizetéssel, semmi szolgálattétellel nem tartoztak, csak bizonyos ünnepélyek alkalmával voltak kötelesek a királynak mintegy önkénytes ajándékul minden telek után egy-egy ökröt adni, a mit, minthogy az ily ökrökre a király bélyegét sütötték, ökörsütésnek neveztek.

¹⁾ IV. László ezen parancsa két eredeti példányban maradt fenn; egyik a m. tud. Akadémia kézírattárában s onnan van közölve *H a z a i O k m á n y t á r* VI. köt. 243. l., a másik hibátlanabb példányt Segesvár levéltárában találunk, s az arról vett másolat meg van saját gyűjteményben.

A székelyektől a király részére ökrökben járó jövedelem legrégibb emlékezetét az esztergomi érsekiség 1254. és 1263-iki kiváltságleveleiben találjuk, melyek szerint a király részére a székelyektől és oláhoktól ökrökben, juhokban s más állatokban szedett jövedelem tizede az esztergomi érseket illette.¹⁾ Említve van a székelyek adómentessége s ökörsütése az udvardi (udvarhelyi) királyi várhoz tartozott Oláhfalu oláh lakosai részére Venczel király által 1301-ben adott kiváltságlevélben is, melyben az áll, hogy ezen oláhok, kik a vár részére tartoztak gerendát, zsendelyt s fát szállítani, gyalog szolgálatot tenni s az udvardi egyháznak a szokott képét fizetni, »a székelyek módjára, a kik között élnek, mindennemű adózástól örökre mentesek legyenek, kenézöknek azonban adják meg, a mivel annak tartoznak; azt sem hallgatván el, hogy az ökörsütéstől mentesek legyenek.«²⁾ Világosan elismeri a székelyek adómentességét Mátyás király többször idézett 1473-iki parancsában, mely szerint »tudva van, hogy a mi hű székelyeink sem nekünk sem embereinknek örök időktől fogva soha semmiféle pénzfizetéssel teljességgel nem tartoztak, hanem csak önkéntes és készséges ajándékaikkal a mi és más fölséges magyar királyok házasságának és fiaik születésének örömmünepére, valamint jövedelmeik arányában a tőlök jött és hozzájuk küldött követ-

¹⁾ Fejér, Cod. Dipl. Hung. IV. dar. II. köt. 384. l. és IV. dar. III. köt. 133. l. s innen Székely Oklt. I. 13. 14. l.

²⁾ Székely Oklt. I. 30. 31. l.

ségek költségére, a mint azt kiváltságlevelél alakjában szerkesztett más levelünkből bővebben megérthetitek.«¹⁾ Bonfini is tudja, hogy a székelyek, »kik a szabadságot annyira imádják, hogy készebbek lennének meghalni, mint adót fizetni, Magyarország királyainak soha sem akartak adót fizetni, s arra hogy ezt tegyék, semmi erőszakkal nem lehetett őket kényszeríteni. A mi időnkben pedig csak kéressel és a király kegyével birattak arra, hogy a dicső Mátyásnak némelykor házanként egy-egy ökröt adjanak.«²⁾ A XVI. század elejére vonatkozva írja Oláh Miklós a székelyekről: »Adót senkinek, sem a királynak sem másnak nem fizetnek, azon kívül hogy midőn Magyarország királya megkoronáztatik, vagy megházasodik, vagy fia születik, fejenként egy-egy ökröt adnak a királynak. De ezt is többnyire nagy nehezen teszik meg, a mint az én időmben is atyám kárával történt. Midőn ugyanis Tomori Pál Ulászló király parancsára, fia Lajos születésekor,³⁾ ezen székely ökrök sütésére, (mert a királynak ajándékozott ökrökre bélyeget sűtnek), egy csapat katonával kiküldetett, és segítségére atyám Oláh István is küldött tizenhat lovast, a mint Pál

---

¹⁾ Székely Okl. I. 220. l. — E parancsban Mátyás azt, hogy a székelyek, mint más hiteles adatokból bizonyos, a király koronázásakor is tartoztak ökörsütéssel, nem említi, hihetőleg azért, mert miután e tartozásukat rég lerótták, neki e czímen ökröt adni többé nem voltak kötelesek.

²⁾ Bonfini e. h. 1774. kiad. 108. l.

³⁾ II. Lajos született 1506. jul. 1-én.

a nemzet szokása szerint a királynak járó ökröket követelte, minthogy a székelyek ebben a dologban akadékoskodtak és ellene törekedtek, kénytelen volt velök megütközni. Ki is, minthogy a székelyek sokan lévén erősebbek voltak, seregével, mely ötszáz lovasra s többre is ment, legyőzve s leve-retve, ha jól emlékezem, húszt sebet kapott. Mely ütközetben katonái közzül sok elesett, nagy részök pedig mindenéből kifosztva nagy bajjal szaladhatott haza, kik közt atyám három katonája is elesett, a többiek pedig félig összevagdálva jöttek haza.«¹⁾ Verancsics megemlítvén, hogy már az ő korában, a XVI. század közepe táján, a székelyek adómentessége csorbát kezdett szenvedni, azt írja, hogy »a régi törvény szerint mindegyik királynak csak háromszor adtak ökröt, tudniillik minden család vagy, a mint ők mondják, minden kapu egy-egy ökröt; a király koronázásakor, lakodalomkor és első fia születésekor, ha pedig a helyett leánya született, a harmadik adótól föl voltak mentve. Most mellözve olykor a régi szokást, mintegy segedelem gyanánt, a király kívánságára, a haza megtartása érdekében nem vonakodnak többször is adni.«²⁾ I. Ferdinánd királynak az összes székelység követeinek kérelmére 1554-ben kiadott kiváltságlevelében olvashatjuk, hogy »jöllehet az összes székelyek a legrégebb időktől fogva, mikor őseik Attila vezérlete alatt országunk erdélyi részeibe jöttek és

---

¹⁾ Oláh, Hungaria et Attila. 196. l.

²⁾ Verancsics munkái. I. köt. 145. l.

ott meglepedtek, Magyarország dicső királyai a mi elődeink által minden adótól vagy pénzrovatal fizetésétől mindig teljesen mentesek és szabadok voltak és igazi nemességgel éltek, azt kivéve, hogy mindegyikök a magyar királyok koronázása, lakodalma és első szülött fia születése idején egy-egy ökröt adott a királynak: még is nem régen ezelőtt néhai Fráter György váradi püspök, ki a fenséges Izabella királyné után őket és Erdélyt kormányozta, különféle fogásokkal és mesterkedéssel arra kényszerítette őket, hogy részint a török adó rovására, részint az említett királynénak adandó pénzsegélyre bizonyos összeget fizessenek, miből régi szabadságuknak és nemességöknek igen nagy sérelme történt. « Megerősítvén azért a székelyek régi szabadságait, megengedi, hogy » nekünk semmi adóval vagy pénzfizetéssel ne tartozzanak, hanem régi szabadságaikban és jogaikban, melyekkel éltek, békésen tartassanak és maradjanak meg, úgy azonban, hogy mind azt, a mit a hajdani dicső királyoknak, a mi elődeinknek, az ökrök fejenként való kirovásában, vagy mint közönségesen nevezik ökörsütésben, régtől fogva mindig a szokott időekben megadtak, nekünk és örököseinknek s utódainknak a magyar királyoknak ezután is mindig megadni tartozzanak. ²⁾ Teljesítették is e tartozást a székelyek I. Ferdinánd részére mindjárt 1555-ben, midőn az összes székekből a szék tisztjeinek s a király kiküldött biztosainak nagyon is bőven osztogatott ajándék-ök-

²⁾ Székely Ökl. II. 112. 1.

rökön kívül majdnem négyezer darab ökröt szolgáltatott a kincstár számára. ¹⁾

Milyen volt a törvényes eljárás és gyakorlat az ökörsütés alkalmával, mely a hagyomány szerint Maros-Vásárhely mellett szokott történni, a hol a király emberei az egész székely földről összehajtott ökröket megbélyegezték, látjuk II. Ulászlónak a régi székely törvényeket és szokásokat megerősítő 1499-iki leveléből. »Mindegyik magyar király törvényes koronázására, — mond ez oklevél, — tartozék a székelyek közönsége egy-egy ökröt fizetni minden telkes székely részéről; úgy hogy a mondott ökrök kirovása vagy fölajtása idején mindegyik székely tartsa meg a maga ökrei felét magának; úgy hogy a király embere az ökröket egymástól szerencsére (ad fortunam) szétverve tartozzék megfelezni, s a kiéi az ökrök, az válaszsza magának először a fele részt, s azután a király embere a megmaradt fele részből választhasson egy ökröt a királyi felségnek. Továbbá a királyi felség első lakodalmára minden telkes székelytől a föntirt módon egy-egy ökör szedessék. Továbbá a királyi felség első szülött fia keresztelőjére minden telkes székely fizessen egy-egy ökröt a föntebb előadott módon. Továbbá az efféle ökrök szedésekor az ispán vagy a király biztosai bírálják meg és lássák meg, kiknek kelljen az ily ököradástól menteknek lenni, hogy a királyi

¹⁾ Ezen tudtomra legutolsó ökörsütésre vonatkozó hivatalos jegyzékek és jelentések eredetiben megvannak a budai kamarai levéltárban, s közölve lesznek a Székely Oklevéltár III-dik kötetében.

felség ebben kárt ne valljon. Továbbá a királyi felség által közzéjük rendelt ispánnak első megjelenésére, a hét székely székből egy-egy lovat, azaz az egész közönség hét lovat tartozzék adni, melyek mindegyike annyit érjen, hogy az ispán azon a lovon tisztességgel szállhasson táborba.* ¹⁾

Gondolni sem lehet, hogy a székelyek, ha király által koronajószágra telepített határőrök voltak, hogyan élvezhettek volna a királylyal is szemben ily adómentességet, midőn tudjuk, hogy az Erdélybe s Szepesbe koronajószágokra vagy királyi, királynéi városokba telepített bármily nemzethez tartozó gyarmatosok a király földjéért évi bért (census) tartoztak fizetni.

VI. A fiúleányság. A székely ember öröksége, ha fia volt, arra szállott, s a fiú leánytestvérének csak rendjéhez illő kiházásítással tartozott. Ha pedig a székelynek fia nem, csak leánya maradt, az a régi székely törvény szerint fiúvá vált, fiúleánynya s atyja örökösévé lett.

Abban a végzésben, melyet Vizaknai Miklós erdélyi alvajda és Vingárti Geréb János görgényi várnagyok, mint Hunyadi János kormányzó által

¹⁾ Monumenta Hung. Juridico-historica I. köt. 9. 10. l. — A székely ispánnak a 7 szék részéről ajándékba adandó 7 hadi paripáról csak itt találunk emlékezetet. Megjegyzem, hogy a XVI. századi másolatban vagy talán annak olvasásában, bizonyosan hiba történt. Ezen mondatban ugyanis, »quorum (equorum) q u i n q u e tantum valeant« kézzel fogható s a következő szavak által igazolva van, hogy eredetileg quinque helyett q u i c u n q u e állott; a mondat csak így ad helyes értelmet.

Maros székbe rendelt bírák, a székelyek közönségének Maros-Vásárhelyt 1451-ben tartott gyűlésében a szék tisztjeivel és 24 táblabírájával együtt hoztak és adtak ki, »az összes székelyek dícséretes törvénye és régtől fogva helyeselt szokása szerint« egy értelemmel örökre érvényes szabályul van kimondva és megállapítva, hogy a székely örökségben az elévülés harminczkét esztendő, s a ki az alatt törvényes lépéseket nem tett, örökre hallgatni tartozik. Az örökösödés sorrendje pedig ekként van megállapítva: »Ha két testvér bármikor is hajdan régi időben székely örökségében egymástól megkülönbözött és megosztzott, akkor utódaik, kik egymás után kölcsönösen örökösödnek, azon székely örökségeket így tartoznak bírni és tartani, hogy mind addig, míg rokonságuk egyik ágában fiúörökösök élnek, azon leányörökösök a fiúörökösök sérelmére, míg a fiúörökösök életben vannak, az ily örökségbe magokat ne árthassák; ha pedig az ily fiúörökösök kihalnak, és a leányörökösök őket túlélik, a rokonság főntebb írt másik ágából való fiúörökösök, míg amazok élnek, az ily örökségnek ama félre szállott azon részébe ne árthassák magokat, hanem ha mind a két nemű örökösök kihaltak, csak akkor kelljen az említett örökségeknek a rokonság természet szerinti másik ágára szállani.«¹⁾

Az 1555-ben Udvarhelyen tartott nemzeti gyűlésen összeírt s Dobó István és Kendi Ferencz erd. vajdák és székely ispánok által megerősített régi

¹⁾ Székely Oklt. I. 163. l.

székely törvények 20—23. czikke a székely örökösödésről s a fiúleányságról így rendelkezik: »20. Valamely embernek fia, leánya vagyon, az örökség a fiat illeti, de úgy, hogy a fiú a leányt, kiki a maga székének törvénye szerint, kiházasítsa belőle. 21. Ha két férfiú egy ember gyermeke, egyiknek fia, a másiknak leánya vagyon, a leány olyan örökös az atyja örökségében, mint a fiú (azaz: a leány *fictione juris* fiúleánynyá vált s mint ilyen örökössé lett). 22. Valamely embernek két leánya vagyon, fia nincsen, atyjoktól maradott örökségek egyaránt illetik őket, de úgy, hogy a kisebbik választhasson a lakó helyben, de úgy, hogy a másiknak hozzá hasonló legyen, egyaránt öröködhessenek benne; ha pedig a kisebbik a nagyobbiknak hasonlót nem adhatna, tehát az örökség két felé osztassék. (E szerint mind a két leány fiúleánynyá s egyenjogú örökössé lett). 23. Valamely embernek két leánya vagyon, egyik leánynak fia, a másiknak leánya vagyon, a leány is olyan örökös az atyja jószágában mint a fiú (azaz: a fiúleány leánya is fiúleánynyá lesz); de ha a leánynak (t. i. a fiúleánynak) fia és leánya léssen, a fiú a leányt kiházasítja belőle (azaz: a székely örökség ismét fiújózággá válik).«¹⁾ A leány e szerint csak akkor örökösödött a székely örökségben, ha fiúörökös nem maradt, s ez esetben őt a törvény tette fiúleánynyá és így örökössé.

Magyarországon a fiúörökös nélkül elhalt magyar nemesnek a koronára visszazállandó jószá-

1) Székely nemzet constitutiói. Pest, 1818. 42—43. l. és innen Székely Oklt. II. 120—121. l.

gában a leányt csak a király tehette örökössé, illetőleg nevezhette ki fiúleánynya. A székelyföldön, hol a törvény tette a leányt fiúvá s örökössé, a király ezt a jogot nem gyakorolhatta és soha nem gyakorolta: mert királyi jog a székely örökségben nem volt, s az nem hogy megszakadás de még hűtlenség esetén sem szállhatott a koronára. Ez pedig azt mutatja, hogy a székely birtokjog nem a koronától származott s a székelység koronajószágára szállított királyi telepítvény nem lehetett.

VII. A tetemre hívás és halálújtás. A tetemre hívásnak még az ős pogány korból eredt szokását, — melynek Magyarországon, hol Szent István korától fogva ezen ősi törvénykezési eljárást a tüzes vas és forróvíz próbája helyettesítette, nyomát sem találhatni, — az ősi intézményeihez, a vérségi rendszerhez s régi szokásaihoz ragaszkodó székelység tartotta fenn, s gyakorolta törvényes tisztviselői a királybírák által még a XVII. században is.

Állott pedig ez a szokás abból, hogy ha székely földön valakit megöltek, s a gyilkost nem lehetett tudni és kinyomozni, a halott rokonai panaszára azon helység lakosai, melynek határában történt a gyilkosság, tartoztak a hely színén megjelenni s a gyilkost, ha tudták, megnevezni és kiadni, ha pedig ezt nem tehatték, kezöket a temetetlenül hagyott halott fejére téve ünnepélyesen meg kellett esküdniök, hogy sem magok nem bűnösök, sem a gyilkosról nincs tudomásuk. A ki az esküt letenni vonakodott, vagy a kinek keze alatt, míg esküdött,

a holt testből a vér megindult és folyni kezdett, azt a bíróság bűnösnek nyilatkoztatta, halálra ítélte és így a halált mintegy megújította.

Kétségtelen, hogy valamint ezen pogánykori ős szokásnak, úgy a keresztyénséggel együtt hazánkban is gyakorlatba jött istenítéleti eljárásnak, az a hit volt az alapja, hogy a hol a földi bíró az igazságot föl nem deritheti s a bűnöst ki nem nyomozhatja, ott isten az ártatlant csudatétellel is fölmenti, ellenben a bűnöst csudatétellel is, a tetemre hívásnál a halott vérenek megindulásával, elítéli. De az is bizonyos, hogy a tetemre hívás pogány szer-tartása mellett sokkal könnyebb helyzete volt a vád-lottnak, vagy gyanúsítottnak, ki magát ünnepélyes esküjével tisztázhatta, mint a középkori keresztyén ordaliáknál, melyekben a tüzes vasat megmarkolva s kezét forró vízbe dugva kellett, és csak keze sér-tetlen maradásával lehetett ártatlanságát igazolni.

A tetemre hívást, mint a székelyeknek a ke-resztyénséghez nem illő szokását, említi s mint ilyen örökre eltörrendőnek határozta az 1594. febr. ha-vában Gyula-Fehérvártt tartott országgyűlés végzése. »Miért hogy — mond a törvényczikk — a székely-ségnek nagyobb része donatiók alá vettetett, kiket donatariusok bírnak,¹⁾ az királybírák pedig, az ő hasznokat keresvén, a régi köztök való absusokat akarnák követni, és külömbkülömbféle törvéntelen-séggel akarják őket éltetni, t. i. a tetemre való

¹⁾ Székely földön adományos birtokosok csak az 1562-diki fölkelés leverése után János Zsigmond korában keletkeztek.

hívás, a halálújítás, gyilkosságról való hűtfeladás és több effélék, kik nem keresztyének közzé illendők, hogy a holt testet addig el ne hagyják temetni, míg nem a szegény siralmas és keserves atyját, anyját, vagy atyjafiait meg nem saczczoltatják és rajtok fizetést nem vesznek: végeztük azért országúl, hogy afféle abusosok generaliter az székelység közzül tolláltassanak, és az mint az nemesség közt az lakságon az községet szokták törvénnyel éltetni, az ura tegyen törvént jobbágya felől.«¹⁾

A törvény tehát kimondta a pogány szokás, a tetemre hívás örök eltörlését, de a törvény csak holt betű maradt, azt az ősi törvényeihez s századok gyakorlata által szentesített szokásaihoz ragaszkodó székelység közt nem lehetett végrehajtani. S éppen ezért az erdélyi törvényhozás szükségesnek látta a visszaélésnek bélyegzett tetemre hívás ellen a tilalmat több mint ötven esztendő múlva 1649-ben megújítani. Ezen megújított országgyűlési végzést megerősíti az 1653-ban a régi erdélyi országgyűlési végzésekből szerkesztett s helyben hagyott törvénykönyv, az *Approbatae Constitutiones* III. része 76. czímének 9-ik czikke és V. rész 54-ik rendelete, melyeknek elseje az 1594-iki, másodika az 1649-iki országgyűlés végzésére hivatkozva ugyanazon szavakkal mondja, hogy: »a gyilkosságnak casusában az a régenten bejött keresztyénséghez nem illendő szokás»

---

¹⁾ Erdélyi országgyűlési emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. III. köt. 453. l.

mely miatt a holttestek sok ideig föld színén tartattak, úgy mint a mely mondatott tetemre való hívásnak és ugyanakkor való hitfeladásnak, azért való fizetéssel együtt, viszont a mely halálújításnak hívatatik, mind ezek a székelység közzül in perpetuum tolláltattak.«

Az idézett törvényekben mint visszaélés van megróva a holt test hosszas ideig temetetlen hagyása s a keserves felek által a bíróság részére teendő fizetés, a megsaczczottatás, mely nélkül a tetem fölszabadítása s eltemetése meg nem történhetett. Ez a fizetés, a székelyek régi törvénye szerint három forintban megállapítva, az eljáró bírót illette, s ha a gyilkost ki lehetett nyomozni s halállal lakoltatni, annak vagyonából volt megveendő, de ha a gyilkos vagyonából nem telt, a keserves félnek kellett azt megfizetni, »A kit megölnek tetememelésben, — mond az 1555-ben összeírt régi székely törvények 82-dik czikke, — három forint a bíróé; ezt a gyilkoséból fizetik: de ha azon meg nem vehetné is, az övéből (t. i. a keserves fél vagyonából) meg kell fizetni.«¹⁾

Az 1653-ban szerkesztett erdélyi törvénykönyv harmadszor is kimondta a keresztyénséghez nem illő tetemrehívás és halálújítás örökös eltörlését, de a törvény tartalma a székely nép vérévé vált szokását nem egyhamar bírta kiirtani. Udvarhely széken ugyanis a tetemfelszabadítás, mely a

¹⁾ Székely nemzet constitutiói. 50. l. s innen Székely Okl. II. 126 l.

tetemre hívásnál szokásos bírói eljáráshoz tartozott, egészen 1740-ig gyakorlatban volt; mint kitetszik az ezen szék helyhatósági statutumainak, melyeket azon szék 1740. febr. 6-ikán tartott főtörvény-széke megerősített, 16-ik czikkéből, mely így szól: -A tetemfelszabadítást ne a keserves, hanem a gyilkos javaiból fizessék meg a régi usus szerént, vagy ugyan penitus tolláltassék.«¹⁾

E rendelkezés mutatja, hogy már ekkor ezen régi szokás, melyet maga Udvarhely szék főtörvény-széke is a visszaélések miatt csak föltételesen nyilvánított föntarthatónak, kihaló félben volt. Nem is találjuk többé nyomát; Mária Terézia korában azt a székely földön is a rendes büntető törvénykezési eljárás váltotta föl.

Ezt a pogánykori büntető eljárást, valamint a föntebbi pontokban kiemelt köz- és magánjogi törvényeiket, alkotmányos intézményeiket, melyekhez hasonlók magyar földön csak a vezérek korában léteztek, s melyek a magyar királyság alkotmányától, törvényeitől s joggyakorlatától oly lényegesen különböznek, a székelyek a XI. vagy XII. században, mint Hunfalvy állítja, Magyarországról beköltözve magokkal nem hozhatták, s bátran kimondhatjuk, hogy a székely köz- és magánjog a magyar királyi trón fölállítását s a magyar alkotmány átalakítását megelőző korban gyökerezik, s a saját nemzeti életet élt székelység szelleméből székely földön fejlődött ki.

---

¹⁾ Székely nemzet constitutiói. 133. l.

VII.

A zöld ág, mint a székely főtisztek
jelvénye.

A zöld ág, mint a székely főtisztek jelvénye.

(Megjelent: »Századok« 1889. 3. füz.)

Hogy a székely földön 1562-ig, a székely fölkelés leverése után Segesvárt tartott országgyűlésig, melynek végzése a székelység ősi alkotmányát és jogait tetemesen megnyirbálták, valamint az örökségeket, úgy a székekben a tisztségeket, a hadnagyságot és bíróságot, nemek és ágak szerint osztották, tudjuk Werbőczy Hármaskönyvéből (III. rész 4. cím).

Mily sorrendben váltotta föl egymást Maros széken a 6 székely nem 24 ága a 24 éves forduló alatt a főhadnagyi és főbírói tiszttel viselésében, láthatjuk az 1491-től 1515-ig terjedő lajstromból, mely 1557-ben volt összeírva s évről évre megnevezi a szék főhadnagyait és főbíráit.¹⁾

Azt is tudjuk, hogy a székely székekben a főhadnagyok és főbírák mellett voltak évenként az illető nemből és ágból választott lófők, kik a főtisztekkel együtt ítéltek, azokkal a hivatal tisztjében és jövedelmében osztoztak, s hogy ezen tisztviselői személyzetet nevezték együttesen »ág népé«-nek.

¹⁾ Székely Oklevéltár II. köt. 139—143. l.

A Bernáld Ferencz árvái nevében a Maros széki mező-madarasi és fekete-pusztabeli lófő-székelly örökség dolgában II. János királyhoz 1569. körül fölterjesztett feljebbezés ugyanis tiltakozván a királyi tábla ítéletének azon pontja ellen, mely azt rendelte, hogy az árvák ág népével bizonyítsák örökségük jogczímét, hogy tudniillik azokat az ág népe részébe adta az háznak possessorának,« kimutatja, hogy a királyi tábla teljesen félre értette Werbőczy Hármas Törvénykönyvének a székely örökségek és tisztségek osztásáról szóló pontját, mely szerint a székelyek »per tribus et generationes, atque lineas generationum, antiquo more, hereditates ac officia inter se partiuntur et dividunt.«

»Ez mondást, — így szól a feljebbezés, — mintha úgy magyarázná ő kegyelmek, hogy minden főembernek az ág népe osztott volna falunként örökséget. Ez pedig nem néz oda, mert az ág népe soha nem osztott, sem oszt is senkinek örökséget, hanem tisztet, esztendeig való hannagyságot és esztendeig való bíróságot, az az egy fő hannagyot, mást egy főbíró emeltek köztök. Ez két ember mellett lófejek voltak, kikkel itiltenek. Ez hannagyság és bíróság series szerint járt minden székeken; egy esztendőben a kik voltak, más esztendőben mást emeltek fel köztök az tisztre. Az hannagynak társi voltak az hannagysághoz, az bírónak azonképpen más rendbeli társai voltak az bírósághoz.«

»Ezek a falukat elrendelték, ki mely faluknak legyen praefectusa; azokban a falukban, a melyek melyik lófőnek jutott, más lófő ott bírságot semmit

nem vehetett, mint egy-egy ispán olyatánok voltak. Ezek mondattak ág népének, a kik ily szerbe járó tisztnben egy társaságban voltak. Ezek nem mind egy faluban laktak, hanem csakhoggy egy székben, de ki egy mélyföldön, s ki kettőn lakott egymástól. Egyik sem tudta a másiknak hány hold földé vagyon, hány ember kaszálhatja meg rétit, mennyi örököt bír, pénzen vötte-é s kitől vötte, vagy mint jutott hozzá, quo titulo inscribáltatott neki; hanem consuetudo et observatio trium generum Sicularum ez volt, hogy a mely faluban főember szállott be, vagy lófő, az falutól kért az is házhelyet, vagy pénzen kellett venni. «¹⁾

Az idézett fölvilágosításból biztosan megállapíthatjuk, hogy a székely székekben a főtiszteket, a hadnagyot és bírót, valamint az azokkal együtt hivataloskodó lófőket, az ág népét, évenként fölváltva, még pedig mindig azon két székely nem két ága választotta, melyre azon évben a főhadnagyi, illetőleg a főbírói tisztt viselése következett. De hogyan történt a választás, volt-é az valamely előkelő családhoz vagy bizonyos székely lófőség birtokához kötve, arra nézve fölvilágosítást nem találunk.

Ekérdésre nézve az al-csernátoni Domokos család levéltárából nyerünk némi tájékoztató adatokat,

¹⁾ Székely Oklevéltár. II. köt. 282. 283. l. — Hogy itt a feljebbezés mindig multban beszél, természetes, mert 1562. után a székelyek közt nem állott többé fönn a tisztségek nemek és ágak sorrendje szerint való viselésének eltörölt joga.

melyekből megállapíthatónak vélem, hogy a székely tisztségek viselésének joga a sor szerint következő nem illető ágában bizonyos lófőség birtokához volt kötve, s az a ki ily lófőség birtokában volt, a tisztséget a maga számára törvényesen követelhetette. De egyszersmind arról az eddig nem ismert ősrégi szokásról is értesülünk, mely szerint a szék megválasztott főtisztjeinek, a főhadnagynak és főbírónak lombos élő fát vittek ősi örökségén álló lakására, s ezzel jelölték a nép előtt a megtörtént választást, vagyis — más szavakkal kifejezve, — a zöld ág volt a székely főtisztség jelvénye.

A székely primor Domokos család a Nyujtódi családból ágazott ki, melynek első ismert őse Nagy Lajos korában élt. A Mátyás király idejében Kézdí széken főhadnagyságot viselt Nyujtódi Domokosnak, ki már 1497-ben nem élt, három fia volt: Mihály, kinek maradékairól a családi levéltárban nincs emlékezet, Pál, ki atyja nevére a Domokos nevet vette föl s az oklevelekben mint »dictus Domokos« van jelölve, a most virágzó Domokos család törzsatyja, és Tamás, kinek fia Imre a Becz nevet vette föl s a Domokosokkal testvér Becz családot alapította. ¹⁾

---

¹⁾ Hogy az al-csernátoni Domokos család és a Becz család, mely magát Szent-Kozma-Demjénről vagy Kozmásról írta, vérrokon, s mindkettő Nyujtódi Domokostól származott, jól tudta s helyesen írta b. Apor Péter, Munkái 74. és 83. l., ki csak abban hibázott, hogy Domokos Pált, Nyujtódi Domokos fiát, egy testvérnek írta Becz Imrével, ki valósággal Nyujtódi Domokosnak nem fia, hanem

A Domokos család a Jenő nem Besenyő ága jogán bírt ősi örökségét a Kézdi széki Al-Csernátonban, Ikafalván, Futásfalván és Márkosfalván századokon át gondosan megtartotta s mind azt ma is bírja, a mit elődei, a Nyujtódiak, Nagy Lajos és

---

Tamás nevű fiától született unokája volt. — Deák Farkas »Az alsernátoni Domokos-család nemzedékrendje« című cikkében, (lásd Turul 1888. évf. 98. l.) Apor Péter ezen állításának helyes voltát kétségbe vonva, a Domokos és Becz család rokonságáról azt hiszi, hogy »az csak olyan családi hagyomány, melyet az okiratok teljesleg nem bizonyítanak, sőt némelykor megczáfolni látszanak.« — Ha Deák Farkasnak módjában lett volna a Domokos család levéltárát oly alaposan átvizsgálni mint nekem, ki Domokos László nyugalmazott királyi táblai bíró szívességéből nála Maros-Vásárhelyen a közelebbi múlt nyáron a család összes leveleit nem csak átnézhettem, hanem a fontosabbakat le is másoltam, bizonyosan fölhagyott volna kétkedésével, melyet semmi egyébire nem alapíthatott, mint arra, hogy a Csík széki Becz család jóval régibb a XVI-dik század elején élt Becz Imre koránál; mit igazol V. László király Budán 1456-ban kelt levele, melylyel a csík-szentmártoni Becz család négy tagjának s több előkelő csíki székely rokonának közös nemesi czímert adományozott. Székely Okl. I. köt. 170. l. — A mily igaz ez a tény, éppen oly kétségtelenül bizonyos a Domokos család leveleiből az is, hogy Nyujtódi Domokos unokája Imre fölvette a Becz nevet, s azt maradékai is szent-kozma-demjéni vagy kozmási előnévvel mind addig használták, míg a család ki nem halt. Miért s hogyan történt e névváltoztatás, arról az oklevelek nem szólnak; valószínűnek tartom azonban, hogy Nyujtódi Domokos fia Tamás a csíki régi Becz családból való fiúleányt vett nőül s ennek fia és örököse ezért vette föl az anyai Becz családnevet.

Mátyás király korában bírtak vagy szereztek.¹⁾ Minthogy azonban a székely örökségekre, melyeket a székelyek vérség jogán bírtak és osztottak magok közt, királyi adománylevelek, igató parancsok, káptalani vagy konventi hiteles jelentések s általában kiváltságlevelek nem kelhettek, a Domokos család birtokaira vonatkozó levelek között a legrégebb csak 1497-ből való, de ez sem az ősi Nyujtódi-féle jószágra, hanem Márkosfalvi Jakab fia Szép Péter márkosfalvi székely örökségére vonatkozik, melynek birtokába Nyujtódi Domokos, a Szép Péter vérokona Angyalosi László hűtlensége czimén, Mátyás király korában jutott.

A 1497-ben kelt oklevélben bélteki Drágfi Bertalan erdélyi vajda s székely ispán bizonyítja, hogy a Szép Péter márkosfalvi öröksége iránt annak két leánytestvérétől származott örökösei néhai Nyujtódi Domokos fia Domokos Pál ellen pert folytatván, ezen perben a felek által választott bírák, maksai Kún Antal és oltszemi Mikó Péter, úgy ítélték, hogy a peres márkosfalvi örökség minden tartozandóságaival maradjon az alperes Domokos Pál és utódai örökös birtokában, ki viszont a felpereseknek, néhai Szép Péter megnevezetlen leánytestvére fiának, Felső-Csernátoni Jánosnak, és Veronika nevű másik

¹⁾ Az ősi örökség csonkítatlan fennmaradtát annak lehet tulajdonítani, hogy a család abból soha leánynak részt nem adott, s a család tagjai, a köztök ős időktől fogva maig híven megtartott egyesség szerint, az ősi örökség bármily csekély részét idegennek csak akkor adhatták el, ha arra a család tagjai közt vevő nem találkozott.

leánytestvére fiainak, angyalosi Sebestyén Jánosnak és Albertnek, tartozzék 50 arany forintot fizetni.¹⁾

Ebből az oklevélből értesülünk, hogy a felperecek keresetöket arra alapították, hogy a néhai Szép Péter márkosfalvi örökségét, mely annak halálával néhai Angyalosi Lászlóra szállt, annak kimúltával pedig őket mint vérrokonokat illeti, néhai Nyujtódi Domokos törvénytelenül s hatalmasul foglalta el, fia Domokos Pál is jogtalanul tartja elfoglalva, mi által nekik 1000 arany forint kárt okozott; ez állítás ellen pedig Domokos Pál azzal védekezett, hogy a kérdéses örökséget sem atyja nem erőszakkal foglalta el, sem ő nem hatalmasul bírja, mert azt néhai Mátyás király adományozta az ő atyjának Nyujtódi Domokosnak, azért, mert annak házáat néhai Angyalosi László hatalmaskodva megrohanta és két szolgáját megölte.

Az 1497-iki választott bírósági ítélet, illetőleg egyesség szerint Domokos Pál birtokában maradt a Szép Péter örökségének, de halála után fiát Domokos Mihályt s ennek osztályos vérrokonát Becz Pált, néhai Becz Imre fiát, a Szép Péter rokonai, Felső-Csernátoni János, angyalosi Sebestyén János és Albert, 1522-ben perbe fogták; de még évekkel azelőtt Angyalosi Mózes, az 1497-ben már nem élt angyalosi Sebestyén Lukács fia is, pert indított ellenök az őt mint vérrokont illető márkosfalvi székely örökségért. Ezen utóbbi per,

¹⁾ Ezen oklevél, mely Szapolyai János 1523. febr. 21-én kelt eredeti ítéletlevelében átírva maradt fenn, közölve lesz a Székely Oklevéltár III-dik kötetében.

melyben 1523-ban Szapolyai János erdélyi vajda és székely ispán az alperesekre, ellenben Báthori István nádor, mint a király távollétében annak helytartója, a felperes Angyalosi Mózesre nézve hozott kedvező ítéletet, II. Lajos király perújító engedélyénél fogva Domokos Mihály és Becz Pál által megújítva, előbb Angyalosi Mózes, majd annak özvegye, utóbb fia ugyancsak Angyalosi Mózes ellen, kinek elhaltával a per testvérére Angyalosi Katalinra, igaz nevén Margitra, dálnoki Török Mátyás nejére szállt, egész 1548-ig folyt; mikor az említett felperes nő az általa ítélettel megnyert márkosfalvi lófőséghez tartozónak vitatott tisztség iránt is pert indított Domokos Mihály ellen; keresetét azonban mind a főperre, mind a mellékperre nézve még azon évben letette, minthogy az előbb kelt ítéletben és peres levelekben neve hibásan Katalinnak volt írva valódi neve Margit helyett.

Nagyon messze vezetne, s nem is tartozik föladataimhoz, az évtizedeken át folyt bonyodalmas, de a régi törvénykezési eljárást illetőleg igen érdekes perek számos változáson átment folyamát részletesen ismertetni; ¹⁾ csak annyit tartok kiemelendőnek, hogy Szapolyai János erdélyi vajda és székely ispán 1523. febr. 12-én kelt ítélete szerint, — mely az 1497-iki egyesség erejénél fogva a márkosfalvi peres örökség három negyedét a Domokos Mihály birtokában hagyta, s csak egy negyedét ítélte vissza

¹⁾ Az ezen perekben kelt több mint 30 darab oklevelet közölni fogom a Székely Oklevéltár még ez évben kiadandó III-ik kötetében.

Angyalosi Mózesnek, mint a kinek osztályos részéről az egyezkedő rokonok nem rendelkezettek, — a peres örökség birtoklási jogczímét Domokos Mihály úgy adta elő, hogy néhai Szép Péternek rokonára néhai Angyalosi Lászlóra szállott márkosfalvi örökségét Mátyás király az 1471-ik év körül azért adományozta híveinek, Nyujtódi Mihálynak és testvéreinek, Tamásnak és Pálnak, Nyujtódi Domokos fiainak, mert Angyalosi László a király ellen föllázadt moldvai vajdához Istvánhoz csatlakozott, és így hűtlenség bűnébe esett;¹⁾ később pedig ezen örökséget ugyancsak Mátyás király Nyujtódi Domokosnak azért adományozta, mert annak házáat Angyalosi László hatalmasúl megrohanta s két szolgáját megölte.

Báthori István nádornak, mint a király helytartójának, ugyanezen perben Budán 1523. márczius 19-én kelt ítéletlevelében, mely az egész peres örökséget Angyalosi Mózesnek ítéli, említve van ugyan Mátyás király állítólagos adománya, de mivel az arról kelt adománylevel a törvényszék előtt nem volt fölmutatva, Domokos Mihályt a nádor arra utasítja, hogy ha ily adománylevele van, annak alapján keresetét birtokon kívül indítsa meg, de csak a hűtlenség bűnébe esett Angyalosi László osztályrészére, tudniillik a márkosfalvi örökség egy negyedére.

---

¹⁾ Itt az idő különben sem szabatos meghatározásában (az 1471-ik év körül) világos tévedés van, mert az erdélyi lázadás és Mátyás hadjárata István moldvai vajda ellen 1476-ban történt.

A perben fölhozott ezen adatokból annyit bizonyosnak tartok, hogy a márkosfalvi székely örökséget Nyujtódi Domokos az 1476-ban hűtlenségbe esett Angyalosi Lászlótól mint hatalmaskodótól foglalta el; de hogy arra Mátyás királytól akár ő maga, akár fiai adománylevelet nyertek volna, határozottan kétségbe merem vonni; minthogy székely örökség hűtlenség esetében sem szállott a koronára, s a királyi adomány székely földön 1562. előtt jogi lehetetlenség. Csakugyan a Domokos család levéltárában Mátyás ezen állítólagos adományleveleinek nyoma sem található; pedig föl sem lehet tenni, hogy azokat, ha léteztek, a család gondosan meg nem őrizte s a per hosszas folyama alatt föl nem mutatta volna.

Az ötven esztendőnél tovább húzódott pernek, mint említém, 1548-ban szakadt vége, s éppen az ezen évben kelt legutolsó perlevelek azok, melyek a székely főtisztségek viselésének jogára új világot derítnek, s egyszersmind annak az ősrégi székely szokásnak emlékezetét is fönntartották, hogy az évenként nemek és ágak jogán változott székely főtisztek lakására lombos élőfát, zöld ágat vittek s ezen szertartással jelölték az új főtiszt ünnepélyes beigtatását. Ezen levelek tartalmát azért bővebben fogom ismertetni s azokat jónak látom a függelékben egész terjedelmökben is közölni.

Nagy-Mihályi Ödöfí László görgényi várnagy és székely alispán Görgény várában 1548. márczius 1-én kelt ítéletlevelében vallató parancsot intéz kilencz előkelő, egyenként megnevezett Kézdi széki

székelyhez. El van ezen parancsban mondva, hogy Angyalosi Katalin (igaz nevén Margit), dálnoki Török Mátyásné, al-csernátoni Domokos Mihály ellen, a Jenő nembeli lófőség tisztségéért, melyet tőle mint a Szép Péter márkosfalvi örökségéhez tartozót és így ősi jogon őt illetőt visszakövetelt, Kézdi széken pert folytatott, a per feljebbezés útján Udvarhely szék törvényszéke elébe került, hol a bírák a felperes nőt, — minthogy Domokos Mihály azt állította, hogy a felperesnek a Jenő nem lófősegi tisztségében soha semmi része nem volt, azt a tisztséget régidőktől fogva az ő ősei bírták s így az elévülés jogczímére is hivatkozott, — keresetétől teljesen elütötték. A mint ezt a székely alispán törvényszéke előtt Udvarhely szék küldötte szombatfalvi Gálfi Pál előadta, az alperes Domokos Mihály ügyvédje dálnoki Lőrinczi György, az alperes állítása igazolására s joga védelmére fölhozta, hogy »Nyujtói Domokos a Jenő nemben főhadnagy (Supremus Capitaneus) volt s a zöld ágat (frondes) Csernátonba vitte; idő multával Domokos Tamás, a Becz Pál nagy atyja, lett a Jenő nemben főbíróvá s a lombos fát (arborem forondosam) Csernátonba küldötte; majd a másik Domokos Tamás lett ugyanazon tisztsben főbíróvá, s a lombos élő fát (arborem forondosam vivum) Csernátonba vitte: ezek után az alperes Domokos Mihály lett azon nemben főhadnagygyá, s az is ősei módjára a lombos fát (arborem forondosam) Csernátonba vitte.« Ezzel igazolta az alperesi ügyvéd a Domokos családnak a tisztséghez való jogát, mint a melynek oly hosszas

időn át békességes birtokában van. Ellenben, — mondá, — a felperes nőnek van saját lófősége, s az ország törvénye szerint más lófőségbe nem léphet; a nőág a férfiág ellen lófőséget nem bírhat; de különben is a felperes nő a lófőség tisztjének jövedelmét atyjától megkapta. Ez ellen a felperes nő nevében férje Török Mátyás a törvényszék előtt ismételve azt válaszolta, hogy azon tisztség a Szép Péter örökségéhez tartozik, melyet neje az alperestől minden tartozandóságaival együtt törvényesen megnyert, mint az ítéletlevél bizonyítja, melyet a törvényszék színe előtt be is mutatott. Ennek következtében a székely alispán és törvényszéke szükségesnek tartotta, hogy a felek állításuk valóságát hiteles bizonyítással igazolják, s megparancsolta az általa megnevezett kilencz előkelő székelynek, hogy április 26-ikán együttesen vagy legalább ketten menjenek Torja-Vásárhelyre (a mai Kézdi-Vásárhelyre) s ott a felek által előállítandó tanúkat ünnepelesen eskessék meg és vallassák ki az iránt, hogy a Jenő nem kérdéses tisztségét az alperes és ősei mint a márkosfalvi Szép Péter örökségét birták-é Csernátonhoz, vagy pedig az a tisztség nem tartozott a Szép Péter örökségéhez, s azt az alperes és ősei több mint 32 esztendőn át birták-é, vagy nem? s hiteles jelentésöket a tanúvallatás keltétől számítva 15 nap alatt terjeszszék elébe.¹⁾

Hogy a tanúvallatás megtörtént s az arról kelt jelentés a székely alispán kezéhez jutott, kétségtelen

¹⁾ Lásd Függelék I. szám.

Ödönfi László székely alispán 1548. június 21-én Ujvártt kelt leveléből, melynek eredeti fogalmazványa a föntebb ismertetett vallató parancs hátára van írva. Ebből látjuk, hogy azon napon a felperes Angyalosi Margit, márkosfalvi Török Mátyásné s az alperes al-csernátoni Domokos Mihály ügyvédei a székely alispán törvényszéke előtt megjelenvén, bemutatták a Besenyő ág peres lófőségi tisztsége kérdésében kelt vallató parancsot, valamint a kiküldött vallató biztosoknak a tanúk vallomásairól kelt hiteles jelentését is. Ekkor azonban a felperesi ügyvéd kinyilatkoztatta, hogy ezt az egész pert a szokásos három márka teher lefizetésével leteszi: minthogy a felperes nő neve, mely alatt a per eddig folyt, el volt változtatva,¹⁾ s a három márkát lefizetve a bíróságnak és ellenfelének csakugyan eleget is tett.²⁾

Néhány hónap múlva ezután, 1548. okt. 18-án Prásmáron állított ki Ödönfi László székely alispán egy levelet, melyben bizonytságot tesz arról, hogy törvényszéke előtt Angyalosi Margit, márkosfalvi Török Mátyásné, mint felperes képében ügyvédje Besenyői Józsa deák, csernátoni Domokos Mihály és kozmási Becz Pál alperesek nevében pedig Daczó Bernát megjelenvén, a felperesi ügyvéd kinyilatkoztatta, hogy a felperes nő azt a pert, melyet a Szép Péter örökének nevezett örökségért Domokos Mihály

1) Valósággal az előbb kelt perlevelekben, magában a vallató parancsban is, a felperes nő neve hibásan Katalinnak van írva Margit helyett.

2) Lásd Függelék II. szám.

mint jogtalan elfoglaló ellen folytatott, le kívánja tenni, s a perleszállítás terhét három forintban valóssággal le is fizette.¹⁾

S ezzel a hosszas pernek vége szakadt, a márkosfalvi peres örökség pedig Domokos Mihály és utódai birtokában maradt; legalább a Domokos-család gondosan megőrzött levéltárában egyetlen egy oklevél sem található, mely a vitás kérdés föllevenítését s a letett perek újabb fölvetelét igazolná.

Nem lehet azonban eléggé sajnálnunk, hogy a tanúvallatásról szóló jelentés, mely a székely alispán törvényszéke előtt be volt mutatva, de bizonyosan nem került a Domokos család levéltárába, nem maradt fenn: mert nem lehet kétségünk a felől, hogy a kihallgatott Kézdi széki székelyek vallomásai a székely főtisztségek viselésének jogára, a főtisztek választására és beigtatására, a zöld ágnek az új főtiszt házához való vitelére igen érdekes részleteket s oly bizonyságokat szolgáltatottak, milyeneknek az eddig ismert székely oklevelekben nyomát sem találhatjuk.

De így, e fontos oklevél ismerete nélkül is, az általam ismertett periratok tartalmából arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy a székely székekben a főtisztségek nemek és ágak sorrendje szerint való viselésének joga az illető nem és ág jogán bírt bizonyos lófőség birtokához volt kötve: mert különben Domokos Mihály, családja jogának bizonyítására, nem hivatkozhatott volna arra a

---

¹⁾ Lásd Függelék III. szám.

körülményre, hogy ő maga és elődei négy ízben választatván meg Kézdi szék főhadnagyává és főbírájává, a zöld ágat mindig családjuk ősi birtokára Csernátonba vitték, vagy küldötték. Abból pedig, hogy a tisztviselés kérdésbe vett jogára nézve Domokos Mihály a 32 évet meghaladó békés birtoklásra, és így törvényes elévülésre is hivatkozott, bizvást következtethetjük, hogy még abban az esetben is, ha netalán a tanúvallomásokból az derült volna ki, hogy a Jenő nem Besenyő ágán a tisztviselés joga a Szép Péter-féle márkosfalvi lófőiséget illette, a székely ispán vagy alispán törvényszéke ezt a jogot a Domokos családnak fogta volna ítélni, mint a mely a Mátyás király korában élt Nyujtódi Domokostól az Izabella királyné idejében virágzott Domokos Mihályig, három nemzedéken át, a törvényes elévülés idejénél 32 esztendőnél tovább volt a tisztség békés birtokában.

Ha a fönmaradt oklevelekből nem nyerünk is körülményesebb tudósítást arról, hogy mily ünnepelességgel folyt le a székely főtisztek beigtatása mely szertartással történt a lombos élőfának, a zöld ágának, a megválasztott főtiszt ősi örökségében lévő házához való vitele: annyit biztosan állíthatunk, hogy a magyar nép által maig is használt közmondást, midőn valakiről azt mondják, hogy »zöld ágra jutott« vagy »nem bir zöld ágra vergődni,« csak a székelységnél dívott, de már feledségbe ment ősrégi szokást tudva lehet igazán megértenünk és heíyesen megmagyaráznunk.

FÜGGELÉK.

I.

Ladislaus Ewdenffy de Naghmihal praefectus Castri Georgen et Siculorum Vice comes etc. Egregiis et Agilibus Georgio Janko de Zalan, Francisco Cheryëk de Zoltan, Simoni Borosnyöy, Stephano Gasparo Zewrche de Pakee, Francisco Mýhalcz de Gelenche, Blasio Apor de Felthorÿa, Paulo Dacho de Zenthgewrgh, Michaeli Cheh de Zenthkatholna, Francisco Mýko de Oltzeme, Salutem et amiciciam paratam cum honore. Noveritis quod Nobis feria tertia post dominicam Reminiscere unacum nonnullis dominis harum parciüm Transsiluanarum Nobilibus et Siculis pro faciendo moderativo Judicio causancium in Sede nostra Judiciaria sedentibus, Agilis Matthias Therek de Dalnok, pro Nobile domina Katharina consorte sua ut actrice ab una, ac Georgius Lewrinchÿ de Dalnok, pro Egregio Michaele Damokws de Alchernathon veluti in causam attracto partibus ab altera, juxta legacionem Agilis Pauli Galffy de Zombatffalwa Nunctii Sedis Wdwarhel in figura nostri Judicii comparendo, qui Nunctius retullit inter partes praefatas quandam causam primum in Sede Kÿsdÿ motam et tandem per viam appellacionis ad Sedem Wdwarhel praedictam deduxisse, ubi praefata domina Actrix medio procuratoris sui proposuisset eo modo, quod quoddam officium primipulatus generis Jenev,¹⁾ ad here-

¹⁾ Eredetileg a helyes »generis Jenev« állott az oklevélben, de később ugyanazon kéz itt is, alább is még hat helyen, a Jenev nevet kitörölte s Bessenyeu-t irt helyette, bizonyosan helytelenül: mert Besenyő nem (genus) a székelyek közt nem létezett, hanem a Jenő nemnek volt Besenyő nevű ága, melyet az alább II. szám alatt közlött oklevél helyesen »ramus Bessenÿew ag« neven említ. — A lófőség latin neve oklevelünkben mindig hibásan primipulatusnak van írva.

ditatem Petri Zep, quam hereditatem Jure mediante optinisset, pertinens, quae ipsam dominam actricem Jure avitico concerneret, apud eundem in causam attractum haberetur, a(b) eodem repetere vellet. Quo audito procuratur dicti in causam attracti respondisset ex adverso, quod ipsa domina actrix in praescripto officio primipulatus generis Jenew nullam unquam porcionem possessionariam habuerit, et ab antiquo praedecessores sui possedissent, praescripcionemque in eo fecisset, ex quo enim a tanto temporum in processu nullam habuisset porcionem, et in alia genealogia esset, Judices Wdwarhelienses adiudicassent annotatam dominam actricem quaerere minime posse. Super hoc Judicio domina actrix non contenta causam eandem in nostram praesenciam provocasset, Quaquidem relatione praefati nuntii modo praemisso facta praefatus in causam attractus circa suam assercionem adiunxit et in sui Juris deffensionem allegavit, quod Dominicus Njwytodi in genere Jenew Suppremus Capitaneus extitisset, et frondes ad Chernaton deduxisset; interim Thomas Damokws Avus Pauli Bech Suppremus Judex in praefata generis (igy) Jenew fuerit factus et et (igy) Arborem forondosam ad Chernathon direxisset; interim alter Thomas Damokws Judex in eodem officio modo simili arborem frondosam vivum ad Chernathon praefatam deduxerit, et posthaec praefatus Michael Damokws in causam attractus in praenotato officio generis Jenew Suppremus Capitaneus fuerit, aequaliter more praedecessorum arborem forondosam ad Chernathon deduxisset, et tanto temporis processu in pacifica possessione perstiterit, et praefata domina actrix primatum haberet et in alium primatum Juxta regni consuetudinem venire non posset, et sexus mulieris contra sexum masculinum primatum tenere non posset, et proventum officii primipulatus a genitore dicta domina actrix accepit. Hoc percepto praefata domina actrix iterum in contrarium re-

spondit, quod officium Illud ad hereditatem Petri Zep adhaereret, et eandem hereditatem ab eodem In causam attracto Jure mediante optinisset simulcum universis pertinenciis ad eandem ab antiquo spectare debentibus, et pro hoc (sententia) literas haberet, qua literae sententiales coram nobis in Judicio fuissent exhibitae et praesentatae, (ex quibus) sane Intelleximus hereditatem praefatam optinuisse. Propterea necessario probare commisimus, (Re)quirimus Igitur vos et nichilominus vobis harum serie autoritate domini nostri graciousissimi qua fungimur committimus, quatenus acceptis praesentibus, sub oneribus alias in talibus observari solitis, feria quinta proxima post festum S. Georgii martiris proxime venturum, ad possessionem Thorjawa sarhel¹⁾ simul vel duo vestrum accedere Ibiq; universos testes, quos partes ipsae voluerint, sub onere sedecim marcarum vestri in praesenciam convocare, ab eisdemque ad fidem eorum deo debitam fidelitatemque Sacrae Coronae Regni observandam, De eo utrum, praescriptum officium generis Jenew ad hereditatem condam Petri Zep de Markosfalva, et progenitores ipsius in causam attracti ad Chernathon tenuerint et possederint, vel autem Idem officium generis Jenew non ad praedictam hereditatem Petri Zep, sed ad Chernathon pertinuerit, et tam Michael Damokws et progenitores sui plusquam triginta duobus annis pacifice possederint, nec ne, sciatis et experiamini meram plenam atque omnimodam certitudinis veritatem. Et posthaec seriem huius modi rescitae veritatis vestrae, ut fuerit expedita, ad decimumquintum diem diei attestacionis vestrae Nobis fide vestra mediante referre vel rescribere debeatis et teneamini. Secus non facturi, praesentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in castro Georgen loco et tertio die termini praenotati anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo octavo.

(P. H.)

Lecta.

---

¹⁾ Ma Kézdi-Vásárhely.

Hátára jegyezve más kézzel: 1548 feria quinta post Viti (= jun. 21.) pro A. Josa literatus, pro I. Joannes Both, quia domina Actrix nomen suum mutat, ideo Causam cum onere consveto condescendi fecit Causam (így).

(Eredetije papíron, zöld viaszba nyomott ép gyűrűpecséttel, a Domokos család csernátoni levéltárában, V. cs. 117. sz.)

II.

Nos Ladislaus Ewdenffy de Nagh Mýhal Praefectus Castri Georgen et Vice Comes Siculorum etc. Memoriae commendamus per praesentes, quod Nobis feria quinta proxima post festum Beatorum Viti et Modesti Martirum proxime praeteritum, unacum nonnullis dominis Nobilibus et Siculis pro faciendo moderativo iudicio causancium in sede nostra iudiciaria sedentibus, Josa literatus de Besenyew pro honesta domina Margaretha Consorte Agilis Mathiae Therek de Markosfalwa, ut actrice ab una, ac Joannes Both de Zeplak (pro) Egregio Michaeli Damokos de Alchernaton veluti in causam attracto partibus ab altera, Juxta continenciam literarum nostrarum Adiudicatoriarum Attestatoriarum, I(n facto) cuiusdam primipulatus ad Ramum Bessenew ag pertinentis, quem primipulatum post hereditatem Agilis con(dam Petri) Zep ipsa domina Actrix se contingere contendebat, confectarum, ac Agilium Francisci Mýhalez, Simonis Borosnyaÿ, Blasii Apor, Gasparis Zewrcheÿ, Georgii Janko et Michaelis Cseh superinde rescripcionalium, in figura Iudicii nostri comparando, easdem literas nostras adiudicatorias, attestatorias ac relatorias procuratores parcium Nobis utrinque exhibuerunt et praesentaverunt. Quibus exhibitis et praesentatis, procurator dominae actricis allegavit eo modo, quod ipsa domina actrix causam praesentem, sed et totum processum eiusdem causae, ex eo, quod nomen ipsius dominae Actricis, cuius nomine causa hactenus prosecuta est, in praescriptis literis adiudicatoriis utcumque mutatum fuisset, cum onere consueto trium Marcarum condescendi facere vellet, et his dictis causam eandem condescendi fecit, ac

de onere huiusmodi condescensionis nobis et parti adversae satisfecit, testimonio praesencium mediante. Datum in Wýwar termino in praenotato anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo octavo.

(Eredeti fogalmazvány, az I. szám alatt közlött oklevél hátára írva. U g y a n o t t.)

III.

Nos Ladislaus Edenffÿ de Naghmÿhal praefectus Castri Gwrgen et Siculorum Comes ¹⁾ etc. Memoriae commendamus per praesentes, quod nobis feria tertia in festo Galli confessoris unacum nonnullis dominis Nobilibus et Siculis pro faciendo moderativo Iudicio causantium in sede nostra Judiciaria sedentibus, Nobilis Joseph literatus de Besenyew pro honesta domina Margaretha consortis (í g y) Egregii et Agilis Matthie Twrok de Markosfalva ut atrice ab una, ac Egregius Bernardus Daczo pro Egregiis et Agilibus Michaele Damokos de Chÿarnathon ac Paulo Becz de Kozmas, juxta continenciam quarundam literarum nostrarum adjudicatoriarum in figura Iudicii nostri comparendo, ubi praefatus procurator annotatae dominae Actricis allegavit eo modo quod causam eandem ratione cuiusdam hereditatis siculicalis Z e p h P e t e r w r o k e vocatae, quam vigore et virtute litteralium privilegialium praefatum in causam attractum occupasse asserebat, cum onere consueto Juxta Regni antiquam et approbatam consuetudinem, si Iuri et Iusticiae consentaneum foret, condescendere vellet; his dictis causam eandem cum onere consueto tribus florenis condescendi fecit, testimonio praesencium mediante, et de onere condescensionis Nobis et parti adversae satis fecit, harum nostrarum litterarum vigore. Datum in Prasmár tercio die termini praenotati, anno domini Millesimo Quingentesimo Quadragesimo Octavo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije papíron, a Domokos családcsernátoni levéltárában V. 115. sz. a.)

¹⁾ Igy írva elnézésből Vice Comes helyett.

TARTALOM.

	Lap
I. Az <u>Andrássy</u> család 1569-diki csíki adományleveléről	1
II. Egy székely örökségi per 1535—1538-ban . . .	31
III. A »székely« nemzeti névről	75
IV. A magyarországi székely telepekről	91
V. Királyi telepítvényesek-é a székelyek?	109
VI. A székelyek régi törvényei és szokásai	157
VII. A zöld ág, mint a székely főtisztek jelvénye . .	201

